

**'N ONDERWYSREGTELIKE PERSPEKTIEF OP DIE
SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-
AFRIKAANSE OPVOEDER**

Lodewikus Stephanus Herselman

H.O.D. (sek.), B. Ed.

Verhandeling voorgelê vir die graad

Magister Educationis

in

Onderwysreg

aan die

Noordwes-Universiteit

Studieleier: Professor I. Oosthuizen

Potchefstroom

April 2006

DANKBETUIGINGS

Aan my God en Hemelse Vader, aan U kom toe al die lof en eer. Here Jesus, U het my gedra soos geen sterfling kon nie. God sal U deur die Heilige Gees dit so bewerk dat die kennis in hierdie boek, U opdrag sal uitdra sodat ons as opvoeders sorgsaam na U kinders sal omsien.

Graag wil ek die volgende persone en instansies bedank vir hul onbaatsigtige hulp:

- My vrou en rolmodel Elize:

Jy het deur jou studies my aangespoor om 'n sukses van myne te maak. Ek het so baie van jou geleer. Dankie vir jou ewige geduld en onmisbare hulp. Ek kon dit net doen omdat jy daar was vir my. Baie liefde.

- My kinders Marica en Wihann:

Verskeie kere moes julle tweede kom in my lewe. Ek glo dat julle eendag sal verstaan hoekom hierdie studie vir my so belangrik was. Onthou asseblief dat julle vir my so baie beteken in my lewe! Baie liefde.

- My ouers en skoonouers:

Baie dankie vir al u ondersteuning en aanmoediging. Dankie dat julle bly glo het in my. Dankie vir die liefdevolle opvoeding en sorgsame toesig wat u vir my gegee het. Baie liefde.

- Prof. Izak Oosthuizen:

U is die beste. Dankie dat u my nie net as 'n student gesien het nie maar as 'n mens waarvoor u omgee. Baie dankie vir al u bystand en leiding en emosionele ondersteuning. Ek het so baie by u geleer. Sonder u bydrae sou hierdie werk nooit gebeur het nie. Baie liefde.

- My beste vriendin Beverley:

Baie dankie vir jou alomteenwoordige deurlopende ondersteuning en motivering. Dankie dat jy bly glo het in my. Baie dankie vir die tikwerk en die proeflees en vir ure se redenasies. "WE DID IT!" Baie liefde.

- My vriende:

Julle het my deur moeilike tye gedra en moed gegee. Dankie vir alles. Baie liefde.

- My kollegas:

Baie dankie vir u ondersteuning en raad.

- Die personeel van die Ferdinand Postma-Biblioteek:

Baie dankie aan al u hulp. 'n Spesiale dank aan Christene Bronkhorst.

- Prof. Lessing:

Baie dankie vir die nagaan van die bronnelys.

- Prof. Steyn en Me. Breytenbach:

Baie dankie vir die statitiese verwerking van hierdie studie.

- Prof. Seyffert:

Baie dankie vir die taalversorging van die studie.

OPSOMMING

‘n ONDERWYSREGTELIKE PERSPEKTIEF OP DIE SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-AFRIKAANSE OPVOEDER

Die Suid-Afrikaanse opvoeders het ingevolge wetgewing, gemene reg en regspraak, ‘n verantwoordelike om na die veiligheid van leerders in hul sorg om te sien. Hiermee saam het God kinders in hul sorg geplaas en is dit hul Goddelike opdrag om na die kinders in hul sorg om te sien.

Vir ‘n opvoeder om hierdie sorgsame toesighoudingsplig met onderskeiding te kan uitvoer, moet ‘n opvoeder met genoegsame onderwysregtelike kennis toegerus wees. Die verwerwing van hierdie kennis bly die primêre verantwoordelikheid van die opvoeder. Tog het ander onderwysrolspelers ‘n morele verantwoordelikheid om ‘n opvoeder by te staan op die reis na kennisverwerwing.

Opvoeders moet hul vergewis van die wetgewing wat die onderwys en hul sorgsame toesighoudingsplig reël. Wetgewing moet toeganklik wees vir alle opvoeders en hoofde behoort die personeel aan te moedig om sodanige wetgewing te gebruik.

Alle gemeenregtelike determinante wat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder reël behoort aan alle praktiserende opvoeders bekend te wees. Wanneer daar sprake is van ‘n delik, vereistes vir deliktuele aanpreeklikheid, redelike voorsienbaarheid en voorkombaarheid en die redelike opvoedertoets moet soos algemene vakdidaktiese kennis aan die opvoeder bekend wees. Werklike situasies en regspraak moet gebruik word om die beginsels van die gemene reg prakties aan opvoeders te verduidelik. Tendense wat voorkom in internasionale reg behoort ook aan opvoeders oorgedra te word.

In hierdie studie is bepaal dat die opvoeders nie oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om te voldoen aan die vereistes wat deur wetgewing, gemene reg en regspraak, aan hulle gestel word nie. Tersêre instansies moet indringend doelgerigte indiensopleidingsprogramme saamstel wat deur onderwysowerhede, vakbonde, beheerliggame en skoolhoofde vir opvoeders beskikbaar gestel word, sodat hul hulself kan bemagtig met grondige praktykgerigte onderwysregtelike

kennis.

Sleutelwoorden:

In loco parentis

Deliktereg

Aanspreeklikheid

Skade

Skadevergoedingeis

Opvoeder

Gemene reg

Sorgsame toesighouding

Kennis

SUMMARY

AN EDUCATION LAW PERSPECTIVE OF THE DUTY OF CARE OF THE SOUTH AFRICAN EDUCATOR

According to legislation, common law and case law, South African educators have a responsibility to ensure the safety of learners. Above all, God has placed children in our care and it is our God-given duty to take care of them.

For educators to be able to perform this duty of care as it should be, they need to be equipped with the necessary legal knowledge. However, the acquisition of this knowledge remains the primary responsibility of each educator. Other educational role-players also have some moral obligation and responsibility to assist educators in attaining such knowledge.

As educators should acquaint themselves with the relevant legislation regarding duty of care, such legislation should be accessible to all educators. Principals should encourage educators to become acquainted with the content of the relevant education laws.

All the determinants regarding duty of care ought to be general knowledge to educators. Principles such as what torts comprise of, the requirements of delictual accountability, reasonable foreseeability and preventability and the reasonable educator test should be as well known as subject didactical knowledge. Real-life situations and case law should be used to ensure a clear understanding of these principles. Tendencies in international law should also be communicated to educators.

This study determined that educators do not have sound legal knowledge to meet the minimum requirements set by legislation, common law and case law. Tertiary institutions will have to compile training programs urgently so that education departments, trade unions, governing bodies and principals can make it available to educators, who, in turn can empower themselves with relevant, practical education law knowledge.

Key words:

In loco parentis

Torts

Accountability

Damages

Claim for damages

Educator

Duty of care

Knowledge

Common law

INHOUDSOPGAWE

DANKBETUIGINGS	ii
OPSOMMING	iv
SUMMARY	vi
FIGURELYS	xi
GRAFIESE VOORSTELLINGS	xii
TABELLELYS	xiii
BYLAE	xv
HOOFSTUK 1 ORIËTERING EN PROBLEEMSTELLING	1
1.1 INLEIDING.....	1
1.2 PROBLEEMSTELLING.....	2
1.3 DOELSTELLINGS VAN HIERDIE STUDIE.....	3
1.4 NAVORSINGSMETODES	4
1.4.1 Literatuurstudie	4
1.4.2 Empiriese ondersoek	4
1.5 STRUKTURERING VAN NAVORSINGSVERSLAG	5
1.6 SINOPSIS.....	5
HOOFSTUK 2 STATUTÊRE DETERMINANTE IN DIE SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-AFRIKAANSE OPVOEDER	6
2.1 INLEIDING.....	6
2.2 SUID-AFRIKAANSE REG.....	6
2.2.1 Wat is die reg?	6
2.2.2 Die Suid-Afrikaanse Reg.....	7
2.2.3 Bronne van die Suid-Afrikaanse reg.....	8
2.3 STATUTÊRE DETERMINANTE	10
2.3.1 Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika	11
2.3.2 Oorspronklike wetgewing	16
2.3.3 Ondergeskikte wetgewing	23
2.4 SINOPSIS.....	25
HOOFSTUK 3 GEMEENREGTELIKE DETERMINANTE IN DIE SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID- AFRIKAANSE OPVOEDER	27
3.1 INLEIDING.....	27
3.2 <i>IN LOCO PARENTIS</i>	27
3.2.1 Sorgsame toesighouding.....	30
3.2.2 Die ouer en sorgsame toesighouding	31
3.2.3 Die opvoeder en sorgsame toesighouding	32

3.2.4	Sinopsis	33
3.3	DELIKTUELE AANSPEEKLIKHEID	33
3.3.1	Vereistes vir Deliktuele aanspreeklikheid	35
3.3.2	Middellike aanspreeklikheid	61
3.3.3	Voorsorgmaatreëls teen aanspreeklikheid	62
3.4	SINOPSIS.....	64
HOOFSTUK 4 INTERNASIONALE REGSPRAAK AS DETERMINANT VIR DIE SORGSAMETOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID- AFRIKAANSE OPVOEDER		
66		
4.1	INLEIDING.....	66
4.2	INTERNASIONALE REGSPRAAK	66
4.2.1	Britse regspraak	66
4.2.2	Amerikaanse regspraak	71
4.2.3	Kanadese regspraak	76
4.2.4	Australiese Regspraak	78
4.3	SINOPSIS.....	81
HOOFSTUK 5 'N EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE ONDERWYSREGTELIKE KUNDIGHEID VAN OPVOEDERS TEN OPSIGTE VAN HUL SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG		
83		
5.1	INLEIDING.....	83
5.2	NAVORSINGONTWERP	83
5.2.1	Die vraelys as meetinstrument	83
5.2.2	Die samestelling van die vraelys	83
5.2.3	Die loodsvraelys.....	87
5.2.4	Die finale vraelys.....	88
5.2.5	Administratiewe prosedure.....	88
5.2.6	Studiepopulasie	88
5.2.7	Statistiese tegnieke	89
5.3	INTERPRETASIE VAN DATA.....	90
5.3.1	Afdeling A: Biografiese inligting	90
5.3.2	Afdeling B: Demografiese inligting van u skool	97
5.3.3	Afdeling C: Sorgsame toesig by u skool	99
5.3.4	Afdeling C: Die opvoeder as professionele persoon	103
5.3.5	Afdeling D: Gevallestudie as kennistoets	117
5.4	VERDERE STATISTIESE VERWERKINGS	123
5.4.1	Cronbach alhpa – koëffisiënt.....	123
5.4.2	Persentasieverspreiding met betrekking tot die kennistoets.....	124
5.4.3	Statistiese vergelykings.....	124
5.5	SINOPSIS.....	129
HOOFSTUK 6 SAMEVATTING, BEVINDINGE EN AANBEVELINGS.....		
130		
6.1	INLEIDING.....	130
6.2	SAMEVATTING	130
6.3	Bevindinge.....	131
6.3.1	Bevindinge ten opsigte van navorsingsdoelstelling 1 en 2.....	131
6.3.2	Bevindinge ten opsigte van navorsingsdoelstelling 3.....	135

6.4	AANBEVELINGS OP GROND VAN DIE LITERTUURSTUDIE EN DIE EMPIRIESE ONDERSOEK.....	138
6.4.1	Aanbeveling 1	139
6.4.2	Aanbeveling 2	139
6.4.3	Aanbeveling 3	139
6.4.4	Aanbeveling 4	140
6.4.5	Aanbeveling 5	140
6.4.6	Aanbeveling 6	141
6.4.7	Aanbeveling 7	142
6.4.8	Aanbeveling 8	142
6.4.9	Aanbeveling 9	142
6.4.10	Aanbeveling 10	142
6.5	AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING	143
6.6	SINOPSIS.....	143
	BRONNELYS.....	145
	HOFSAKE	151

FIGURELYS

Figuur 2.1: Ontstaan van die Suid-Afrikaanse Reg	8
Figuur 2.2: Bronne van die Suid-Afrikaanse reg	9
Figuur 2.3: Wetgewing as bron van die onderwysreg.....	11
Figuur 3.1: Die samelewingsverbande	28
Figuur 3.2: Die Opvoeder as <i>in loco parentis</i> persoon	30
Figuur 3.3: Redelike voorsienbaarheid	40
Figuur 4.1: Die verskil tussen 'n delik en 'n misdaad in die Amerikaanse reg.	72

GRAFIESE VOORSTELLING

Grafiese voorstelling 5.1: Grafiese voorstelling van die respondente se jare diens in die onderwys	95
Grafiese voorstelling 5.2: Onderwyswetgewing wat deur opvoeders bestudeer is	106
Grafiese voorstelling 5.3: Verantwoordelikheid van rolspelers in opvoedersopleiding	108
Grafiese voorstelling 5.4: Die ooreenkoms tussen kollegiale assessering en selfassessering met betrekking tot onderwysregtelike kennis.....	111
Grafiese voorstelling 5.5: Voorstelling van uitslae in kennistoets van vraag 29.1 tot 29.9.....	116
Grafiese voorstelling 5.6: Voorstelling van die uitslag van vrae 30.1 tot 30.4.....	117
Grafiese voorstelling 5.7: Voorstelling van uitslae in kennistoets van vraag 26 tot 39.....	123
Grafiese voorstelling 5.8: Persentasieverspreiding met betrekking tot die kennistoets	124

TABELLELYS

Tabel 5.1: Respons van respondente	89
Tabel 5.2: Frekwensietabel van die respondente se geslag.....	90
Tabel 5.3: Frekwensietabel van respondente se ouderdom.....	91
Tabel 5.4: Frekwensietabel van die jare waarin respondente hul eerste en tweede onderwyskwalifikasies verwerf het	92
Tabel 5.5: Frekwensietabel van respondente ten opsigte van die tersiêre instansie waar die eerste onderwyskwalifikasie verkry is.....	93
Tabel 5.6: Frekwensietabel van respondente ten opsigte van die pos en posvlak van die respondente	93
Tabel 5.7: Frekwensietabel van respondente se jare ondervinding in huidige poste.....	94
Tabel 5.8: Frekwensietabel van respondente se onderwyskwalifikasie	95
Tabel 5.9: Frekwensietabel van respondente se onderwysregkwalifikasie	96
Tabel 5.10: Frekwensietabel van demografiese inligting van skole in studiepopulasie	97
Tabel 5.11: Frekwensietabel ten opsigte van die sorgsame toesig by die skole	99
Tabel 5.12: Die <i>in loco parentis</i> -beginsel	103
Tabel 5.13: Frekwensietabel van onderwyswetgewing wat deur opvoeders bestudeer is	104
Tabel 5.14: Persentasietabel van verantwoordelikheid van opvoedersopleiding	108
Tabel 5.15: Persentasietabel van die assessering van kollegas se onderwysregtelike kennis	109
Tabel 5.16: Persentasietabel van selfassessering van respondente se onderwysregtelike kennis	110

Tabel 5.17: Kennistoets	112
Tabel 5.18: Gevallestudie en kennistoets	118
Tabel 5.19: Opvoeders in bestuursposte en klasopvoeders.....	125
Tabel 5.20: Onderwysondervinding.....	126
Tabel 5.21: Tersiere instansies	126
Tabel 5.22: Onderwysregkwalifikasies	127
Tabel 5.23: Die <i>in loco parentis</i>-beginsel	128
Tabel 5.24: Histories-bevoordeelde skole en benadeelde skole.....	128
Tabel 6.1: Statutêre determinante.....	131
Tabel 6.2: Gemeenregtelike determinante	133
Tabel 6.3: Internasionale regspraak	134
Tabel 6.4: Empiriese ondersoek	135
Tabel 6.5: Statistiese verwerkings	137

BYLAE

Bylaag 1: Afrikaanse vraelys	154
Bylaag 2: Engelse vraelys	167
Bylaag 3: Versoek om vraelys te versprei	179
Bylaag 4: Toestemming om vraelys te versprei	181

HOOFSTUK 1

ORIËTERING EN PROBLEEMSTELLING

1.1 INLEIDING

Ingevolge die beginsel van die gemene reg beginsel van *in loco parentis*, waar die opvoeder in die plek van die ouer staan, rus daar 'n verantwoordelikheid op die opvoeder om gesag te handhaaf en om sorgsame toesig te hou oor die fisieke en psigiese welstand van die leerder wat aan hom toevertrou is (Oosthuizen, 1994:252; Kriel & Oosthuizen, 1997:133). Hierdie sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder word duidelik omskryf in Suid-Afrikaanse wetgewing en regspraak (Bray ; Van Wyk & Oosthuizen, 1990:96).

Ingevolge artikel 28(1)(a)-(d) en 28(2) van die **Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika** (Hierna genoem die **Suid-Afrikaanse Grondwet**) (SA, 1996(a)) word die beste belange van kinders, reg op behoorlike sorg, huisvesting en beskerming teen verwaarlosing beklemtoon. Verder word opvoeders in die lig van hul sorgsame toesighoudingsplig **wetlik verplig** om ingevolge artikel 42 van die **Wet op Kindersorg** (SA., 1983) sake aan te meld waar kinders verwaarloos of misbruik word.

Reeds in 1925 in *Transvaal Administration v Coley* 1925 A 24 stel Regter de Villiers dit dat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder nie dieselfde is as die sorg wat 'n gewone man teenoor sy gewone sake daarstel nie. Dit is hoër as dit. Die graad van sorg wat deur die reg gestel word, is die sorg van 'n sorgsame vader teenoor sy familie.

In *Peter Wynkwards v Minister of Education, Highlands Primary School* 2002 (High Court of SA: Cape of Good Hope, case no. 4168/1999) beklemtoon Regter Ngwenya 'n opvoeder se verantwoordelikheid ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig deur te verwys na *Broom and another v The Administrator Natal* 1966(3) SA 505(D) en *Rusere v The Jesuit Fathers* 1970(4) SA 537(R). In beide hofsake word 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig vergelyk met dié van 'n redelike sorgsame ouer in verhouding tot sy eie kinders.

Uit voorafgaande inligting blyk dit duidelik dat die Suid-Afrikaanse opvoeder 'n verantwoordelikheid ten opsigte van 'n sorgsame toesighoudingsplig het. Maar om dit soos van regsweë verwag word toe te pas, moet 'n opvoeder met genoegsame kennis toegerus wees.

1.2 PROBLEEMSTELLING

Volgens Gooldlad (Kriel & Oosthuizen, 1997:134) beskik beoefenaars van 'n professie oor gespesialiseerde kennis. In die gedragskode van die Suid-Afrikaanse Raad vir Opvoeders (SARO,1994) word die professionaliteit van die opvoeder en onderwys as professie beklemtoon. Opvoeders beskik, soos dokters en prokureurs, oor gespesialiseerde kennis wat hulle in staat stel om 'n sekere taak of werk te verrig (Oosthuizen, 2002:45).

Ook in die Suid-Afrikaanse regspraak word die gespesialiseerde kennis van 'n opvoeder as 'n gegewe beskou. In *Peter Wynkwards v Minister of Education, Highlands Primary School 2002* (High Court of SA: Cape of Good Hope: case no. 4168/1999) verwys Regter Ngwenya telkens daarna dat opvoeders beter opgelei is in die ontwikkeling en die psigologie van die kind as die ouer. Die opvoeder word dus op grond van sy opleiding beskou as 'n outoriteit op die gebied van onderwys en opleiding. (Oosthuizen, 2003:107; Joubert & Prinsloo,2001:150).

Gesien in die lig van artikel 29 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** (SA,1996(a)) wat 'n leerder se fundamentele reg tot onderwys bevestig, rus daar 'n onus op die staat om gehalte-onderwys te voorsien wat onlosmaaklik is van die professionaliteit van die opvoeder (Kriel & Oosthuizen, 1997:134). Professionaliteit is nie net gebaseer op professionele etiek nie, maar ook op gespesialiseerde kennis met betrekking tot alle rolspelers se fundamentele regte. Die gespesialiseerde kennis waarmee 'n opvoeder homself dus moet toerus jeens **alle fasette** van die onderwys, word bepaal volgens die vereiste waaraan 'n professie moet voldoen om aanspraak op professionaliteit te maak (Joubert & Prinsloo, 2001:150). By implikasie sluit dié gespesialiseerde kennis ook die juridiese aspek van onderwys in.

In navorsing wat in die VSA gedoen is oor die onderwerp *in loco parentis* het 55% respondente aangedui dat die *in loco parentis*-posisie van die onderwyser glad nie

gedurende hul opleiding bespreek is nie. 'n Verdere 18,3% het aangedui dat die onderwerp van *in loco parentis* bespreek is, maar nie in detail nie (Conte, 2000:4). Een van die aanbevelings wat Conte (2000:4) maak, is dat die onderwerp *in loco parentis* 'n integrale komponent behoort te vorm van opvoederopleiding.

In Suid-Afrika lyk die situasie nie veel beter nie. Reeds in 1985 stel Van Wyk (1985:92) dit dat daar nie op 'n sistematiese wyse aandag gegee word aan die juridiese faset van onderwys tydens opvoederopleiding nie. Mthaba (2000:265) se navorsing ondersteun bogenoemde stelling deurdat hy bevind het dat skooladministrateurs 'n beperkte kennis het van juridiese aspekte van skoolbestuur weens 'n leemte in die kurrikulum van onderwysregopleiding. Els (1994:73) bevind dat slegs 21,1% respondente oor een of ander formele kennis van onderwysreg beskik en 61,8% respondente onbewus is van die feit dat 'n skadevergoedingseis teen 'n nalatige personeellid sou kon slaag, indien dit bewys kan word dat die leerder aan emosionele skok of 'n senutoestand ly. Heelwat opvoeders is dus onbewus daarvan dat hulle ten spyte van 'n pligsgetroue uitvoering van hul professionele pligte in 'n regsgeding betrokke kan raak (Oosthuizen, 1992:4).

Die probleem wat in hierdie navorsing aangespreek word kan in die volgende vrae verwoord word:

- Hoe word die konsep sorgsame toesighouding in die onderwysbedeling beskryf?
- Wat word ingevolge die Suid-Afrikaanse reg van 'n opvoeder verwag ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig?
- Het huidige praktiserende opvoeders 'n grondige, praktiese onderwysregtelike kennis van hul verantwoordelikhede ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig?

1.3 DOELSTELLINGS VAN HIERDIE STUDIE:

Die doelstellings van hierdie studie behels die volgende:

- om die konsep sorgsame toesighouding in die onderwysbedeling te omskryf;

- om ingevolge die Suid-Afrikaanse reg vas te stel wat van 'n opvoeder verwag word ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig,
- om vas te stel of huidig praktiserende opvoeders 'n grondige, praktiese kennis het van hul verantwoordelikheid ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

1.4 NAVORSINGSMETODES

1.4.1 Literatuurstudie

Primêre en sekondêre onderwyskundige en regwetenskaplike bronne is gebruik om aan die navorsingdoelstellings te voldoen. Suid-Afrikaanse en internasionale regspraak met betrekking tot die titel van die verhandeling is bestudeer.

Gepaste elektroniese soektogte is uitgevoer met die volgende trefwoorde: *Torts, educator, education, sorgsame toesig, opvoeder, education law, dilekte reg.*

1.4.2 Empiriese ondersoek

1.4.2.1 Vraelys

Op grond van die literatuurstudie is 'n vraelys saamgestel met die doel om te bepaal of huidige praktiserende opvoeders oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

1.4.2.2 Populasie

Die teikenpopulasie is met behulp van die gereiflikheidssteekproef en doelmatigesteekproef gekies. Agtien skole in Gauteng-Noord, Distrik D1 is geïdentifiseer. Dit bestaan uit 6 hoërskole, 1 gekombineerde skool, 1 middelskool en 10 laerskole. Alle opvoeders by die betrokke skole is versoek om 'n vraelys te voltooi. Die vraelyste is per hand versprei en weer gaan afhaal.

1.4.2.3 Dataverwerking

Statistiese konsultasiediens van Noordwes-Universiteit (Potchefstroomkampus) het die verwerking doen. Beskrywende statistieke asook t-toetse en eenrigtingvariante is

in die ontleding gebruik.

1.5 STRUKTURERING VAN NAVORSINGSVERSLAG

- Hoofstuk 1: Probleemstelling en orientëring
- Hoofstuk 2: Statutêre determinante in die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder
- Hoofstuk 3: Gemeenregtelike determinante in die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder
- Hoofstuk 4: Internasionale regspraak as determinant vir die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder
- Hoofstuk 5: 'n Empiriese ondersoek na die onderwysregtelike kundigheid van opvoeders ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig
- Hoofstuk 6: Samevatting, bevindings en aanbevelings

1.6 SINOPSIS

Sorgsame toesighouding is onlosmaaklik deel van 'n opvoeder se daaglikse taak en verantwoordelikhede. Daarom moet 'n opvoeder oor genoegsame kennis beskik om hierdie Godgegewe verantwoording na te kom.

HOOFTUK 2

STATUTÊRE DETERMINANTE IN DIE SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-AFRIKAANSE OPVOEDER

2.1 INLEIDING

In die voorafgaande hoofstuk is aandag gegee aan die probleemstelling en hoe hierdie probleem ondersoek gaan word. In hierdie hoofstuk word daar gefokus op die statutêre determinante wat die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder reël.

Die doelstelling van hierdie studie is om ingevolge Suid-Afrikaanse reg vas te stel wat van 'n opvoeder verwag word ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig. Die volgende vrae kom egter na vore:

- Wat is die reg waarna in die doelstelling verwys word en hoe het die Suid-Afrikaanse reg ontstaan?
- Watter bronne bestaan daar wat die Suid-Afrikaanse reg reël en hoe beïnvloed hierdie bronne die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder?

2.2 SUID-AFRIKAANSE REG

Om werklik die implikasies van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig te verstaan moet 'n opvoeder kennis dra van die reg, die ontstaan van die Suid-Afrikaanse reg asook die bronne wat in die reg bestaan wat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder reël.

2.2.1 Wat is die reg?

Volgens Kleyn en Viljoen (2002:1) is daar al baie oor die vraag wat die reg is, geskryf. Tog bestaan daar geen enkele korrekte antwoord nie. Kleyn en Viljoen (2002:1) is van mening dat die reg 'n samelewing veronderstel. Hosten en Bosman (1995:11) poneer dat die reg 'n sekulêre verskynsel is wat menslike gedrag reël. In

so 'n samelewing ontstaan die behoefte aan 'n gesagstruktuur of owerheid wat reëls afdwing. Mense in 'n samelewing sluit dus 'n sosiale kontrak waarvolgens hulle hulself aan 'n gesagstruktuur onderwerp. Die reg is dus 'n stel menslike gedragsreëls wat voorgeskryf word deur 'n bepaalde gesagstruktuur of owerheidsinstansie wat 'n betrokke samelewing reël (Hosten *et al.*, 1995:1,2).

Volgens Kleyn en Viljoen (2002:2) kan die volgende as kenmerke van die reg gesien word:

- Die reg bestaan uit reëls wat menslike interaksie reguleer.
- Die reg gee sekerheid en orden die samelewing.
- Die gesagstruktuur, byvoorbeeld 'n staatsinstelling, dwing die reëls af wat menslike interaksie reguleer.

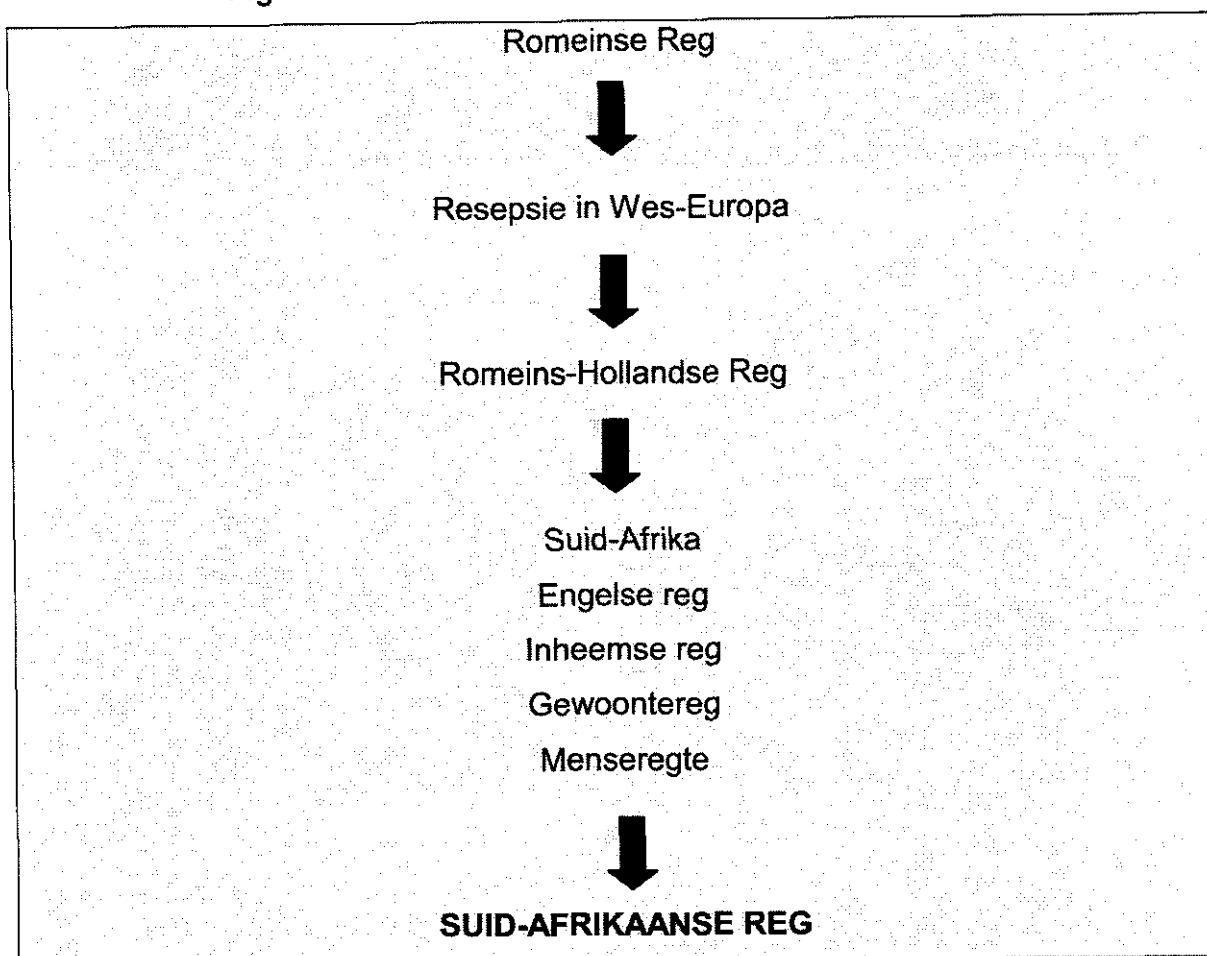
Verder meld Hosten *et al.* (1995:3) en Kleyn en Viljoen (2002:3) dat die reg 'n normatiewe sisteem is wat goed en sleg van mekaar onderskei. Norms, soos godsdienste, individuele moraal en gemeenskapsdele beïnvloed die reg van 'n samelewing.

2.2.2 Die Suid-Afrikaanse Reg

Dit is bekend dat daar na die Suid-Afrikaanse reg verwys word as Romeins-Hollandse reg. Die term Romeins-Hollandse reg impliseer dat daar 'n vermenging van die Romeinse asook die Hollandse (Germaanse) regsisteme was. Verder het die Engelse reg ook 'n groot rol gespeel in die totstandkoming van die Suid-Afrikaanse reg (Van Zyl & Van der Vyver, 1982:166, Kleyn & Viljoen, 2002:19).

Kleyn en Viljoen (2002:22) stel die ontstaan van die Suid-Afrikaanse reg skematies soos volg voor:

Figuur 2.1: Ontstaan van die Suid-Afrikaanse Reg

Uit die skema kan gesien word dat die Suid-Afrikaanse stelsel verbind is aan verskeie lande in Afrika en Europa asook aan Brittanje. Bepaalde regsreëls in die Suid-Afrikaanse reg kom ooreen met die regsreëls van die ander lande omdat Suid-Afrika 'n gemeenskaplike geskiedenis met Europa en Brittanje gedeel het. Die Suid-Afrikaanse reg beskik nie net oor Europese en Engelse regsreëls nie. As gevolg van die verskeidenheid swart bevolkingsgroepe wat volgens hul eie gebruike en tradisies leef, het daar 'n "inheemse reg" ontstaan wat ook 'n bydrae gelewer het ten opsigte tot die totstandkoming van die Suid-Afrikaanse reg in die geheel (Van Zyl & van der Vyver, 1982:166, Hosten *et al.*, 1995: 272, Kleyn & Viljoen, 2002:21).

2.2.3 Bronne van die Suid-Afrikaanse reg

Die frase "Bronne van die reg" verwys na die plekke waar die reg ontstaan het en waar 'n mens die reg kan vind. Bronne van die reg is gesaghebbend en het 'n bindende eienskap. Howe se uitsprake en regsgeleerders se argumente is

gebaseer op die gesag wat die bronne van die reg verleen (Hosten *et al.*, 1995: 379, Kleyn & Viljoen, 2002:43). Hosten *et al.* (1995:380) stel dit duidelik dat geen regsgeleerde die gesag van die bronne van die reg kan ignoreer nie.

Kleyn en Viljoen (2001:43) meld dat dit belangrik is om te begryp dat die Suid-Afrikaanse reg 'n ongekodeerde regstelsel het. 'n Ongekodeerde regstelsel beteken dat daar nie een primêre bron of kode bestaan waaruit die reg ontstaan het of waar die reg gevind kan word nie.

Van Zyl en Van der Vyver (1982:288-336), Hosten *et al.* (1995: 379-494) en Kleyn en Viljoen (2002:43-95) meld die volgende as bronne van die Suid-Afrikaanse reg wat in Figuur 2.2 voorgestel word:

Figuur 2.2: Bronne van die Suid-Afrikaanse reg

Bron	Omskrywing
Wetgewing	Wetgewing is regsreëls wat deur 'n orgaan van die staat, wat beskik oor die nodige bevoegdheid, neergelê word wat bekend staan as wette of statute. Die Suid-Afrikaanse Grondwet verleen bevoegdheid aan die parlement om wette op 'n nasionale vlak te maak. Provinsiale wetgewers vaardig ondergeskikte wetgewing uit wat as provinsiale wette bekend staan. Munisipale rade vaardig verordeninge ("by-laws") uit.
Regspraak (Hofbeslissings)	Howe is regsinstansies waar 'n regter of landdros die voorsittende beampte is. Die hof vertolk die reg vanuit die regsbronne, pas die betrokke reg toe op die saak en lewer uitspraak daaroor. Die bogenoemde skrywers is dit eens dat regters en landdroste nie net die reg toepas nie maar ook reg skep.
Gemene reg	Roos en Oosthuizen (2003:49) definieer gemene reg as die ongekodeerde regstradisies wat verkry is van die Romeins-Hollandse en Engelse reg en ontwikkel en aangepas is in ooreenstemming met die Suid-Afrikaanse regsagtergrond en kultuur.

Gewoontereg	Gewoontereg is gewoonlik ongeskrewe reg waarvolgens mense lewe omdat hulle dit as reg beskou. Gewoontereg werk teen 'n veel stadiger tempo as wetgewing. Die volgende word as vereistes vir die vorming van gewoontereg gestel: 'n Gewoonte moet 'n lang tyd bestaan. Dit moet binne die gemeenskap geld. Dit moet redelik wees. Die inhoud en betekenis moet duidelik en seker wees.
Inheemse reg	Inheemse reg is ook 'n vorm van 'n ongeskrewe gewoontereg waarvolgens talle swart bevolkingsgroepe leef.
Grondwet	Die struktuur en funksionering van 'n organisasie of samelewing word gereël deur sy grondwet. In die grondwet word die reëls uitgestip oor hoe die land regeer moet word asook die verhouding tussen die landsburgers en die staat. In 2.3.1 sal daar breedvoerig aandag gegee word aan die Grondwet.

Oosthuizen en Roos (2003a:20) meen dat wetgewing, regspraak en gemene reg gesien kan word as bronne van die Suid-Afrikaanse reg wat die onderwys beïnvloed. In hierdie studie word gefokus op wetgewing (statutêre determinante), gemene reg (gemeenregtelike determinante) en Suid-Afrikaanse en internasionale regspraak wat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder beïnvloed.

2.3 STATUTÊRE DETERMINANTE

Soos reeds gestel, is wette of statute regsreëls wat neergelê is deur die parlement en dit reël en orden die samelewing. Onderwys as samelewingsverskynsel is dan ook gebind aan hierdie wetgewing.

Wetgewing word volgens regsgeleerders opgedeel in **oorspronklike** wetgewing en **ondergeskikte** wetgewing. Oorspronklike en ondergeskikte wetgewing verskil ten opsigte van hul oorsprong. Oorspronklike wetgewing word op nasionale vlak deur die parlement gemaak, maar ondergeskikte wetgewing word uitgevaardig ingevolge die gesag van die oorspronklike wetgewing (Kleyn & Viljoen, 2002:45).

Oosthuizen en Roos (2003a:21) stel die volgende as klassifikasieraamwerk vir die verskeie vorms van wetgewing wat 'n impak het op die onderwys:

Figuur 2.3: Wetgewing as bron van die onderwysreg

DIE GRONDWET VAN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA	
OORSPRONKLIKE WETGEWING	
• Gewone parlementêre wetgewing - Onderwyswetgewing - Algemene wetgewing • Provinsiale wetgewing	
ONDERGESKIKTE WETGEWING	
• Regulasies • Proklamasies • Kennisgewings	

Bron: Aangepas uit Oosthuizen en Roos; 2003a:21.

'n Grondige kennis asook toepassingsvaardighede van die wetgewing wat die onderwys reguleer, is 'n absolute vereiste vir enige opvoeder. Bogenoemde gaan as rigtingwyser gebruik word om te bepaal wat volgens die statutêre determinante van die opvoeder verwag word met betrekking tot sy sorgsame toesighoudingsplig.

2.3.1 Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika

Op 4 Februarie 1997 is die Suid-Afrikaanse Grondwet deur die grondwetlike hof gesertifiseer as die finale Grondwet (Kleyn & Viljoen, 2002:236; Burger, 2004:341).

- Oppergesag van die Grondwet

Artikel 2 omskryf die gesag van die Grondwet soos volg:

Hierdie Grondwet is die hoogste reg van die Republiek; enige regsvoorskrif of optrede daarmee onbestaanbaar, is ongeldig, en die verpligtinge daardeur opgelê, moet nagekom word.

Ingevolge artikel 2 van die Suid-Afrikaanse Grondwet is dit gepromulgeer as die hoogste gesag in die land. Ons Grondwet verleen gesag aan regeringsinstellings,

omskryf en beperk die gesag en bepaal die verhouding wat tussen die mense van die land en hulle regeringsinstellings bestaan (Rautenbach & Malherbe, 1998:1). Tydens die opening van die Grondwetlike Hof in Februarie 1995 stel President Mandela dit dat geen instelling, grondwetlik gesproke, bo die gesag van die Grondwet verhewe is nie (De Bruin, 1995:3).

Die grondwetlikheid van die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder met verwysing na die opvoeder/leerder verhouding, word in verskeie artikels van die Suid-Afrikaanse Grondwet uitgelig. Volgens hierdie grondwetlike stipulasies het die opvoeder, as orgaan van die staat, 'n juridiese plig tot sorgsame toesighouding oor leerders in sy sorg (Oosthuizen & De Waal, 2003:330).

- Toepassing

Die toepassing van die Grondwet word in artikel 8 soos volg omskryf:

(1) Die **Handves van Regte** is van toepassing op die totale reg en bind die wetgewende, die uitvoerende en die regsprekende gesag en alle staatsorgane.

(3) By die toepassing van 'n bepaling van die **Handves van Regte** op 'n natuurlike of regspersoon ingevolge subartikel (2)-

(a) moet 'n hof, ten einde gevolg te gee aan 'n reg in die **Handves die gemene reg** toepas,

Ingevolge artikel 8(1) is die **Handves van Regte** van toepassing op die totale reg en bind dit alle staatsorgane. Verder moet 'n hof, ingevolge artikel 8(3)(a) gemene reg toepas. Byvoorbeeld, die onderwys en die opvoeder se *in loco parentis*-posisie word geraak omdat die onderwys 'n staatsorgaan is en die *in loco parentis*-posisie van die opvoeder gefundeerd is in die gemene reg (Oosthuizen & De Waal, 2003:333).

- Gelykheid

Gelykheid word in artikel 9 van die Grondwet soos volg omskryf:

(1) Elkeen is gelyk voor die reg en het die reg op gelyke beskerming en voordeel van die reg.

(2) Gelykheid sluit die volle en gelyke genieting van alle regte en vryhede in. Ten einde die bereiking van gelykheid te bevorder, kan wetgewende en ander maatreëls getref word wat ontwerp is vir die beskerming of ontwikkeling van persone, of kategorieë persone, wat deur onbillike diskriminasie benadeel is.

(3) Die staat mag nie regstreeks of onregstreeks onbillik teen iemand diskrimineer op een of meer gronde nie, met inbegrip van ras, geslagtelikheid, geslag, swangerskap, huwelikstaat, etniese of sosiale herkoms, kleur, seksuele georiënteerdheid, ouderdom, gestremdheid, godsdiens, gewete, oortuiging, kultuur, taal en geboorte.

(4) Geen persoon mag regstreeks of onregstreeks onbillik teen iemand op een of meer gronde ingevolge subartikel (3) diskrimineer nie. Nasionale wetgewing moet verorden word om onbillike diskriminasie te voorkom of te belet.

(5) Diskriminasie op een of meer van die gronde in subartikel (3) vermeld, is onbillik, tensy daar vasgestel word dat die diskriminasie billik is.

Gesien in die lig van die grondwetlike hofbeslissings, is dit duidelik dat gelykheid en menswaardigheid as fundamentele waardes van die Grondwet begin blom in die Suid-Afrikaanse Onderwys.

Ingevolge Artikel 9(1)(2) is elkeen, insluitend leerders, gelyk voor die reg. Elke leerder het ook die reg op gelyke beskerming. Artikel 9(3)(4) van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** maak dit duidelik dat daar op geen gronde teen 'n persoon gediskrimineer mag word nie.

Die taak van 'n opvoeder, gesien in die lig van die *in loco parentis*-beginsel, is een van gesagshandhawing en sorgsame toesighouding. Wanneer 'n opvoeder gesag handhaaf of sy plig as sorgsame toesighouer volvoer, moet die gelykheid as 'n grondwetlike reg van alle leerders raakgesien en beskerm word. Die *in loco parentis*-beginsel beteken letterlik in die plek van die ouer. Soos 'n sorgsame vader moet 'n opvoeder ook toesien dat daar teen leerders in sy of haar sorg nie gediskrimineer word nie.

- Vryheid en sekerheid van 'n persoon

Die vryheid en sekerheid van 'n persoon word in artikel 8 van die Grondwet soos volg omskryf:

(1) Elkeen het die reg op vryheid en sekerheid van die persoon, waarby inbegrepe is die reg om-

(d) op geen wyse gemartel te word nie; en

(e) nie op 'n wrede, onmenslike of vernederende wyse behandel of gestraf te word nie.

Ingevolge artikel 12 (1)(d)(e) van die Suid-Afrikaanse Grondwet het elke persoon die reg om op geen wyse gemartel of op 'n vernederende wyse behandel of gestraf te word nie. Opvoeders is verplig om alle leerders wat in hul sorg is, teen wrede, onmenslike behandeling soos lyfstraf te beskerm (Joubert & Prinsloo, 2001:113).

In *S v Williams* 1995 3 SA 632 (KH) moes die konstitusionele hof beslis of die toediening van lyfstraf aan minderjariges gebruik kan word as 'n straf. Regter Langa bevind dat lyfstaf ongrondwetlik is (Kleyn & Viljoen, 2002:259). Die **Suid-Afrikaanse Skolewet** (SA, 1996) het verander na aanleiding van die Williams saak in so 'n mate dat geen persoon 'n leerder kan straf deur middel van lyfstraf nie.

- Omgewing

Artikel 24 van die Grondwet omskryf elkeen se reg tot 'n veilige omgewing soos volg:

Elkeen het die reg-

(a) op 'n omgewing wat nie skadelik vir hul gesondheid of welsyn is nie;

Ingevolge Artikel 24(a) van die Suid-Afrikaanse Grondwet het elkeen die reg op 'n omgewing wat nie skadelik is vir hul gesondheid of welsyn nie. De Waal, Currie en Erasmus (2003:405) impliseer dat daar 'n sekere minimum standaard moet wees vir 'n gesonde omgewing. 'n Persoon sou ook kon aanvaar dat die gesondheid en welsyn waarna die artikel verwys ook psigologiese aspekte insluit.

Volgens Joubert en Prinsloo (2001:106) het opvoeders 'n spesifieke verantwoordelikheid om toe te sien dat daar veilige toestande by 'n skoolomgewing is. Opvoeders moet bedag wees op onveilige toestande waar leerders sowel fisiek of psigies beseer kan word.

- Kinders

In Artikel 28 van die Grondwet word die kind se regte soos volg beskryf:

(1) Elke kind het die reg-

(a) op 'n naam en nasionaliteit vanaf geboorte;

(b) op gesinsorg of ouerlike sorg, of op gepaste alternatiewe sorg wanneer die kind uit die gesinsomgewing weggeneem word;

(c) op basiese voeding, skooling, basiese gesondheidsorgdienste en maatskaplike dienste;

(d) om teen mishandeling, verwaarlosing, misbruik of vernedering beskerm te word;

(e) om teen uitbuitende arbeidspraktyke beskerm te word;

(f) om nie verplig of toegelaat te word om werk te verrig of dienste te lewer nie wat-

(i) onvanpas is vir 'n persoon van daardie kind se ouderdom; of

(ii) 'n risiko vir die kind se welsyn, opvoeding, liggaamlike of geestelike gesondheid of geestelike, morele toestand inhou nie;

(2) 'n Kind se beste belang is van deurslaggewende belang in elke aangeleentheid wat die kind raak.

(3) In hierdie artikel beteken "kind" iemand onder die ouderdom van 18 jaar.

Een van die doelwitte van artikel 28 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** (SA,1996) is om kinders te beskerm in situasies waar hulle kwesbaar is. In hierdie verband word addisionele regte soos ouersorg en gesinsorg in artikel 28 gebruik om bogenoemde doel te bereik. Volgens De Waal *et al.* (2003:457) impliseer dit dat

ouers, sowel as die staat, 'n verantwoordelikheid het. Ouers moet sorg gee en die staat moet middele daarstel sodat hierdie ouersorg kan gedy.

Gegronde op die gemenebeginsel van *in loco parentis* wat die verhouding tussen ouerhuis (ouers) en die skool (opvoeder) reël, kan die opvoeder se taak gesien word as 'n wyse waarop die staat sy plig nakom om in die behoeftes van die kind te voorsien (Joubert & Prinsloo, 2001:97, Kruger, 2003:11).

Artikel 28(2) van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** sluit ook hierby aan deur dit te stel dat daar in elke aangeleentheid wat die kind raak, opgetree sal word in die beste belang van die kind.

2.3.2 Oorspronklike wetgewing

Ingevolge die Suid-Afrikaanse Grondwet wat gepromulgeer is as die hoogste gesag van ons land, word alle ander vorme van wetgewing as ondergeskik aan die grondwet bestempel.

Oorspronklike wetgewing is wanneer 'n wetgewende liggaam met oorspronklike gesag wetgewing uitvaardig. Volgens Oosthuizen en Roos (2003a:21) is parlementêre wetgewing en provinsiale wetgewing vorme van oorspronklike wetgewing.

2.3.2.1 Parlementêre wetgewing

Artikel 43 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** stel dit soos volg:

In die Republiek berus die wetgewende gesag-

(a) van die nasionale regeringsfeer by die Parlement, soos in artikel 44 uiteengesit;

(b) van die provinsiale regeringsfeer by die provinsiale wetgewers, soos in artikel 104 uiteengesit; en

(c) van die plaaslike regeringsfeer by die Munisipale Rade, soos in artikel 156 uiteengesit.

Volgens Oosthuizen en Roos (2003a:28) word parlementêre (nasionale) wetgewing

in twee groepe verdeel naamlik parlementêre onderwyswetgewing en algemene parlementêre wetgewing.

i) **Parlementêre onderwyswetgewing**

Parlementêre onderwyswetgewing is wetgewing wat uitgevaardig is deur die parlement op nasionale vlak spesifiek vir die onderwys. Die volgende word as parlementêre onderwyswetgewing gesien:

- **Wet op Nasionale Onderwysbeleid, Wet 27 van 1996**
- **Die Suid-Afrikaanse Skolewet, Wet 84 van 1996**
- **Die Wet op Indiensnemeing van Opvoeders, Wet 76 van 1998**

Vervolgens sal bogenoemde wetgewing bespreek word met spesifieke verwysing na die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder.

- **Wet op Nasionale Onderwysbeleid, Wet 27 van 1996**

Artikel 2 van die **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** beskryf die doelwitte van die wet soos volg (SA.,1996(b)) :

(2) Die doelwitte van die Wet is om voorsiening te maak vir

(a) Die bepaling van nasionale onderwysbeleid deur die Minister in

ooreenstemming met sekere beginsels;

Die Minister van Onderwys word ingevolge Artikel 2(a) van die **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** (SA.,1996(b)) bemaagtig om beginsels wat in die Suid-Afrikaanse Grondwet vervat is na te volg. Sodanige beginsels is bepalings wat uitgespel word in hoofstuk 2 in die Suid-Afrikaanse Grondwet wat menswaardigheid, gelykheid en vryheid bevestig (Oosthuizen & Roos, 2003a:28).

Artikel 4 van **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** word soos volg omskryf (SA, 1996(b)):

(4) Die beleid in artikel 3 beoog word gerig op

(a) Die bevordering en beskerming van die fundamentele regte van elke persoon gewaarborg ingevolge Hoofstuk 2 van die Grondwet en ingevolge internasionale konvensies deur die Parlement bekragtig

Ingevolge Artikel 4 (a) van die **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** moet onderwysbeleid die fundamentele regte van elke persoon wat gewaarborg is in die Suid-Afrikaanse Grondwet (SA,1996), bevorder en beskerm word. 'n Opvoeder moet dus toesien dat elke leerder in sy sorg menswaardig en met gelykheid behandel word. Elke opvoeder moet ook duidelik kennis dra van 'n leerder se reg tot vryheid.

- **Die Suid-Afrikaanse Skolewet, Wet 84 van 1996**

Artikel 3 (1) van die **Suid-Afrikaanse Skolewet** (SA.,1996(c)) omskryf skoolpligtigheid as volg:

(1) Behoudens hierdie Wet en enige toepaslike provinsiale wet moet elke ouer elke leerder vir wie hy of sy verantwoordelik is 'n skool laat bywoon vanaf die eerste skooldag van die jaar waarin sodanige leerder die ouderdom van sewe jaar bereik tot op die laaste skooldag van die jaar waarin sodanige leerder die ouderdom van vyftien jaar of die negende graad bereik, watter een ook al eerste plaasvind.

Ingevolge artikel 3(1) van die Suid-Afrikaanse Skolewet, word ouers verplig om hulle kinders skool toe te stuur (SA.,1996(c)). In die skoolsituasie handel die opvoeder met die leerders vannuit sy *in loco parentis*-posisie op grond van sy oorspronklike en gedelegeerde gesag. Voorspruitend uit 'n opvoeder se *in loco parentis*-posisie, is die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder 'n fundamentele taak. Hierdie sorgsame toesighoudingsplig beteken dat 'n opvoeder verantwoordelik is vir die veiligheid en gesondheid van die leerders in sy/haar sorg (Joubert & Prinsloo, 2001:97).

Artikel 20 (1)(e) van die **Suid-Afrikaanse Skolewet** (SA.,1996(c)) stel dat:

(1) Behoudens hierdie Wet moet die beheerliggaam van 'n openbare skool

(e) die prinsipaal, opvoeders en ander personeel van die skool ondersteun in die

verrigting van hul professionele werksaamhede;

Sorgsame toesighouding is 'n professionele taak van 'n opvoeder wat voortspruit uit die opvoeder se *in loco parentis*-posisie. Artikel 20(1)(e) van die **Suid-Afrikaanse Skolewet** stel dit dat 'n beheerliggaam die hoof en opvoeders moet ondersteun in hul professionele werksaamhede (SA., 1996(c)). Die feit dat die beheerliggaam opvoeders moet ondersteun in hul professionele werksaamhede, impliseer dat die beheerliggaam medeverantwoordelik is vir die veiligheid en gesondheid van die leerders.

- **Die Wet op Indiensneming van Opvoeders, Wet 76 van 1998**

Ingevolge artikel 17(1)(a-d) van die **Wet op die indiensneming van opvoeders** (SA.,1998) kan 'n opvoeder ontslaan word indien hy/sy skuldig bevind word aan die

- seksuele aanranding van 'n leerder;
- aanknoop van 'n seksuele verhouding met 'n leerder; en
- aanranding van 'n leerder byvoorbeeld lyfstraf.

Bogenoemde oortreedings word as ernstige wangedrag beskou. Gesien in die lig van die *in loco parentis*-osisie van die opvoeder waar hy/sy in die plek van die ouer staan, het 'n opvoeder 'n verpligting om hom/haar nie aan bogenoemde skuldig te maak nie. 'n Opvoeder moet ook die leerders in sy/haar sorg beskerm teen bogenoemde gevare (Joubert & Prinsloo, 2001:113).

ii) Algemene parlementêre wetgewing

Algemene parlementêre wetgewing word nie spesifiek vir die onderwys uitgevaardig nie, maar het in 'n mindere of meerdere mate regskrag oor die onderwys.

- **Wet op Kindersorg, Wet 74 van 1983**

Ingevolge Artikel 28 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet**, moet daar in enige

situasie in die beste belang van die kind opgetree word (SA.,1996(a)). Schäfer en Schäfer (1997:73-74) stel dit dat die bogenoemde slegs haalbaar is as daar meganismes is wat dit toepas. Die primêre meganisme wat hierdie fundamentele regte van 'n kind toepas is die Wet op Kindersorg. Administratiewe mag en regs mag word voorsien deur die Wet op Kindersorg om die doelwitte wat artikel 28 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** stel te bereik. 'n Voorbeeld van hierdie administratiewe mag is waar 'n dokter in oorlegpleging met die superintendent van 'n hospitaal 'n operasie op 'n kind mag uitvoer indien die ouers nie beskikbaar is om toestemming te verleen nie (Schäfer & Schäfer, 1997:91).

Artikel 39(1) van die **Wet op Kindersorg** spel die vereistes uit ten opsigte van die mediese behandeling van kinders (SA., 1983).

(1) Indien 'n geneesheer van oordeel is dat dit nodig is dat 'n kind 'n operasie moet ondergaan, of dat hy behandeling moet ondergaan wat nie sonder die toestemming van die ouer of voog van die kind uitgevoer mag word nie, en die ouer of voog toestemming tot die operasie of behandeling weier, of nie opgespoor kan word nie, of weens geestesongesteldheid onbevoeg is om daardie toestemming te gee, of oorlede is, moet daardie geneesheer die aangeleentheid aan die Minister rapporteer, wat, indien hy oortuig is dat die operasie of behandeling noodsaaklik is, die nodige toestemming kan verleen in die plek van die ouer of voog van die kind.

(2) Indien die mediese superintendent van 'n hospitaal of die geneesheer wat in sy of haar plek waarneem van oordeel is dat 'n operasie of mediese behandeling noodsaaklik is om 'n kind se lewe te red of om hom of haar van 'n ernstige en blywende liggaamlike letsel of gebrek te vrywaar en dat die noodsaaklikheid van die operasie of mediese behandeling so dringend is dat dit geen uitstel gedoog om die persoon te raadpleeg wat wettiglik bevoeg is om toestemming tot die operasie of mediese behandeling te verleen nie, kan daardie superintendent of die geneesheer wat in sy of haar plek waarneem die nodige toestemming verleen.

[Sub-a. (2) vervang by a. 14 van Wet 96 van 1996.]

(3) Die persoon op wie die plig rus om die betrokke kind te onderhou, is aanspreeklik vir die koste van die behandeling of operasie wat die kind ingevolge subartikel (1) of (2) ontvang of ondergaan het, asof hy daartoe opdrag gegee het.

(4) Ondanks 'n andersluidende regsreël is-

(a) iemand bo die leeftyd van 18 jaar bevoeg om sonder die bystand van sy ouer of voog toestemming te verleen tot die uitvoer van 'n operasie op homself; en

(b) iemand bo die leeftyd van 14 jaar bevoeg om sonder die bystand van sy ouer of voog toestemming te verleen tot mediese behandeling van homself of sy kind.

[Sub-a. (4) vervang by a. 13 van Wet 86 van 1991.

Artikel 39(1) van die **Wet op Kindersorg** spel die vereistes uit ten opsigte van die mediese behandeling van kinders (SA., 1983). Volgens Joubert en Prinsloo (2001:12) bestaan die moontlikheid dat 'n opvoeder aanspreeklik gehou kan word as 'n leerder in sy sorg beseer word. Opvoeders moet dus kennis dra van hul administratiewe verantwoordelikhede wat Artikel 39(1) van die **Wet op Kindersorg** meebring. Daar word van opvoeders verwag om die ouers/voogde van beseerde leerders so gou as moontlik in kennis te stel sodat die ouer of voog kan toestemming gee vir mediese behandeling.

Indien 'n ouer nie bereik kan word om sodanige toestemming te verleen nie, geld die volgende bepalings, gestel deur die **Wet op Kindersorg** (SA., 1983):

- 'n Kind van 18 jaar en ouer mag sonder die bystand van sy ouer/voog, toestemming verleen vir enige operasie of ander mediese behandeling wat op hom/haar uitgevoer sal word.
- Wanneer die ouers nie bereik kan word nie en 'n operasie of ander mediese behandeling is nodig, kan die mediese superintendent, nadat hy 'n tweede mening verkry het, toestemming verleen vir sodanige operasie of mediese behandeling.
- In 'n noodgeval kan 'n dokter mediese behandeling of operasie magtig sonder die toestemming van die ouer of voog.
- Aanspreeklikheid vir die koste vir mediese noodbehandeling berus steeds by die ouers. 'n Opvoeder kan slegs aanspreeklik wees vir die mediese onkoste indien dit so besluit is deur 'n hof (Joubert & Prinsloo, 2001:112; Schäfer & Schäfer, 1993:91).

Artikel 42 van die **Wet op Kindersorg** (SA., 1983) omskryf die verantwoordelikheid van onder andere opvoeders om sake te rapporteer waar kinders te na gekom word, soos volg:

(1) Ondanks die bepalings van enige ander wet moet elke tandarts, geneesheer, verpleegkundige, maatskaplike werker of onderwyser, of iemand in diens van of wat 'n kindersorg, versorgingsoord of skooling bestuur, wat 'n kind ondersoek, verpleeg of aan hom of haar aandag gee onder omstandighede wat die vermoede laat ontstaan dat daardie kind mishandel is of aan enige besering, enkelvoudig of veelvoudig, ly, waarvan die oorsaak waarskynlik opsetlik mag wees, of aan 'n voedingsgebreksiekte ly, die Direkteur-generaal of enige beamppte deur hom of haar aangewys vir die doeleindes van hierdie artikel, onmiddellik van daardie omstandighede in kennis stel.

[Sub-a. (1) vervang by a. 15 (a) van Wet 96 van 1996.]

(5) 'n Tandarts, geneesheer, verpleegkundige, maatskaplike werker of onderwyser, of iemand in diens van of wat 'n kindersorg, versorgingsoord of skooling bestuur wat 'n bepaling van hierdie artikel oortree, is aan 'n misdryf skuldig.

[Sub-a. (5) vervang by a. 15 (b) van Wet 96 van 1996.]

(6) Geen regsgeding kan teen 'n tandarts, geneesheer, verpleegkundige, maatskaplike werker of onderwyser, of iemand in diens van of wat 'n kindersorg, versorgingsoord of skooling bestuur, ingestel word nie ten opsigte van 'n kennisgewing te goeder trou ooreenkomstig hierdie artikel.

[Sub-a. (6) vervang by a. 96 van Wet 88 van 1996 en by a. 15 (b) van Wet 96 van 1996.]

[A. 42 vervang by a. 15 van Wet 86 van 1991.]

Indien 'n opvoeder 'n vermoede het dat 'n leerder mishandel, gemolesteer of ondervoed word, rus daar ingevolge artikel 42(1) van hierdie Wet, 'n verantwoordelikheid op die opvoeder om hierdie saak te rapporteer. Ingevolge artikel 42(5) kan 'n opvoeder wat versuim om die saak te rapporteer, hom-/haarself skuldig maak aan 'n kriminele oortreding. Wanneer 'n opvoeder wel optree in goedertrou volgens die bepalings gestel in artikel 42(6), kan daar geen regsaksies teen sodanige opvoeder gebring word nie (Schäfer & Schäfer, 1997:92).

- **Die Wet op Beroepsgesondheid en – Veiligheid, Wet 95 van 1993**

Die doel van die **Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid** (SA,1993), soos vervat in die lang titel, is om voorsiening te maak vir persone se veiligheid en gesondheid by die werk wat met bedryfstoeusting en masjinerie werk (SA, 1983).

Alhoewel die **Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid** (SA. 1993) nie spesifiek voorsiening maak vir onderwysinrigtings nie, geld die bepalings daarvan vir skole met werksinkels (Oosthuizen & Roos, 2003a:34, Kruger, 2003:15).

Die **Wet op beroepsgesondheid en -veiligheid** verwys voortdurend na die plig van die werkgewer en werknemer. Volgens Kruger (2003:16) word die werksinkelopvoeder, skoolhoof, beheerliggaam en die Departement van Onderwys gesien as die werkgewer en die leerders die werknemers. Die werkgewer (skool) het ingevolge hierdie wet, 'n groter rol te speel om die veiligheid en gesondheid van die werknemers (leerders) te waarborg (Kruger; 2003:16).

- **Die Strafproseswet, Wet 51 van 1977**

Oosthuizen en Roos (2003a:33) meld dat die bepaling in die **Strafproseswet** (SA., 1977) nou aansluit by die geborgenheidsbenadering van die onderwysreg waar 'n leerder wat oortree het met 'n besonder beskermende gerigtheid gehanteer word. In hierdie wet word baie klem gelê op die betrokkenheid van die ouer of voog om aan te sluit by die beskermende gerigtheid van die wet. Schäfer en Schäfer (1997:167) konstateer dat die **Strafproseswet** nie die term voog omskryf nie, maar dat dit in die praktyk geïnterpreteer word as 'n ouer-familielid, 'n opvoeder, sosiale werker of familielvriend. Artikel 153 van die Strafproseswet verwys ook na die opvoeder as *in loco parentis*- persoon wat 'n verhoor in kamera mag bywoon in die plek van die beskuldigde se ouer of voog.

2.3.3 Ondergesikte wetgewing

Ondergesikte wetgewing is wetgewing wat voortvloei vanuit die gesag van die parlementêre wetgewing en is dus ondergesik aan wetgewing wat op nasionale vlak gemaak word. Regulasies, proklamasies, kennisgewings en skoolreëls is die

vernaamste vorme van ondergeskikte wetgewing (Oosthuizen & Roos, 2003a:34).

- **Departement van Onderwys kennisgewing no 192 van 1999**

Joubert en Prinsloo (2001:114) meld dat MIV/VIGS 'n geweldige uitdaging is en dat 'n groot aantal leerders en opvoeders besmet is met hierdie siekte. Volgens Oosthuizen (1994:243) is leerders, ouers en personeel van skole dus nie vrygestel van hierdie probleem nie.

Ingevolge Artikel 3(4) van die **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** (SA., 1996(b)), het die Minister van Onderwys 'n nasionale beleid ten opsigte van MIV/VIGS saamgestel. Hierdie beleid word omskryf in die Departement van Onderwys, kennisgewing no. 1926 van 1999.

Ingevolge die *in loco parentis*-beginsel, moet 'n opvoeder alle leerders in sy sorg volkome beskerm. Dit sluit hul fisieke, sowel as psigiese gesondheid in. Dit impliseer dat 'n opvoeder 'n verantwoordelikheid het vir die beskerming van MIV/VIGS-besmette leerders en leerders daarsonder (Oosthuizen, 1994:25). Volgens Oosthuizen (1994:247) is die bogenoemde situasie problematies omdat die opvoeder die regte van die MIV/VIGS-leerders moet opweeg teen die regte van die hele skoolgemeenskap.

Joubert en Prinsloo (2001:14) lig die volgende aspekte van MIV/VIGS uit wat betrekking het op die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder:

- Leerders mag nie verplig word om hul MIV/VIGS-status bekend te maak nie.
- Leerders met MIV/VIGS mag nie geleenthede geweier word om onderwys te ontvang nie.
- Die grondwetlike regte van alle leerders en opvoeders moet op 'n gelyke basis beskerm word.
- Waar leerders volgens 'n toepaslik gekwalifiseerde persoon, 'n beduidende gesondheidsrisiko vir ander inhou, moet maatreëls ingestel word om die

gesondheidsrisiko te verminder. Die gesondheidsrisiko's waarvan 'n opvoeder moet kennis dra, is onbeheerbare bloeding en seksuele en fisiese aggressiewe gedrag van leerders.

- Daar mag teen geen leerder met MIV/VIGS gediskrimineer word nie en hul menswaardigheid mag nooit in twyfel getrek word nie.
- Enige maatreëls wat teen 'n MIV/VIGS-positiewe leerder ingestel word, moet geregverdig wees in die lig van mediese redes, bestaande regsreëls, beginsels en etiese riglyne in die beste belang van die leerder/opvoeder met MIV/VIGS, skoolomgewing van leerders en opvoeders sonder MIV/VIGS.
- Geen leerder mag toelating geweier word op grond van sy/haar MIV/VIGS status nie en leerders met MIV/VIGS het die reg om by enige skool onderrig te ontvang.
- Vrywillige bekendmaking van 'n leerder se MIV/VIGS status moet verwelkom word omdat die onderwysomgewing die ooreenkomstig aangepas moet word.
- Ongemagtigde bekendmaking van 'n leerder se MIV/VIGS-status kan aanleiding gee tot aanspreeklikheid.
- Om 'n veilige skoolomgewing daar te stel, moet alle relevante informasie aangaande MIV/VIGS aan alle leerders, opvoeders en sportafrigters gegee word.
- Die hoof is verantwoordelik vir die praktiese implementering van hierdie beleid.

2.4 SINOPSIS

In hierdie hoofstuk is daar gefokus op die statutêre determinante wat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder uitspel. Schäfer en Schäfer (1997:75) maak die volgende stelling:

The importance of legal and behavioural (or social) scientists working together for the common good of children is a factor that can not be over-emphasised and the need to develop and nurture this co-operation is clearly recognised by the Constitution itself as well as by other legislation.

'n Opvoeder is in wese 'n gedrags- en sosiale wetenskaplike, omdat 'n opvoeder oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik, kan hy/sy ook die regs wetenskaplike rol vervul. Hierdie wisselwerking tussen 'n opvoeder as gedragskundige en regs bemaagtigde maak dat die opvoeder sy rol as sorgsame toesighouer kan vervul dienooreenkomstig die vereistes wat deur statutêre determinante daargestel is.

HOOFSTUK 3

GEMEENREGTELIKE DETERMINANTE IN DIE SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-AFRIKAANSE OPVOEDER

3.1 INLEIDING

In die volvoering van sy opvoedende onderwystaak geld die *in loco parentis*-beginsel vir die Suid-Afrikaanse opvoeder. Hierdie beginsel het sy oorsprong in die Suid-Afrikaanse gemene reg en vorm ook die basis vir 'n verskeidenheid bepalings (Oosthuizen, 1994:209, Oosthuizen & Van der Walt, 1998:89). Lombard (1993:7) is van mening dat hierdie beginsel goed vasgelê is in die regsgeeskiedenis van die onderwys. Volgens Oosthuizen en Van der Walt (1998:89) het hierdie beginsel 'n groot invloed gehad op die formele Suid-Afrikaanse opvoedende onderwysproses.

3.2 IN LOCO PARENTIS

Hierdie Latynse term word deur Hiemstra en Gonin (1986:210) letterlik vertaal as “in die plek van die ouer”. Black (1983:403) omskryf *in loco parentis* as “in die plek van die ouer; in plaas van die ouer; kunsmatig belas met die ouer se regte, pligte en verantwoordelikhede”. Oosthuizen en Rossow (1998:92) stel dit dat *in loco parentis* impliseer dat die opvoeder in die plek van die ouer is. Hosten *et al.* (1995:502) is van mening dat huisvaders en koshuispersoneel ook hierby ingesluit word.

Hoewel die opvoeder nie die plek van die ouer as primêre opvoeder kan inneem nie, staan die opvoeder op 'n kunsmatige wyse in die plek van die ouer (Black, 1983:403, Oosthuizen & Van der Walt, 1998:91). Die verskil in die rol wat die ouer as primêre opvoeder speel en die rol van “kunsmatige ouer” wat die opvoeder vertolk, word toegeskryf aan die verskil in samelewingsverbande, bevoegdheidsareas en gesagsfere (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:92, Roos & Oosthuizen, 2003:60). Vervolgens sal elkeen bespreek word.

- Verskil in samelewingsverbande

'n Samelewing is 'n handeling van saamlewe of 'n gemeenskap (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:92). Onderrig as menslike aktiwiteit vind plaas in 'n samelewing of gemeenskap. Daar is verskillende samelewingsverbande waarin die onderrigproses plaasvind. Die ouerhuis en die skool is voorbeelde van twee verskillende samelewingsverbande waarin 'n leerder onderrig word. 'n Samelewingsverband in die onderrigproses kan dus een van ouer-kind of opvoeder-leerder wees. Onderrig in die ouer-kind-samelewingsverband vind in die huis plaas, maar onderrig in die samelewingsverband van die opvoeder-leerder vind in 'n formele omgewing soos 'n skool (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:92, Roos & Oosthuizen, 2003:60).

Figuur 3.1: Die samelewingsverbande

Ouer-kind (ouerhuis) as samelewingsverband	Opvoeder-leerder (skool) as samelewingsverband
'n Ouer kan nie sy Godgegewe taak as primêre opvoeder ontsnap nie.	Die opvoeder tree op as 'n sekondêre opvoeder.
Die gesin is 'n intieme, primêre en sosiale struktuur.	Die skool vorm 'n sekondêre samelewingsverband.
Die opvoedingshandeling in die gesin word met liefde bekleed.	'n Geborgenheidsruimte moet geskep word voordat opvoedende onderwys ordelik kan verloop.
Opvoeding vind spontaan en intuïtief plaas.	Opvoeding vind doelgerig, sistematies en op 'n gespesialiseerde wyse plaas.

Die samelewingsverbande van ouer-kind en opvoeder-leerder ten opsigte van onderrig is gebaseer op die wyse en plek waar onderrig plaasvind. In die ouerhuis is die ouer die primêre opvoeder wat in liefde en op 'n spontane wyse onderrig laat geskied. In teenstelling met die ouer-kind-samelewingsverband is die opvoeder 'n sekondêre opvoeder wat eers 'n geborgenheidsruimte moet skep voordat onderrig op 'n formele, ordelike wyse kan plaasvind.

Die afleiding kan gevolglik gemaak word dat 'n onderwyser binne die

samelewingsverband van die skool 'n onafhanklike en funksioneel soortgelyke rol as die ouer speel. Hoewel soortgelyk, bly die ouer die primêre opvoeder en vertolk 'n opvoeder die rol van die sekondêre opvoeder (Oosthuizen & Rossow, 1998:92).

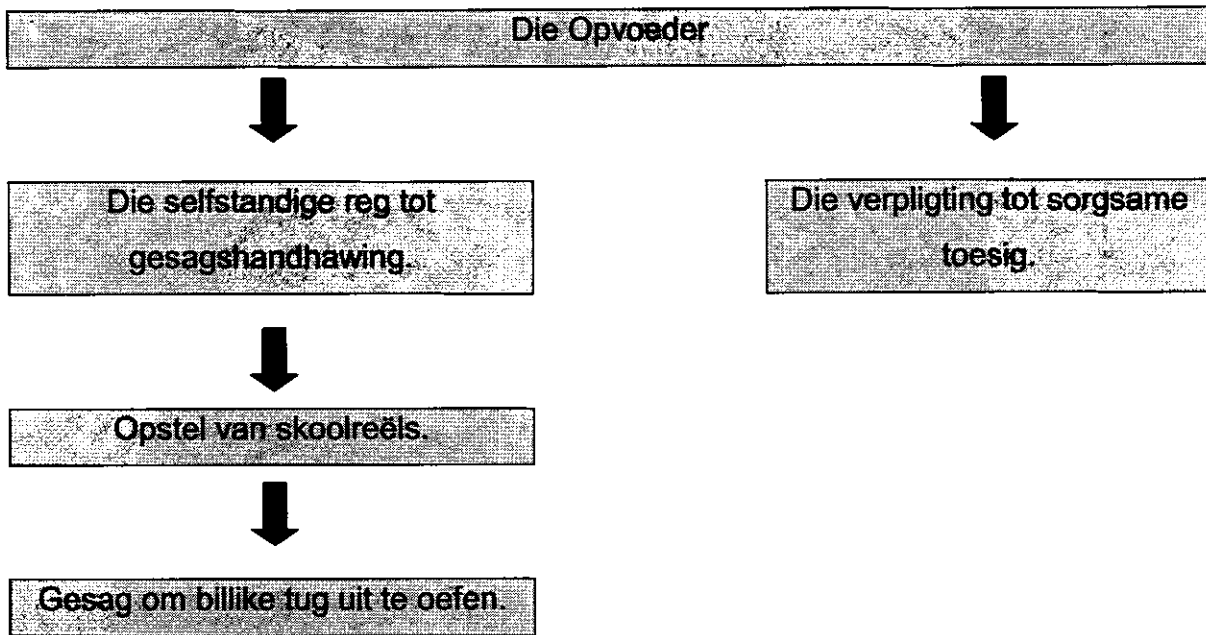
- Verskil in bevoegdheidsareas

Om bevoeg te wees beteken om bekwaam of toegerus te wees om 'n sekere taak te kan doen. Net soos ouers bevoeg en toegerus is om hul ouerpligte binne die ouer-kind-samelewingsverband na te kom, is opvoeders opgelei en bekwaam om hul pligte binne die opvoeder-leerder-samelewingverband na te kom. Ouers beskik dus nie soos opvoeders oor die professionele vaardighede soos gespesialiseerde vakkennis en didaktiese geskooltheid nie en is dus afhanklik van 'n opvoeder se ondewyskundigheid (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:92, Roos & Oosthuizen, 2003:60).

- Verskil in gesagsfere

'n Gesagsfeer kan gesien word as 'n kring of area van outoriteit en veld van deskundigheid. Opvoeders is, vanuit die sowereiniteit-in-eie-kring-posisie sowel as gedelegeerde gesag vanaf die ouers, bekleed met gesag om 'n geborgenheidsruimte te skep waarbinne opvoedende onderwys ordelik kan plaasvind (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:92, Roos & Oosthuizen, 2003:60). Hieruit kan die rol van die opvoeder as *in loco parentis*-persoon soos volg skematies voorgestel word in figuur 3.2 (Oosthuizen & Van der Walt, 1998:95, Roos & Oosthuizen, 2003:61).

Figuur 3.2: Die Opvoeder as *in loco parentis* persoon

Bron: Oosthuizen & Van der Walt, 1998:95, Roos & Oosthuizen, 2003:61.

As figuur 3.2 ontleed word, staan die rol van die opvoeder as *in loco parentis*-persoon op twee bene, naamlik:

- die selfstandige bevoegdheid met betrekking tot gesagshandhawing; en
- die verpligting tot sorgsame toesighouding (Roos & Oosthuizen, 2003:61).

Vir die doel van die studie sal daar gefokus word op die opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig.

3.2.1 Sorgsame toesighouding

Die **Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal** (Odendal, 1994:979,189) omskryf sorgsame toesig soos volg:

- Sorgsaam: vol sorg, oppasend.
- Toesig: bewaking, toesig hou oor 'n minderjarige.

Sorgsame toesig is dus die bewaking, versorging van en die omsien na die fisieke

en psigiese welsyn van 'n minderjarige binne die versorgingsruimte van geborgenheid (Els, 1994:6, Kruger, 2003:87, Roos & Oosthuizen, 2003:62).

3.2.2 Die ouer en sorgsame toesighouding

Sorgsame toesig is ook 'n religieuse opdrag aan alle gelowiges. Els (1994:7) definieer religie as die terugbinding van die hart van die mens na God of ander afgode. Religie kan nooit neutraal wees nie. Indien sorgsame toesighouding vanuit 'n Christelike verwysingsraamwerk beskou word, word elke verbondsouer deur die Woord van God verplig om die kind in sy sorg te onderrig en te laat onderrig (Els, 1994:7, Oosthuizen, 1992:11).

Die voorreg van ouerskap bring dus verantwoordelikhede en verpligtinge mee (Els, 1994:7). Kruger (2003:88) is van mening dat Christenouers verplig is om toe te sien dat hul kinders 'n Christelike opvoeding ontvang, versorg word en met liefde gekoester moet word.

Daarbenewens het kinders ingevolge die gemene reg die reg om deur hul ouers versorg te word. Hierdie versorging en sorgsame toesighouding is dus 'n juridiese plig. Die vernaamste taak van 'n ouer as primêre opvoeder, in die huis as primêre samelewingsverband, is om liefdevolle versorging en opvoeding aan sy Godgegewe kind te gee (Els, 1994:8, Kruger, 2003:88).

Van der Vyver en Joubert (1991:116) beklemtoon die ouer se onderhouds- en opvoedingsplig en lig die volgende juridiese bepalings uit. Die ouer het 'n plig om die kind:

- fisiek te versorg en van huisvesting, voedsel, kleding, mediese hulp te voorsien;
- deur karaktervorming, godsdiensonderrig, kulturele vorming, liggaamlike opvoeding en formele skoling te ontwikkel; en
- te beskerm teen gevare deur voorsorg te tref en/of voldoende toesig te hou.

'n Opvoeder moet die verpligting wat die ouer het ten opsigte van die sorgsame

toesighouding van sy kind verstaan, omdat die opvoeder 'n soortgelyke plig het (Els,1994:9).

3.2.3 Die opvoeder en sorgsame toesighouding

Ouers as primêre opvoeders het 'n gebrek aan professionele vaardighede en beskik nie oor gespesialiseerde vakkennis en didaktiese geskooldheid nie (Oosthuizen, 2003:61). Vanweë die kompleksiteit van die samelewing kan ouers nie aan al die opvoedingsbehoefte van hul kinders voorsien nie (Kruger, 2003:89). Els (1994:9) meen dit is om hierdie redes dat die ouer hom tot die professionele opvoeder wend. Botha en Oosthuizen (2003:86) stel die vraag of 'n opvoeder, soos die ouer, die leerders in sy sorg teen gevare moet beskerm. Verskeie skrywers is dit eens dat die opvoeder wel so 'n verpligting het (Botha & Oosthuizen, 2003:86).

Oor die grondslag van so 'n verpligting heers daar onsekerheid. Botha en Oosthuizen (2003:86) en Oosthuizen (1992:14) lig die volgende standpunte uit ten opsigte van die grondslag van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig:

- **Gedelegeerde verpligting**

Die opvoeder is medeverantwoordelik vir die opvoeding van 'n ouer se kind. Dit beteken dat 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig nie verskil van die plig van die ouer nie en dat die ouer sy gesag en sorgsaamheidsplig aan die opvoeder delegeer.

- **Oorspronklike verpligting**

Volgens Botha en Oosthuizen (2003:87) beteken hierdie standpunt dat 'n opvoeder 'n ander verpligting as 'n ouer het teenoor die leerders in sy sorg. 'n Opvoeder moet nie net na die welsyn van 'n leerder omsien nie, maar moet verseker dat opvoedingsgebeure by 'n betrokke onderwysinstansie voortgesit word (Els,1992:15).

Kruger (2003:90) sowel as Botha en Oosthuizen (2003:87) voer aan dat dit nie noodsaaklik is om die grondslag van hierdie verpligting te bepaal nie, omdat verskeie skrywers dit eens is dat 'n opvoeder sowel 'n gedelegeerde as oorspronklike verpligting tot sorgsame toesighouding het. Die feit bly egter staan dat 'n opvoeder

wel 'n verpligting het tot sorgsame toesig.

Die volgende vraag ontstaan: Wat is die inhoud en vereistes van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder? Els (1994:9) en Kruger (2003:90) is van mening dat vanuit die grondslag van gedelegeerde verpligting gesien, die opvoeder dieselfde verpligting het as die van die ouer ten opsigte van die leerders in sy sorg. Tog blyk dit dat daar in die praktyk 'n hoër eis aan die opvoeder gestel word as aan die ouer. Die redes hiervoor is dat opvoeders professioneel geskool is en spesifiek opgelei is en ook vergoeding ontvang vir die taak (Els, 1994:9, Kruger 2003:90). Hierdie uitgangspunt word dan ook baie duidelik bevestig in *Peter Wynkwards v Minister of Education, Highlands Primary School* 2002 waar regter Ngwenya dit duidelik stel dat 'n opvoeder opgelei is om sorgsaam na kinders te kan omsien.

3.2.4 Sinopsis

Els (1994:10-11) vat die inhoud van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder soos volg saam:

- Die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder is vergelykbaar met dié van die ouer.
- Op grond van 'n opvoeder se professionele opleiding word daar hoër eise aan hom gestel ten opsigte van die identifisering van moontlike gevare en probleme.
- Die redelike man-toets word altyd as maatstaf van 'n opvoeder se optrede gebruik.
- Opvoeders moet verseker dat die leerders in hul sorg nie blootgestel word aan gevare as gevolg van onvoldoende toesig en beheer nie.
- Die verpligtinge van die opvoeder teenoor die leerders in sy sorg moet vervat word in die skoolbeleid.

3.3 DELIKTUELE AANSPREEKLIKHEID

Deliktuele aanspreeklikheid word soos volg omskryf:

Delik: dit is 'n strafbare misdaad; 'n onregmatige daad (Odendaal, 1994:135). 'n Delik is 'n handeling van 'n persoon wat op 'n onregmatige en skuldige wyse nadeel aan 'n ander veroorsaak (Neethling, Potgieter & Visser, 2002:4). Boberg (1991:1) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:1) verwys na 'n delik as 'n "civil wrong".

Aanspreeklikheid: Verantwoordelikheid, byvoorbeeld: Ek hou jou aanspreeklik vir die skade (Odendaal, 1994:9).

Deliktuele aanspreeklikheid kan dus omskryf word as die aanspreeklikheid van 'n persoon wat deur sy of haar onregmatige handeling 'n nadeel aan 'n ander persoon veroorsaak het (Neethling *et al.*, 2002:3). Volgens Van der Walt en Midgley (2005:1) is die omgekeerde ook waar: 'n Persoon teen wie daar 'n delik gepleeg is het die reg om 'n skadevergoedingseis in te stel teen die delikpleger. Volgens Kruger (2003:92) beteken dit dat persoon A verantwoordelik gehou kan word vir die skade wat persoon B gely het as gevolg van die onverantwoordelike onregmatige handeling van persoon A. Deliktuele aanspreeklikheid "bemagtig" persoon B om kompensasie van persoon A te eis deur middel van 'n siviele regseis. Die konsep dat persoon B kompensasie van persoon A kan eis, is afkomstig van die Romeins-Hollandse reg (Neethling *et al.*, 1995:2). Hierbenewens kan kriminele regstappe ook volg wat dit ten doel het om die oortreder te straf (Boberg, 1991:1).

Volgens Botha en Oosthuizen (2003:87) help die beginsels van skadedraging en skadevoorkoming bepaal of 'n spesifieke opvoeder in 'n spesifieke geval aanspreeklik gehou kan word al dan nie.

- Skadedraging

Neethling *et al.* (2002:3) stel dit as 'n basiese uitgangspunt in die reg dat skade of nadeel rus waar dit val. Die skade wat gely word, moet self gedra word. Dit is egter nie altyd die geval nie. Die uitsondering is dat die skadelas as gevolg van die pleging van 'n delik of onregmatige daad na die delikpleger verplaas word wat dan aanspreeklik gehou word om die benadeelde te vergoed vir die nadeel wat gely is.

- Skadevoorkoming

Daar bestaan in die Suid-Afrikaanse reg geen algemene regsplig om nadeel aan 'n ander te voorkom, of tot voordeel van ander op te tree nie (Neethling *et al.*, 2002:61). Kruger (2003:92) is van mening dat, indien daar so 'n plig op elkeen sou rus, dit feitlik onmoontlik sou wees om met 'n mens se normale lewe voort te gaan. Botha en Oosthuizen (2003:88) meen dat die plig om skade vir 'n ander persoon te voorkom gevolglik net in sekere omstandighede bestaan.

3.3.1 Vereistes vir Deliktuele aanspreeklikheid

Volgens Neethling *et al.* (2002:4) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:30-31) moet die volgende vereistes of elemente aanwesig wees alvorens die gewraakte daad as delik bestempel kan word:

- Handeling
- Onregmatigheid
- Skuld
- Kousaliteit
- Nadeel en skade.

Indien enige van dié elemente ontbreek by 'n onregmatige daad, is daar van deliktuele aanspreeklikheid geen sprake nie.

3.3.1.1 Handeling

Volgens Neethling *et al.* (2002:29-31) word 'n handeling beskryf as 'n willekeurige menslike doen of late en is gekoppel aan die volgende kenmerke:

- Die optrede moet menslik van aard wees. 'n Skool as regspersoon kan weens sy strukturele samestelling (o.a. opvoeders) wat 'n delik gepleeg het, deliktueel aanspreeklik gehou word.

- 'n Menslike aktiwiteit wat as handeling beskou kan word, moet willekeurig geskied. Dit beteken willekeurigheid hoef nie deur die delikpleger gewil of begeer te word nie.
- Die handeling kan die vorm van 'n positiewe daad (*commisio*) of 'n late (*omissio*) aanneem.

3.3.1.2 Onregmatigheid

Volgens Neethling *et al.* (2002:37) moet 'n handeling op 'n onregmatige (ongoorloofde; onredelike) wyse nadeel aan 'n ander veroorsaak alvorens deliktuele aanspreeklikheid daargestel word. Die vraag na onregmatigheid berus op 'n tweeledige ondersoek. Daar moet vasgestel word of die handeling 'n nadelige gevolg veroorsaak het, en of dit op 'n onoorloofde of onredelike wyse geskied het.

Dit is dus duidelik dat alle handelinge nie noodwendig onregmatig is nie. Daarom kan 'n opvoeder in die uitvoering van sy/haar optrede 'n leerder benadeel sonder dat hierdie benadeling as onregmatig beskou word. Die rede hiervoor is dat die optrede van 'n opvoeder tydens noodweer en noodtoestand, statutêre magtiging en toestemming tot die risiko van benadeling as regverdigheidsgronde beskou word. Dit beteken dat wanneer bogenoemde regverdigheidsgronde teenwoordig is, die benadeling wat deur die optrede van die opvoeder veroorsaak is, nie as onregmatig beskou kan word nie (Botha & Oosthuizen, 2003:90).

In *S v Pretorius* 1975 (2) SA 85 (SWA) word die noodtoestand as regverdigingsgrond getoets. Mnr. Pretorius ontdek dat sy tweejarige kind 'n aantal disprintablette ingekry het. Hy vrees vir sy kind se lewe en jaag hospitaal toe. Op pad na die hospitaal word hy in 'n snelstrik gevang. In die landdroshof word hy skuldig bevind ingevolge statutêre bepalings dat hy die spoedgrens oorskry het. Die saak gaan na die appélhof vir hersiening. In regter Le Grange se uitspraak haal hy Burchell en Hunt (Neethling *et al.*, 1995:260) aan wat die vereistes ten opsigte van 'n noodtoestand soos volg beskryf:

For an act to be justified on the ground of necessity (a) a legal interest of the accused must have been endangered (b) by a threat which had commenced or was imminent but

which was (c) not caused by the accused fault; and, in addition, it must have been (d) necessary for the accused to avert the danger, and (e) the means used for his purpose must have been reasonable in the circumstances.

Uit die bogenoemde is regter Le Grange van mening dat noodtoestand in hierdie saak as regverdigheidsgrond gesien word. Vir 'n opvoeder geld dieselfde norm wanneer daar in 'n noodtoestand opgetree word.

3.3.1.3 Skuld

In die Suid-Afrikaanse reg is skuld in die meeste gevalle 'n voorvereiste vir deliktuele aanspreeklikheid (Boberg, 1991:16, Botha & Oosthuizen, 2003:92). Neethling *et al.* (2003:131) omskryf skuld as die verwytbare optrede of gebrek aan optrede van 'n persoon wat onregmatig gehandel het. Boberg (1991:268) stel dit dat skuld daardie element van 'n delik is wat die reg oorhaal om die onregmatige daad van die delikpleger aan hom toe te reken deur hom juridies daarvoor verantwoordelik te hou. Skuld word in die praktyk omvat in twee verskyningsvorme, naamlik opset en nalatigheid

3.3.1.3.1 Opset (*Dolus*)

Neethling *et al.* (2003:131) stel dit dat 'n toerekeningsvatbare persoon opsetlik optree indien hy die gevolge van sy optrede beseft en ten volle bewus is van wat hy onregmatig veroorsaak het. Boberg (1991:268) sluit hierby aan en sê dat opset 'n gemoedstoestand is waar die delikpleger 'n sekere daad pleeg, al weet hy dit is verkeerd, en wat die gevolg daarvan sal wees.

Kleyn en Viljoen (2002:146) stel dit dat opset verdeel kan word in direkte en indirekte vorme van opset. Wanneer 'n persoon met direkte opset handel, handel hy willens en wetens om 'n sekere gevolg te bereik soos 'n sluipmoordenaar of reeksmoordenaar. As 'n persoon nie willens en wetens 'n besondere gevolg as oogmerk het nie, maar voorsien dat daardie gevolg kan intree en nog steeds volhou met sy optrede, handel die persoon met indirekte opset. In 'n strafregtelike saak, *S v Mitchell* 1992 1 SASV 17 (A) het M saam met sy vriende klippe na skoolkinders gegooi vanaf 'n bewegende Landrover. M het 'n skoolkind met 'n baksteen teen die kop gegooi waarna die kind gesterf het. M was skuldig aan moord deurdat hy met

indirekte opset opgetree het. Hy moes voorsien het dat hy iemand kon raakgooi en so die persoon se dood kon veroorsaak. Deurdat hy die aksie deurgevoer het, het hy homself versoen met die moontlikheid.

In die onderwyspraktyk skep die opsetlike benadeling van 'n ander persoon nie normaalweg probleme nie. Probleme ontstaan om nalatigheid as skuldvorm te bewys (Botha & Oosthuizen, 2003:92). Inaggenome dat 'n opvoeder nie opsetlik 'n leerder wil benadeel nie, gaan in hierdie studie gefokus word op nalatigheid as skuldvorm.

3.3.1.3.2 Nalatigheid (Culpa)

Volgens Boberg (1991:269) en Neethling *et al.* (2002:35) kom nalatigheid voor wanneer 'n persoon verwytd word vir 'n gesindheid of gedrag van onbedagsaamheid, onsorgvuldigheid of onversigtigheid omdat hy/sy deur onvoldoende ag te slaan op wat hy /sy doen, nie aan die standaard van versigtigheid voldoen wat van hom/haar volgens die Suid-Afrikaanse reg verwag word nie.

Die toets wat gebruik word om te bepaal of 'n persoon nalatig was in sy/haar optrede staan bekend as die redelike man-toets (Boberg, 1991:269, Neethling *et al.*, 2002:14, Botha & Oosthuizen, 2003:92).

i) Die redelike man

In regsterme word daar verwys na die redelike man as 'n *diligens pater familias*. Volgens Hiemstra en Gonin (1986:186) beteken dit 'n oppassende sorgsame man, 'n sorgvuldige huisvader of gesinshoof. Joubert en Prinsloo (2001:101) verklaar *diligens pater familias* as 'n verstandige, versigtige, sorgsame vader van 'n familie.

In *Weber v Santam Versekering maatskappy* 19831SA381(A) 410 - 411 verkeer appèlregter Joubert dat dit geen doel dien om die aanwesigheid of die afwesigheid van allerlei antropomorfe eenskappe aan *diligens pater familias* te probeer toedig nie. Dit is nie 'n fisieke persoon nie, maar slegs 'n benaming van 'n abstrakte, objektiewe maatstaf. Neethling *et al.* (2002:143) ondersteun bogenoemde deur 'n redelike persoon te omskryf as 'n fiktiewe persoon wat die reg versin ten einde 'n werkbare, objektiewe maatstaf vir gedrag in die gemeenskap te verkry.

Inaggenome die bogenoemde omskrywings in *diligens pater familias*, moet die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeders gelyk wees aan die sorgsame toesighoudingsplig van 'n goeie sorgsame ouer (Joubert & Prinsloo, 2001:101). Die redelike man-toets word gebruik om te bepaal of 'n persoon (opvoeder) aan die vereistes van 'n redelike man voldoen (Kruger, 2003:95).

ii) Die redelike man-toets

Die standaard van redelikheid wat dien as die kriteria vir nalatigheid word gewoonlik uitgedruk as die standaard waarmee die *dilligens pater familias* optree (Boberg, 1991:269). Volgens Boberg (1991:269) is dit gedeeltelik objektief en gedeeltelik subjektief. Dit is objektief ten opsigte van individuele vermoë, ondervinding en temperament van 'n persoon maar subjektief ten opsigte van die omstandighede waarin die persoon hom bevind. Volgens Botha en Oosthuizen (2003:92) word die redelike man-toets deur 'n hof uitgevoer deur die volgende vrae te stel:

- Hoe vergelyk die optrede van die dader met dié van die redelike man in dieselfde omstandighede?
- Hoe sou die redelike man in dieselfde posisie en omstandighede as die dader, opgetree het?

Volgens Boberg (1991:274) en Van der Walt en Midgley (2005:177) kom die volgende twee vrae na vore:

- Sou die redelike man kon **voorsien** dat skade kon intree as gevolg van sy/haar optrede?
- Sou die redelike man stappe geneem het om die voorsienbare skade te **voorkom**?

Verder kan gevra word wat sou die redelike stappe gewees het en het die beskuldigde hierdie stappe geneem? Nalatigheid hang dus af van die voorsienbaarheid van die redelike man asook die stappe wat hy sou neem om skade te voorkom (Boberg, 1991:274). Indien die dader nie soos die redelike man

opgetree het nie, was die dader nalatigheid. Nalatigheid bestaan dus uit twee elemente, naamlik:

- redelike voorsienbaarheid, en
- redelike voorkombaarheid.

Alvorens 'n dader se optrede as nalatig bestempel kan word, moet bewys word dat die skade wat deur die dader se optrede veroorsaak is, redelik voorsienbaar en voorkombaar was (Botha & Oosthuizen, 2003:92).

iii) Redelike voorsienbaarheid

Volgens Van der Walt en Midgley (2005:171) is redelike voorsienbaarheid die hoeksteen vir die toets van nalatigheid. Neethling *et al.* (2002:149) meld dat daar twee uiteenlopende sienswyses in die Suid-Afrikaanse reg bestaan oor die aard van die voorsienbaarheidstoets. Die abstrakte en konkrete benaderings kan soos volg vergelyk word:

Figuur 3.3: Redelike voorsienbaarheid

Abstrakte (absolute) benadering	Konkrete (relatiewe) benadering
Was die benadering van die dader <u>in die algemeen</u> redelikerwys voorsienbaar?	Het die dader vir 'n <u>spesifieke</u> gevolg voorsiening gemaak?
Ondersoek na juridiese kousaliteit is nodig.	'n Ondersoek na juridiese kousaliteit is onnodig.

Aangepas vanuit Neethling *et al.*, 2002:150.

Met die abstrakte benadering vir redelik voorsienbaarheid word gekyk of die delikpleger se optrede in die algemeen redelikerwys voorsienbaar was. In die abstrakte benadering word die vraag of die delikpleger vir 'n spesifieke gevolg aanspreeklik was beantwoord met die verwysing na juridiese kousaliteit. In teenstelling met die abstrakte benadering fokus die konkrete benadering op die vraag of die delikpleger die spesifieke gevolg van sy onregmatige daad kon voorsien het. 'n Ondersoek na juridiese kousaliteit is in die konkrete benadering onnodig

omdat 'n delikpleger net nalatig kan wees met betrekking tot 'n spesifieke gevolg wat redelik voorsienbaar was.

Neethling *et al.* (2002:157) verkies die konkrete benadering. Boberg (1991:275), Neethling *et al.* (2002:157) en Van der Walt en Midgley (2005:171) stel dit dat slegs met die konkrete benadering daar vasgestel kan word of die redelike man se optrede sou verskil van die dader se optrede met verwysing na die spesifieke gevolge wat redelikerwys voorsienbaar moes wees (Boberg, 1991:275). Van der Walt en Midgley (2005:171) stel dit dat daar gewaak moet word teen die abstrakte benadering. Volgens die abstrakte benadering kan 'n daad as onregmatig beskou word met tye van die ondersoek, maar met tye van die gebeure was die onregmatighede van die daad nie so voor die handliggend nie.

In *Stratton v Spoornet* 1994 (1) 803 (T) word van die konkrete benadering gebruik gemaak. Die eiser se seun doen ernstige brandwonde op toe hy teen 'n spoorlynkragpaal opklim, oor 'n skuinspaal oor die spoor klouter en aan 'n hoogspanningsdraad raak. Die eis word deur die eiser persoonlik ingestel teen die verweerder (Spoornet) vir huidige en toekomstige mediese onkoste. Die eiser voer aan dat die Suid-Afrikaanse Vervoerdienste nalatig was deurdat 'n potensiële bron van gevaar nie genoegsaam in stand gehou is nie. Volgens die eiser was die verweerder ook nalatig omdat die verweerder nagelaat het om maatreëls in te stel wat persone sou verhoed om op die kragpale te kon klim. Die hof bevind dat dit vir die verweerder onmoontlik was om te voorsien dat die kind op so 'n wyse beseer kon raak. Dit was dus vir die verweerder nie redelikerwys voorsienbaar nie. Geen nalatigheid kon aan die kant van die verweerder bewys word nie. Volgens Neethling *et al.* (1995:243-244) illustreer hierdie saak die redelike voorsienbaarheid van die *diligens pater familias* en stel die volgende as redes vir die uitspraak:

- Die saak beklemtoon dat die redelike persoon die redelike moontlikheid van nadeel moes voorsien. Dit impliseer dus dat die moontlikheid om die nadeel te kon voorsien, nie ver verwyder mag wees van die van die nadeel wat 'n persoon in hierdie besondere geval gely het nie. Dit was die mening van regter Preiss dat hierdie gebeure 'n unieke ongeluk was. Die verweerder kon dus nie die moontlikheid van nadeel voorsien het nie.

- Die hof vestig die aandag daarop dat 'n botsing met 'n verbygaande trein redelik voorsienbaar sou wees, maar dat dit nie impliseer dat die bestyging van 'n kragpaal outomaties voorsienbaar sou wees nie. Hierdie is volgens Neethling *et al.* (1995:244) 'n voorbeeld van die konkrete benadering van voorsienbaarheid.
- Die saak is 'n goeie voorbeeld dat die vasstel van voorsienbaarheid nie los behoort te staan van die feite van die saak nie. 'n Redelike persoon sou die aanwesigheid van kinders kon voorsien, maar nie die moontlikheid dat hulle op 'n kragpaal sou klim en oorklouter oor 'n skuinspaal oor die spoorlyn nie en nog veel minder 'n elektriese skok. Die hof is van mening dat die een onwaarskynlikheid op die volgende onwaarskynlikheid gestapel word.
- Die hof heg ook baie waarde aan die feit dat daar geen rekord bestaan van 'n soortgelyke ongeluk op spoorwegterrein nie.

Om vaste beginsels vir die toepassing van die voorsienbaarheidstoets daar te stel, is onmoontlik. Nietemin kan 'n riglyn gestel word, naamlik: voorsienbaarheid van 'n nadeel hang af van die graad en waarskynlikheid van die intrede daarvan. Met ander woorde, dit kan gestel word dat hoe groter die waarskynlikheid dat skade kan intree, hoe meer waarskynlik was dit om die nadeel te kon voorsien (Neethling *et al.*, 2002:152, Van der Walt & Midgley, 2005: 172).

iv) Redelike voorkombaarheid

Ten spyte van die feit dat redelike voorsienbaarheid 'n meer opvallende rol speel in regspraak, speel redelike voorkombaarheid ook 'n baie belangrike rol in die nalatigheidstoets en mag dit nie misken word nie (Neethling *et al.*, 2002:154).

Neethling *et al.* (2002:154-155) meld dat daar vier oorwegings is wat ter sprake is by die vraag of die nadeel wat veroorsaak is, redelik voorkombaar was:

- Aard en omvang van die risiko

Wanneer die aard en omvang van die risiko wat die dader se optrede inhou baie klein is, sal ook die redelike man geen stappe neem om die nadeel te voorkom nie.

- Ernstigheid van die skade

Indien die dader se optrede, hoe klein die moontlikheid ookal, ernstige en omvangryke skade vir ander tot gevolg kan hê, behoort die dader stappe in plek te sit om te verhinder dat die skade intree.

- Relatiewe belangrikheid van die doel

Wanneer die dader se handeling belangriker is as die nadeel wat die handeling inhou, sou die redelike persoon nie stappe gedoen het om dit te voorkom nie. Dus gaan dit hier oor die nuttigheid van die dader se optrede.

- Koste en moeite ter voorkoming:

Indien die koste en moeite om die nadeel te voorkom minimaal is, sal die redelike persoon stappe ter voorkoming van die nadeel neem. Waar die koste en moeite ter voorkoming van die nadeel buitengewoon hoog is, sal die redelike persoon nie die koste en moeite aangaan om die nadeel te voorkom nie.

v) Die nalatigheidstoets en die Suid-Afrikaanse Opvoeder

Botha en Oosthuizen (2003:95) verwys na die volgende faktore wat die toets vir nalatigheid van die opvoeder beïnvloed:

- Bedrewenheid en deskundigheid

Die objektiwiteit van die redelike man-toets verhoed nie die wet om 'n hoër as gemiddelde sorg te vereis van persone wat oor gespesialiseerde kennis, vaardigheid en ondervinding beskik nie (Boberg, 1991:280). Opvoeders, net soos byvoorbeeld dokters en prokureurs, word gesien as professioneel geskoolde persone wat beskik oor die bogenoemde. Gevolglik moet hierdie persone in die uitoefening van hul professie, 'n hoë mate van sorg en vaardigheid aan die dag lê. Dit wil sê, in die toets van nalatigheid ten opsigte van die beoefening van 'n professionele beroep, word die redelike persoon gesien as 'n redelike deskundige, byvoorbeeld 'n redelike dokter, redelike prokureur of redelike opvoeder (Neethling *et al.*, 2002: 148, Botha & Oosthuizen, 2003:95).

Volgens Kruger (2003:99) gaan 'n hof aanvaar dat 'n opvoeder oor deskundige kennis en vaardighede beskik ten opsigte van kinders se gedrag en dat 'n opvoeder sodanig sal optree om die kinders in sy sorg te beskerm. Boberg (1991:346) verskil ten opsigte van die vaardigheid van 'n deskundige en stel dit dat die gebrek aan vaardighede nie op sigself aanleiding kan gee tot nalatigheid nie. Nalatigheid kom wel na vore as 'n werk verrig word wat 'n sekere deskundigheid verlang en die persoon beskik nie oor sodanige kennis nie. As gevolg van 'n opvoeder se opleiding word daar 'n hoër eis van sorgsaamheid aan hom/haar gestel. Dit impliseer dus dat die opvoeder nie meer gemeet word aan die standaard van die algemene redelike man nie, maar aan die standaard van die redelike deskundige opvoeder (Joubert & Prinsloo, 2001:103, Van der Walt & Midgley, 2005:192).

Neethling *et al.* (2002:148) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:192) beskryf die standaard van bogenoemde deskundigheid as “redelik” omdat daar nie gewerk word met die hoogste mate van deskundigheid in 'n professie nie, maar met 'n algemene en gemiddelde vlak van deskundigheid.

- Hoër mate van sorgsaamheid teenoor kinders

Daar word nie van die redelike persoon verwag om bedag te wees op die growwe en onredelike optrede van ander mense nie omdat hierdie tipe optrede nie redelikerwys voorsien kan word nie. Slegs in omstandighede waar dit hoogs waarskynlik is dat iemand anders opsetlik en roekeloos gaan optree, moet 'n persoon se optrede dienooreenkomstig aangepas word en kan dit nie vergelyk word met dié van die redelike persoon nie (Botha & Oosthuizen, 2003:95).

Boberg (1991:355) is van mening dat groter sorg uitgeoefen moet word waar kinders betrokke is. Die redelike man neem sy potensiële slagoffer se vermoë om na homself om te sien in ag, wanneer hy voorsorg tref in 'n spesifieke situasie. Daarom is 'n hoër standaard van sorg nodig wanneer daar met kinders gewerk word (Boberg, 1991:355). Die beoordeling van 'n opvoeder se gedrag met betrekking tot die redelike persoon-toets, word dus beïnvloed deur die feit dat opvoeders opgelei is om met kinders te werk. Opvoeders behoort te weet dat kinders impulsief optree. As gevolg hiervan, behoort opvoeders 'n hoër sorgsaamheid aan die dag te lê om

voorsiening te maak vir kinders se roekelose optrede (Botha & Oosthuizen, 2003:95)

In *Knouwds v Administrateur, Kaap* 1981 (1) SA 544 (K) word 'n eis van skadevergoeding ingestel teen die skoolhoof, opsigter en arbeider van die betrokke skool waar Ester Louw beseer is. Ester en 'n vriendin het resies gehardloop op 'n grasperk tussen die skoolgeboue. 'n Arbeider - mnr. Links - was besig om die gras te sny. Om te verhoed dat Ester haar vriendin verbysteek, stamp haar vriendin haar. In die proses om haar balans te herwin, druk Ester op die grassnyer. Haar vinger beland in die waaierband van die grassnyer wat nie bedek was met 'n skerm nie. Haar vinger word so erg beseer dat dit later afgesit moes word. Tydens die ongeluk was Mnr. Smit wat die opsigter is plus-minus 30 m van die grassnyer af op pad na die administratiewe blok. Regter Friedman beklemtoon dit dat kinders impulsief, onvoorspelbaar en onverantwoordelik optree. Kinders kan so verdiep raak in dit wat hulle doen dat hulle onbewus is van wat om hulle aangaan. Die hoof, as professionele persoon, moes deeglik bewus gewees het van dié eienskappe van kinders.

Die moontlikheid dat kinders kon seerkry op hierdie betrokke plek was groot. Die risiko vir besering is verder verhoog deurdat die gras op daardie tyd van die dag gesny is. Die opsigter, wat moes toesien dat geen leerders daar kom nie, moes die moontlikheid voorsien het dat leerders beseer kon word. Die hoof het aangevoer dat die gras nie op 'n ander tyd gesny kon word nie. Hierdie verskoning was glad nie vir Regter Friedman aanvaarbaar nie omdat die onkoste of ongerief om die gras te sny nie opgeweeg kon word teen die risiko waaraan die kinders blootgestel was nie. Regter Friedman maak die gevolgtrekking dat die hoof nie redelike voorsorg getref het om besering aan leerders te voorkom nie. Regter Friedman bevind dat die hoof, die opsigter en die arbeider nalatig was.

Bray *et al.* (1989:37) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:191) meld dat die beslissing beklemtoon dat opvoeders as professionele persone moet rekening hou met die impulsiwiteit, onvoorspelbaarheid en onverantwoordelikheid van leerders. Dit vereis dus 'n hoër mate van sorgsaamheid. Alhoewel beginneropvoeders nie oor dieselfde mate van kundigheid beskik as hulle ervare kollegas nie, moet hulle nogtans voorsorg tref teen moontlike risiko's wat kan voortspruit uit 'n gebrek aan

ervaring en kennis. In die bepaling van nalatigheid kan 'n gebrek aan ervaring nie as 'n verskoning aangebied word nie (Kruger, 2003:99, Van Der Walt & Midgley, 2005:194).

vi) Besondere situasies tydens skoolgang

Joubert en Prinsloo (2001:106) verwys na die volgende as belangrike aspekte waar daar van 'n opvoeder verwag word om voldoende voorsorg te tref:

- 'n Effektiewe veiligheidsprogram

Daar word van elke skool verwag om 'n veiligheidsprogram daar te stel wat voldoen aan die vereistes ingevolge die **Wet op beroepsgesondheid- en veiligheid**(SA., 1993).

- In die klaskamer

Waar daar 'n situasie opduik waar 'n opvoeder sy/haar klas moet verlaat, moet die klassituasie en ouderdom van leerders in ag geneem word. Indien die opvoeder kan voorsien dat leerders in gevaar staan om beseer te word, moet alternatiewe reëlins getref word om nie die leerders alleen te laat nie. Hoofde moet dit ook vermy om personeel uit klasse te roep of om vergaderings in klastyd te hou (Joubert & Prinsloo 2001:106).

- Werkswinkels

'n Opvoeder moet bewus wees van die verhoogde risiko's in bogenoemde sentrums (Joubert en Prinsloo, 2001:106).

- Speelgronddiens

Ingevolge 'n opvoeder se *in loco parentis*-posisie is hy/sy verantwoordelik vir die veiligheid van leerders op die speel- en skoolgronde vandat die leerders die gronde betree het, totdat hulle dit verlaat het. Alhoewel skoolgronde relatief veilig is, moet daar ook gelet word op die gedrag van sommige leerders wat ander leerders in gevaar stel.

Daar word van hoofde verwag om toe te sien dat daar konstante toesig oor die leerders op die skoolgronde is. Die rede hiervoor is dat wanneer 'n eis van nalatigheid teen die skool ingestel word, moet 'n skool kan bewys dat daar konstante toesig oor die leerders was. Indien daar nie toesig was nie, kan die opvoeder sowel as die hoof aanspreeklik gehou word vir skade wat deur die leerder gely is (Joubert & Prinsloo, 2001:109).

De Kock v Hoërskool Oosterland en Cronjé 1997 is 'n ongerapporteerde saak wat buite die hof geskik is. Die skikkingsakte is later 'n bevel van die hooggeregshof gemaak (Kruger, 2003:133). Cronjé, 'n medeleerder, het vir De Kock met 'n stuk teël op die regterwang gegooi wat hulle op 'n rommelhoop gekry wat op die skoolterrein was. De Kock doen 'n winkelhaakbesering op aan sy regterwang en verloor ook sy regteroog. As gevolg van hierdie gebeurtenis moes De Kock later sielkundige hulp ontvang om die trauma te verwerk (Pienaar, 1997:3).

In die hofstukke voer mevrou De Kock, wat namens haar seun 'n eis van skadevergoeding ingestel het aan, dat die skool nalatig was deurdat daar nie gesorg is dat die skoolterrein veilig is nie. Verder was sy van mening dat daar nie genoegsame toesig en beheer oor leerders was nie. Ingevolge 'n skikkingsooreenkoms moes die skool en Cronje skadevergoeding van R92 500-00 aan De Kock betaal (Pienaar, 1997:3).

Volgens Kruger (2003:134) bevestig dié hofsaak dat opvoeders moet toesien dat daar genoegsame toesig en beheer oor leerders is en dat die skoolterrein veilig gehou moet word.

- Bakleiery van leerders

Dit word algemeen aanvaar dat leerders en veral seuns rof met mekaar is in die daarstelling van verhoudings. Met bogenoemde in gedagte, moet opvoeders, leerders en skoleiendom beskerm word teen enige gewelddadige optrede van ander leerders. Die gedragskode van die skool moet aan hierdie tipe situasie aandag gee (Joubert en Prinsloo, 2001:110).

- Skolesport

Wanneer leerders aan sport deelneem, stel hul hulself vrywillig bloot aan die risiko van besering. Daar is onsekerheid oor die leerder se regskapasiteit om toestemming te verleen tot die risiko van moontlike besering. Dit sal wys wees vir 'n skool om aan te dring op geskrewe toestemming en vrywaringsvorme van ouers wie se leerders aan sport deelneem (Joubert en Prinsloo, 2001:110).

Daar is altyd 'n gevaar in skolesport. Opvoeders moet by die skolesport waarby hulle betrokke is, vertrou wees met die spesifieke vereistes met betrekking tot veiligheid in daardie sportsoort. Indien 'n hoof dus van 'n opvoeder verwag om 'n sekere sportsoort af te rig, of as skeidsregter op te tree, is dit die opvoeder se verantwoordelikheid om hom/haar in hierdie verband ten volle toe te rus (Joubert & Prinsloo, 2001:110).

Wanneer 'n opvoeder nie oor gespesialiseerde kennis beskik nie, en deur sy/haar optrede die dood van 'n leerder veroorsaak, kan die opvoeder selfs van moord of strafbare manslag aangekla word (Joubert & Prinsloo, 2001:110).

Smoldon v Whitworth and Nolan (1996) is 'n ongerapporteerde Engelse hofsak wat gaan om die aanspreeklikheid van 'n skeidsregter met betrekking tot die beserings wat 'n speler tydens 'n rugbywedstryd opgedoen het. In hierdie sak word besonder gefokus op die bekwaamheid en sorgsaamheid waaraan 'n skeidsregter moet voldoen (Prinsloo, 1996:193).

Die betrokke wedstryd het op 19 Oktober 1991 plaasgevind tussen die O/19-spanne van Sutton Coldfield en Burton-on-Trent. Tien minute voor die einde van die wedstryd het 'n skrum plaasgevind waartydens die eiser, die haker van Sutton, beseer is. Daar was drie pogings om die skrum te laat plaasvind. Tydens die eerste poging het die skrum inmekaar geval en met die tweede poging het die skrum opgebreek. Met die derde poging was daar 'n hewige botsing en het albei voorrye op die grond geval en is die eiser beseer.

Die skeidsregter het nie die vier fases van skrum toegepas nie. Hy het dus nie toegesien dat die pakke voorspelers “hurk, raak, wag en pak” nie (Prinsloo,

1996:97).

Die vasskopstut van Burton-on-Trent was die eerste en die skeidsregter, die tweede verweerder. Uit die getuienis wat Regter Curtis aangehoor het, kon hy geen getuienis vind dat die eerste verweerder die finale skrum opsetlik laat val het nie. Die vasskopstut van Burton-on-Trent het nie deur sy gedrag sy sorgsame toesighoudingsplig teenoor die eiser versuim nie. Regter Curtis het die eerste verweerder vrygespreek. Die eis van die haker van Sutton het geslaag teenoor die skeidsregter (Prinsloo, 1996:797).

Die redes vir die bogenoemde bevinding word deur Prinsloo (1996: 795, 797) soos volg gestel:

- Daar is 'n hoër risiko van nek en spinale beserings vir voorryspelers.
- Uit die reëls van rugby kan afgelei word dat spelers, skeidsregters, administrateurs en afrigters daadwerklike stappe moet volg om vallende skrums te voorkom.
- Die skeidsregter het self erken dat hy 'n plig teenoor spelers het om redelike vaardigheid en sorg te beoefen sodat spelers nie onnodig aan beserings blootgestel word nie.
- Omdat die skeidsregter nie die vierfaseskrum ("hurk, raak, wag en pak") toegepas het nie, het die skeidsregter sy sorgsaamheidsplig ten opsigte van die eiser nie nagekom nie.

Volgens regter Curtis, vereis die Engelse reg 'n hoër graad van voorsienbaarheid in die geval van 'n skeidsregter se aanspreeklikheid vir die besering van 'n speler. Volgens Prinsloo (1996: 798) word daar slegs een graad van voorsienbaarheid vereis in die Suid-Afrikaanse reg, naamlik die voorsienbaarheid van 'n redelike skeidsregter in die besondere omstandigheid.

Volgens Prinsloo (1996:799) is die Smoldon-saak belangrik vir skole omdat daar meer wedstryde plaasvind waar opvoeders as skeidsregters optree as wat daar wedstryde plaasvind wat deur rugby-unies se skeidsregters hanteer word.

Indien 'n opvoeder as skeidsregter in 'n skolewedstryd nie met bekwaamheid en sorg optree nie, kan die opvoeder aanspreklik gehou word vir die besering van 'n speler. Die beheerliggaam kan as medebeskuldigde aanspreeklik gehou word indien 'n onbekwame skeidsregter aangestel is (Prinsloo, 1996:800).

In *Lubbe v Jacobs* 2002. (High Court Of South Africa: Transvaal Provincial Division, case no. 1225/2001) het die Hooggeregshof 'n meer toegeeflike benadering getoon ten opsigte van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig. Nadia was met tye van die gebeure twaalf jaar oud en in graad 7. Verskeie hokkiewedstryde het gelyktydig plaasgevind. As gevolg hiervan was daar nie genoeg hokkiedoelkaste nie en is daar van plastiese kegels gebruik gemaak om te dien as tydelike doelkaste. Geen nete of ander veiligheidsmaatreëls is aangebring om te keer dat die toeskouers raakgeslaan sou word nie. Me. Van Biljon, Nadia se opvoeder en hokkieafrigter, was besig om as skeidsregter in 'n ander wedstryd op te tree. Nadia het na afloop van haar wedstryd me. Van Biljon se baadjie gaan bêre in haar sak wat agter die tydelike doelkaste was. Terwyl Nadia besig was om die baadjie te bêre, tref 'n bal haar en sy is beseer.

Meneer Lubbe stel namens Nadia, sy dogter, 'n skadevergoedingseis in. Meneer Lubbe betoog dat me. Van Biljon nalatig was deurdat sy nie genoegsame veiligheidsmaatreëls daargestel het nie en toegelaat het dat daar sonder behoorlike doelkaste gespeel word. Volgens Lubbe het Van Biljon ook nie toegesien dat geen leerders naby die tydelike doelkaste kom nie en het nie maatreëls getref om so 'n ongeluk te kon vermy nie. Lubbe is van mening dat Van Biljon nie haar sorgsame toesighoudingsplig nagekom het nie.

Regter Hartzenberg verwys in sy uitspraak na die Romeise regbenadering vir 'n redelike man soos dit na vore kom in *Herchel v Mrupe* 1954 (#) SA 464 (A):

The concept of bonus paterfamilias is not that of a timorous faint-hearted in trepidation lest he or others suffers some injury; on the contrary, he ventures out into the world, engages in affairs and take reasonable chances . He takes precaution to protect his person and property and expects other to do likewise.

Regter Hartzenberg bevind dat Van Biljon nie nalatig was nie en wys die eis van die

hand met koste vir die appellant. Die volgende word gesien as redes vir die uitspraak:

- Die twaalf- en dertienjarige dogters ken die spel van hokkie.
 - Die leerders in Van Biljon se sorg is nie babas nie en is volgens die Romeinse reg *puberes*.
 - Dit is nie onredelik vir Van Biljon om aan te neem dat die dogters in haar sorg onverantwoordelik sal optree nie.
 - Nadia was oud genoeg om die gevare raak te sien toe sy Van Biljon se baadjie gaan bêre het.
- Vervoer van leerders

Opvoeders is verantwoordelik vir die veiligheid van leerders wanneer hulle optree as voertuigbestuurders en as toesighouers (Joubert & Prinsloo, 2001:111). As toesighouers is die opvoeder verantwoordelik vir die gedrag van die leerders sowel as die wyse waarop die bestuurder die voertuig hanteer. As bestuurder, moet 'n opvoeder seker maak van die voertuig se padwaardigheid en moet hy/sy beskik oor die nodige permitte om sodanige voertuig te bestuur. By die toestemming om aan sport deel te neem, moet daar ook 'n geskrewe toestemming wees om van busvervoer gebruik te maak. Wanneer leerders na 'n uitstappie terug is by die skool, moet die opvoeder toesien dat al die leerders eers versorg is alvorens die opvoeder die terrein verlaat (Joubert en Prinsloo, 2001:111).

In *Eggeling v Law Union and Rock Insurance Co* 1958 3 SA 592 (D) was die verweerder 'n busbestuurder wat leerders skool en huis toe vervoer het. Die ouderdomme van die leerders op die bus het gewissel tussen 6 en 13 jaar. 'n Sesjarige leerder het voor by die bestuurder gestaan. Terwyl die bus aan die beweeg was, het die leerder by 'n oop deur uitgeval en is beseer.

Regter-president Broome toon aan dat die bestuurder 'n plig gehad het om om te sien na die veiligheid van die leerders wat hy vervoer het. Hy stel dit dat daar altyd

'n kans is dat 'n sesjarige die onmoontlike sal doen as daar nie genoegsame toesig oor hulle is nie. Die bestuurder moes dus voorsien het dat die leerder sou afklim voordat die bus tot stilstand kom en het nie redelike voorsorg getref om die gevaar te voorkom nie. Die regter bevind dat die busbestuurder nalatig was.

Prinsloo soos deur Bray *et al.* (1989:42) aangehaal is van mening dat alhoewel die verweerder nie 'n opvoeder was nie, is die uitspraak van die hof ook van toepassing op opvoeders.

- Mediese behandeling

Waar 'n leerder beseer is, moet 'n opvoeder onverwyld toesien dat so 'n leerder onmiddellike mediese behandeling ontvang ongeag wie aanspreeklik is vir die koste. Indien opvoeders nie onmiddellik optree nie, kan hulle aanspreeklik gehou word vir enige skade wat veroorsaak is deur hul vertraging (SA, 1983). Waar die leerders minderjarig is, moet hul ouers of wettige voogde toestemming gee vir enige behandeling. Alle kontakbesonderhede van ouers/voogde, mediese fondsinligting en familiedokterbesonderhede moet verskyn op die toestemmingsbrief wat deur die ouers voorsien is. Op hierdie dokument kan die ouer ook toestemming verleen vir enige mediese noodbehandeling. Die **Wet op Kindersorg** (SA, 1983) stip die vereistes aan waaraan 'n opvoeder moet voldoen in verband met mediese noodbehandeling (Joubert & Prinsloo, 2001:112).

- Elektrisiteit

Streng veiligheidsreëls moet geld ten opsigte van alle elektriese installasies en apparaat wat gebruik word op die skoolgronde en in klaskamers (Joubert & Prinsloo, 2001:110).

- Konstruksie, aanbouings en herstel van skoolfasiliteite

Op enige perseel waar konstruksie, aanbouingherbouing of herstel gedoen word aan geboue, heers daar 'n onveilige toestand. Wanneer hierdie onveilige toestande gekombineer word met die nuuskierige aard en nienadenkende gedrag van leerders, verhoog die risiko van gevaar en die moontlikheid van 'n besering. Ook die werkers

betrokke by hierdie persele moet gesien word as potensiële gevaar. Met al die gevare in ag geneem moet die personeel 'n veiligheidsplan ontwerp en implementeer (Joubert & Prinsloo, 2001:113).

Bogenoemde impliseer ook dat skoolgeboue asook sportfasiliteite in stand gehou moet word. In *King v Arlington Court (Muizenberg) (Pty) Ltd* 1952 (2) SA 23 (C) stel 'n eiseres 'n eis van vergoeding in teen die verweerder wat die eienaar is van die gebou. Die eiseres is beseer toe sy in een van die woonstelle in die donker by 'n trap afgeklim het en geval het. Sy beweer dat die eienaar van die gebou nalatig was met die konstruksie en die vorm van die trappe. Die trapreëling en swak beligting het ook gevaar vir die gebruikers ingehou. Die uitspraak was ten gunste van die eiseres. Hiermee bevestig die hof dat daar 'n plig rus op die eienaar om te voorkom dat mense wat in die gebou kom nie benadeel word nie.

In *Cape Town Municipality v Paine* 1923 AD 207 was die verweerder, Kaapstad Munisipaliteit, die eienaar van 'n sportterrein wat verhuur is aan die Young men's Christian association vir hul sportaktiwiteite. Die munisipaliteit was steeds verantwoordelik vir die instandhouding van die terrein en die herstel aan alle strukture soos hulle dit nodig geag het. Die eiser was 'n toeskouer wat beseer is toe hy met sy voet deur die houtwerk op die hoofpawiljoen getrap het. Die appèlhof was van mening dat die munisipaliteit 'n plig teenoor toeskouers gehad het om redelike stappe te neem om te verseker dat die hoofpawiljoen veilig sou wees vir alle gebruikers. Die hof bevind dat die munisipaliteit nalatig was.

- Misbruik en teistering van kinders

Ingevolge die **Wet op Kindersorg** (SA., 1983) het opvoeders 'n verantwoordelikheid om leerders in hul sorg teen mishandeling en teistering te beskerm. Indien daar slegs 'n vermoede bestaan dat 'n leerder misbruik of gemolesteer word, is die opvoeder verplig om dit aan te meld. Sulke sake moet gerapporteer word aan 'n maatskaplike werker in die kinderbesermingseenheid van die Suid-Afrikaanse polisie diens. Die hoof en opvoeder moet onder geen omstandighede die verdagtes konfronteer nie (Joubert & Prinsloo, 2001:113).

- Wrede behandeling

Artikel 12 van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** (SA., 1996(a)) onderskryf die vryheid en veiligheid van elke individu. Dit word duidelik gestel dat geen persoon op enige wyse gemartel, of op 'n wrede, onmenslike of vernederende wyse handel of gestraf moet word nie (Rautenbach & Malherbe, 1998:16). Volgens Joubert en Prinsloo (2001:113) moet opvoeders daarop let dat hulle leerders sal beskerm teen wrede en onmenslike behandeling, byvoorbeeld lyfstraf.

- Aspekte van die reg met betrekking tot MIV/VIGS

Ingevolge artikel 3(4) van die **Wet op Nasionale Onderwysbeleid** (SA., 1996(b)) publiseer die Minister van Onderwys in Augustus 1999 die nasionale beleid oor MIV/Vigs. Hierdie beleid het betrekking op leerders van openbare skole, studente by tersiêre inrigtings en opvoeders. Die beleidsdokument is gepubliseer deur die Departement van Onderwys in Kennisgewing, No. 1926 van 1999.

Ingevolge hierdie beleidsdokument word die verpligte bekendmaking van 'n leerder of 'n opvoeder se MIV/Vigs-status nie aanbeveel nie. Leerders met MIV/Vigs mag geen geleentheid geweier word om onderrig te ontvang wat by hul vermoë pas nie. Die grondwetlike regte van alle leerders en opvoeders moet op 'n gelyke basis beskerm word. Wanneer gekwalifiseerde persoon vind dat 'n ander persoon 'n medies erkende, hoë gesondheidsrisiko vir ander inhou, moet die nodige stappe geneem word om die ander persone teen die risiko te beskerm. Skole moet waak dat daar teen geen leerder of opvoeder met MIV/Vigs gediskrimineer mag word op 'n direkte of indirekte wyse nie. Geen leerder se toelating of opvoeder se pos mag in gedrang kom as gevolg van hul MIV/Vigs-status nie. Leerders en personeel mag ook nie blootgestel word aan roetinetoetse om te bepaal wat hul MIV/Vigs-status is nie.

Die nodige feite aangaande MIV/Vigs moet aan alle leerders en opvoeders gegee word. Hierby word ingesluit die hantering van 'n eerstehulpkassies en maatreëls om die oordrag van MIV/Vigs aan ander te voorkom. In die skoolbeleid moet daar gepoog word om 'n balans te handhaaf ten opsigte van die fundamentele regte van persone wat vry is van MIV/Vigs en persone wat MIV/Vigs-positief is (Joubert &

Prinsloo, 2001:115).

vii) Medewerkende skuld

Die nadeel wat 'n leerder in sommige gevalle kan ly, is dikwels nie net te wyte aan die onregmatige optrede van 'n opvoeder nie. Die onregmatige optrede van medeleerders en die leerder self kan bydra tot die nadeel wat deur die leerder gely word (Botha & Oosthuizen, 2003:97).

Botha en Oosthuizen (2003:97) verwys na hierdie regsbeginnsel as medewerkende of bydraende skuld. Afgesien van die skuld wat rus op die verweerder, na aanleiding van sy onregmatige daad teenoor die eiser, rus daar, as gevolg van die eiser se optrede, ook skuld op die eiser. Hierdie beginsel staan bekend as medewerkende skuld (Neethling *et al.*, 2002:168, Van der Walt & Midgley, 2005:240-241). Medewerkende skuld speel 'n belangrike rol in die regspraktik omdat dit relevant is in die beperking van die omvang van die verweerder se aanspreeklikheid.

In die geval van medewerkende skuld bepaal die hof in welke mate die verskillende partye (opvoeders en leerders) se optrede afgewyk het van die redelike persoon se optrede (Boberg, 1991:657, Botha & Oosthuizen, 2003:97). Ingevolge die **Wet op Verdeling van Skadevergoeding** (SA., 1956) word die skadevergoeding dan tussen die opvoeder en die leerder verdeel, ooreenkomstig die skuld van die opvoeder en leerder.

In *Butters v Cape Town Municipality* 1993 (3) SA 521 (C) lewer die hof 'n uitspraak aangaande die regsterm van medewerkende skuld. Butters eis skadevergoeding van die munisipaliteit van Kaapstad nadat hy beseer is toe hy in 'n kanaal geval het by 'n openbare parkeerarea. Daar was geen heining tussen die parkeerarea en die kanaal nie. Meneer Mitchell wat vir Butters betoog het, het aangevoer dat die munisipaliteit van Kaapstad nalatig was omdat dit redelik voorsienbaar was dat persone beseer kon word as gevolg van die afwesigheid van 'n heining tussen die kanaal en parkeerarea. Regter Thring meld dat die munisipaliteit wel nalatig was omdat daar geen heining tussen die kanaal en parkeerarea was nie. Tog voel regter Thring dat die eiser ook nalatig was en kon voorsien dat die area waar hy beweeg het gevaar vir homself kon inhou. Regter Thring ken 'n bedrag van R80 000 aan

Butters toe, maar beslis dat die eiser 25% en die verweerder 75% nalatig was. Die bedrag van R80 000 wat goedgekeur is deur die hof word met 25% verminder en die eiser ontvang slegs R60 000.

3.3.1.4 Kousaliteit

Volgens Neethling *et al.* (2002:185) is die veroorsaking van skade deur 'n handeling, 'n element van 'n delik. Daar kan geen sprake van aanspreeklikeheid wees as daar nie 'n kousale verband is tussen die skade en handeling nie. Die H.A.T. (Odendal, 1994:579) definieer kousaliteit soos volg: "Die verband tussen oorsaak en gevolg; oorsaaklikheid." Volgens Van der Walt en Midgley (2005:196) moet daar 'n direkte verband bestaan tussen die delikpleger se handeling en die nadelige gevolge wat ingetree het.

Boberg (1991:380) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:197) onderskei tussen:

- feitlike kousaliteit en
- regskousaliteit.

Feitlike kousaliteit hang af van die vraag of daar 'n feitlike verband bestaan tussen die verweerder se handeling en die nadelige gevolge wat die eiser gely het. Die vasstelling of daar wel 'n kousale verband bestaan tussen 'n handeling en nadeel, is dus 'n feitevraag wat gewoonlik deur beskikbare getuienis beantwoord moet word (Neethling *et al.*, 2002:185).

Die doel van **regskousaliteit** is om limiet vir aanspreeklikheid te bepaal. Dit word gedoen deur vas te stel of daar 'n feitlike verband is, al dan nie, tussen die daad wat gepleeg is en die gevolg (Van der Walt & Midgley, 2005:202).

In *Alstone v Marine & Trade Insurance Co Ltd*. 1964 (4) SA 112 (W) kom die vraagstuk van regskousaliteit na vore. Dit wil sê die hof moes in die saak bepaal of die verweerder aanspreeklik gehou moet word vir die ver verwijderde gevolg van sy onregmatige en skuldige optrede. Ene Alston, het 'n breinbesering opgedoen as gevolg van 'n motorongeluk wat veroorsaak is deur die nalatigheid van 'n bestuurder wat deur die verweerder verseker was. As gevolg van hierdie breinbesering begin

Alston ly aan maniese depressie. Vir medikasie het die eiser parstellin gebruik wat, volgens die mediese wetenskap geen gevare inhou nie. Die eiser kry egter 'n beroerte-aanval toe hy saam met sy medikasie kaas geëet het. Na bewering ly hy R900 bykomstige skade en eis dit van die verweerder. Uit die getuienis wat tydens die saak aangehoor is, blyk dit dat die inname van pastellin saam met kaas lewensgevaarlik kan wees. Regter Hiemstra wys die eis van die hand omdat die beroerte-aanval te ver verwyderd was van die motorongeluk.

3.3.1.5 Nadeel of skade

Wanneer 'n onregmatige handeling skade tot gevolg het, word dit bestempel as 'n delikskade. Delikskade is fundamenteel vir die vergoedingsaksie vir die nadeel wat veroorsaak is. Volgens Neethling *et al.* (2002:225) neem hierdie vergoedingsaksie twee vorme in deliktereg aan naamlik, vergoeding van skade en genoegdoening.

Die doel van die vergoedingsaksie is om die eiser te kompenseer vir die skade wat hy/sy gely het. Skade word moeilik omskryf. Neethling *et al.* (2002:226) vind die volgende omskrywing aanvaarbaar: "Skade is die nadelige inwerking op enige vermoënsbeewing of persoonlikheidsbeewing wat die reg as beskermingwaardig ag."

Skade is dus die vermindering van die nuttigheid of kwaliteit van 'n persoon se vermoëns- en persoonlikheidsbelange wat bydra tot die bevrediging van die benadeelde persoon se behoeftes wat deur die reg erken word (Neethling *et al.*, 2002: 226).

Vir die opvoeder is dit belangrik om kennis te dra van die regsterme vermoënskade en persoonlikheidsnadeel, omdat die grootte van die eis in verwysing van die twee regsterme bereken word (Boberg, 1991:475, Botha & Oosthuizen, 2003:96, Van der Walt & Midgley, 2005:217).

3.3.1.5.1 Vermoënskade

Die verlies of waardevermindering van 'n bate (positiewe vermoënsbestanddeel) of die ontstaan of vergroting van 'n vermoënskuld (negatiewe vermoënsbestanddeel) kan gesien word as vermoënskade (Neethling *et al.*, 2002:234). Die skade wat gely

word ten opsigte van die nuttigheid of kwaliteit van die bogenoemde vermoënsbestanddele, word altyd in terme van geld gemeet. (Boberg, 1991: 475; Neethling *et al.*, 2002:235).

Botha en Oosthuizen (2003:96-97) sowel as Van der Walt en Midgley (2005:219-233) meld dat skadevergoeding vir die volgende soorte nadeel geëis mag word:

- Saakskade

Dit is wanneer persoonlike eiendom van 'n leerder beskadig word, soos skoolklere, tasse, fietse, motorfietse en motors. Met die bystand van 'n leerder se ouers kan hy/sy 'n eis instel teen 'n delikpleger wat sy/haar eiendom beskadig het. Waar die ouer die eienaar is, kan die ouer die eis vir skadevergoeding instel. Die skade word bereken op grond van redelike markwaarde.

- Mediese uitgawes

Wanneer 'n leerder vir 'n fisieke of psigiese besering mediese behandeling moet verkry, kan die ouers 'n eis instel as gevolg van die verswaring van hul onderhoudspilig wat deur die delik veroorsaak is. Die skade wat gely is, moet spesifiek bewys kan word.

In *Bester v Commercial Union Versekeringsmaatskappy van SA Bpk* 1973 (1) SA 769 (A) hardloop Werner en Deon Bester oor 'n pad. 'n Motor, waarvan die verweerder die versekeraar is, stamp Werner noodlottig. Deon het persoonlik in gevaar verkeer alhoewel hy nie deur die motor gestamp is nie. Na aanleiding van die angs wat Deon beleef het en die aanskoue van Werner se dood, ondergaan Deon 'n drastiese persoonlikheidsverandering en ly aan psigologiese neurose. Alhoewel Deon geen fisieke beserings opgedoen het nie, stel sy vader 'n eis van skadevergoeding in vir Deon se mediese onkoste asook 'n eis van genoegdoening weens skok en ongesteldheid. In die appèlhof slaag die eis met koste. Die hof bevestig in hierdie saak dat 'n eis van skadevergoeding vir mediese onkoste kan slaag vir fisieke sowel as psigiese benadeling omdat regter Botha van mening is dat die brein en senuweestelsel net so deel van die liggaam is soos enige ander ledemaat.

- Verlies aan inkomste en verdienvermoë

Wanneer 'n leerder reeds 'n vaste inkomste verdien en hierdie inkomste verloor as gevolg van 'n delik, kan 'n skadevergoedingseis teen die delikpleger ingestel word. Indien die besering van so 'n aard was dat dit 'n verlies van potensiële inkomste tot gevolg sal hê, kan 'n skadevergoedingseis vir die verlies van die toekomstige verdienvermoë ingestel word.

3.3.1.5.2 Persoonlikheidsnadeel

Persoonlikheidsnadeel kan gedefinieer word as die nadelige verandering of feitlike versteuring van 'n individu se persoonlikheidsbelange, wat deur die reg beskerm word, sonder dat die individu se ekonomiese posisie geraak word (Boberg, 1991:475, Neethling *et al.*, 2003:259).

Indien 'n leerder fisiek of psigies benadeel is, het hy/sy 'n persoonlikheidsnadeel gely. (Vgl. *Bester v Commercial Union Versekeringsmaatskappy van SA Bpk* 1973 (1) SA 769 (A) onder mediese uitgawes). As kompensasië word geld deur die hof aan die leerder toegeken. 'n Persoon kan onder die volgende hoofde kompensasië eis vir persoonlikheidsnadeel wat hy/sy gely het:

- Pyn en lyding

Kompensasië kan deur 'n persoon geëis word vir die ervaring van pyn, liggaamlike en geestelike lydinge en ongerief as gevolg van die besering wat hy/sy gely het en nog gaan ly (Neethling *et al.*, 2003:263). Volgens Van der Walt en Midgley (2005:228) word die skadevergoedingseis beïnvloed deur die ernstigheidsgraad en tydperk wat die persoon aan die pyn en leiding blootgestel is. In *Brown v Hoffman* 1977 (2) SA 556 (NC) het Hoffman, die eiser Brown, drie vuishoue toegedien tydens 'n politieke vergadering. Na aanleiding van hierdie aanranding het Brown ernstige liggaamlike beserings opgedoen. Afsien van die eis van skadevergoeding vir mediese onkoste, stel Brown ook 'n eis in vir genoegdoening vir skok, pyn, lyding, ongemak, verlies aan lewensgenieting en eerkrenking. Die hof staan die eis toe.

- Misvorming

Wanneer enige deel van 'n persoon se liggaam geskend word insluitend letsels, verlies van 'n ledemaat en mankheid, kan 'n eis vir kompensاسie ingestel word (Neethling *et al.*, 2003:263).

- Verlies van algemene gesondheid

Wanneer 'n persoon sy algemene gesondheidstoestand verloor het as gevolg van 'n onregmatige daad, mag die persoon eis vir kompensاسie (Botha & Oosthuizen, 2002:97).

- Verlies aan lewensgenietinge

Wanneer 'n persoon as gevolg van 'n delik gely het, nie meer die vermoë het om sy lewe te geniet soos voorheen nie, kan vergoeding van die delikpleger verhaal word (Neethling *et al.*, 2003:263).

- Verkorte lewensverwagtinge

Wanneer die natuurlike lewensverwagtinge van 'n persoon verkort is as gevolg van 'n delik, kan so 'n persoon kompensاسie ontvang vir die feit dat hy/sy met die gedagte moet rondloop dat sy/haar lewe verkort is (Neethling *et al.*, 2003:263, Botha & Oosthuizen, 2002:93).

- Emosionele skok

Kompensاسie kan aan 'n persoon toegeken word vir emosionele skok wat veroorsaak is deur 'n delik. Emosionele skok wat gewoonlik geassosieer word met pyn en lyding sluit nadele in soos slaaploosheid, angsneurose, histerie en depressie (Neethling *et al.*, 2003:263, Van der Walt & Midgley, 2005: 228). In *Boswell v Minister of Police* 1978 (3) SA 268 (E) is 'n ou dame op 'n ongevoelige wyse deur 'n polisiekonstabel valslik meegedeel dat haar neef, wat verdink was van huisbraak, deur die polisie doodgeskiet is. Sy is gevra om haar neef by die polisiestasie te

gaan uitken. As gevolg van die traumatiese gebeure doen sy ernstige emosionele skok op en stel 'n eis van skadevergoeding in. Vir die eis om te slaag was regter Kannemeyer van mening dat die skok wat die ou dame beleef het, wel 'n wesenlike effek op haar gezondheidstoestand moes hê. Regter Kannemeyer bevind dat dit wel die geval was en staan 'n bedrag van R750 toe met koste.

3.3.2 Middellike aanspreeklikheid

Middellike aanspreeklikheid word deur Neethling *et al.* (2003:400) omskryf as skuldlose aanspreeklikheid wat oploop teen persoon A vir die onregmatige daad wat deur persoon B veroorsaak is. Volgens Van der Walt & Midgley (2005:36) bestaan middellike aanspreeklikheid as wanneer persoon A 'n delik pleeg en persoon B is daarvoor aanspreeklik. Die skuldlose party word dus indirek of middellik aanspreeklik gehou vir die skade veroorsaak en die optrede van die skuldige party. Middellike aanspreeklikheid kan slegs intree as daar 'n spesiale verhouding tussen twee persone bestaan. Daar kan tussen drie tipes verhoudings vir die doel van middellike aanspreeklikheid onderskei word (Neethling *et al.*, 2003:405, Van der Walt & Midgley, 2005:36):

- Werkgewer-werknemer.
- Prinsipaal-verteenwoordiger.
- Motorvoertuigeienaar-motorvoertuigbestuurder.

Vir die doeleindes van hierdie studie sal daar gefokus word op die werkgewer-werknemerverhouding.

Vir die werkgewer om middellik aanspreeklik te wees vir 'n delik wat deur die werknemer gepleeg, moet die verhouding aan die volgende vereistes voldoen (Botha & Oosthuizen, 2003:99; Van der Walt & Midgley, 2005:36-37):

- Daar moes 'n werkgewer-werknemer verhouding bestaan;
- die werknemer moes 'n delik gepleeg het;

- die werknemer moes die delik gepleeg het in die uitvoer van sy plig, en
- die werknemer moes binne die perke van sy bevoegdhede opgetree het.

Neethling *et al.* (2003:400) vat dit saam en meen dat 'n werkgewer middellik aanspreeklik is waar 'n werknemer, handelend binne die perke van sy diensbetrekking, 'n delik pleeg. In *Pringle v Administrator, Transvaal* 1990 (2) SA 379 (W) word die verweerder middellik aanspreeklik gehou vir die skade wat deur 'n mediese praktisyn, in diens van die provinsiale hospitaal, veroorsaak is. Die dokter moes 'n gewas uit die pasiënt se bors verwyder. Ten einde die gewas te verwyder, het die dokter die groeisel met 'n biopsietang uitgepluk. 'n Bloedvat het geskeur wat massiewe bloeding tot gevolg gehad het. As gevolg van hierdie bloedverlies het die eiser breinskade opgedoen. Regter Blum bevind dat die dokter nalatig was deurdat hy nie die nodige sorgsaamheid gehad het soos ander lede van sy professie nie. Regter Blum hou ook die verweerder middellik aanspreeklik, omdat die dokter in die uitvoering van sy pligte en as werknemer van die verweerder 'n delik gepleeg het.

Net soos in die bogenoemde geval waar die hospitaallowerheid middellik aanspreeklik gehou word vir die nalatige optrede van 'n dokter, kan die onderwysowerheid en/of die skoolhoof en die beheerliggaam, aanspreeklik gehou word vir delik wat gepleeg word deur 'n opvoeder in die uitvoering van sy/haar pligte. Die opvoeder kan persoonlik aanspreeklik gehou word vir skade indien daar nie aan die vereistes van middellike aanspreeklikheid voldoen is nie (Botha & Oosthuizen, 2003:99).

Waar die werkgewer (onderwysowerheid) skadevergoeding betaal het, kan die werkgewer, in sekere gevalle ingevolge die regresregbeginsel, die geld van die opvoeder verhaal. Volgens Kruger (2003:107) is regresreg die reg wat 'n persoon of organisasie het om die skade wat hy/sy gely het, as gevolg van die onregmatige optrede van 'n ander, in 'n geregshof te verhaal.

3.3.3 Voorsorgmaatreëls teen aanspreeklikheid

Die opvoeder kan persoonlik aanspreeklik gehou word vir skade indien daar nie aan die vereistes van middellike aanspreeklikheid voldoen is nie (Botha & Oosthuizen,

2003:99). Dit beteken dat opvoeders self die skadevergoedingseis uit hul eie sak moet betaal.

3.3.3.1 Vrywaringsvorms en skadeloosstelling

Opvoeders kan in hul privaat hoedanigheid aanspreeklik gehou word vir die betaling van 'n skadevergoedingseis. Opvoeders moet bewus wees en hulself toerus om sodanige eise te kan betaal.

Dit is van uiterse belang dat 'n opvoeder kennis dra van die volgende punte met betrekking tot vrywaringsvorms:

- Aanspreeklikheid kan uitgesluit word tydens vrywaring.
- 'n Ouer doen afstand of beperk sy reg deur die staat en/of skool te vrywaar van skade wat net die ouer kan ly. Hierdie vrywaring is slegs met betrekking tot die skade wat deur 'n ouer gelei kan word.
- 'n Ouer kan nie tot nadeel van sy kind kontrakteer nie. Daarom sal howe nie die vrywaring wat 'n ouer namens sy kind gee in stand hou nie.
- 'n Opvoeder kan hom/haarself slegs in sekere beperkte gevalle op 'n beperkte wyse van gebruikmaking van vrywaringsvorms van aanspreeklikheid vrywaar.
- 'n Deeglike, goedopgestelde vrywaringsvorm wat onderteken is deur 'n ouer kan 'n opvoeder of onderwysinrigting vrywaar van skadevergoedingseise wat die ouer self kan instel.
- Die kind self kan 'n eis van skadevergoeding instel teen 'n opvoeder of onderwysinrigting tensy hy/sy, gelei deur 'n ouer of voog, 'n vrywaringsvorm self onderteken waarby 'n bepaling is dat die leerder van sy eie eise afstand doen.

In *Minister of Education and Culture (House of Delegates) v Azel and another* 1995 (1) SA 30 (A) reël 'n opvoeder van Hoërskool Laudium 'n vakkundige uitstappie. Me. Azel onderteken 'n vrywaringsvorm wat die skool, hoof, opvoeder en departement vrywaar van enige skade. Leerder Azel ry saam met nog 'n leerder in die opvoeder

se motor. (Die rede hiervoor was dat die mikrobus wat die ander leerders vervoer het, reeds vol was.) Op pad na hul bestemming verloor die opvoeder beheer oor haar motor en ry teen 'n boom vas. Azel word ernstig beseer. Na mondigwording stel Azel self 'n skadevergoedingseis in. Die eis slaag en 'n bedrag van R765 252 word aan Azel toegeken. Die appèlhof het bepaal dat die opvoeder nalatig was en stel dat die laaste frase van die vrywaringsvorm belangrik was vir die uitspraak wat gelewer is:

In the knowledge that the principle and his staff will, nevertheless, take all reasonable precautions for the safety and welfare of my child.

In die uitvoering van 'n opvoeder se taak van sorgsame toesighouding word die opvoeder wel blootgestel aan die gevaar om 'n skadevergoedingseis in sy persoonlike hoedanigheid te betaal. Die opvoeder moet deur kennis hom/haarself bemaatig om te verstaan dat vrywaringsvorme hul glad nie kan veronskuldig nie. In 'n hof word 'n vrywaring so uitgelê dat dit die minste verswarend inwerk om die persoon wat afstand gedoen het van sy regte. 'n Vrywaringsvorm kan nooit 'n aanspreeklike persoon of inrigting skadeloos stel indien daar 'n opsetlike of roekelose optrede was nie. Ingevolge die **Suid-Afrikaanse Skolewet** (SA.,1996(b)) mag geen leerder toelating geweier word op grond van die weiering van die ouer om 'n kontrak te onderteken waarvolgens die ouer of voog afstand doen van enige eis van skadevergoeding wat mag voortspruit uit die onderrig van die leerder nie (Botha & Oosthuizen, 2003:100-101).

3.3.3.2 Aanspreeklikheidsversekering vir opvoeders

Wanneer 'n opvoeder of onderwysinrigting aanspreeklikheidsversekering uitneem, het dit ten doel om die opvoeder as delikpleger teen regsanspreeklikheid te vrywaar. Wanneer 'n eis teen 'n opvoeder of onderwysinrigting deur 'n ouer of leerder ingestel word, sal die versekeraar instaan vir die skadevergoeding (Botha & Oosthuizen, 2003:101).

3.4 SINOPSIS

Boberg (1991:346-347) meen dat tekortkominge in vaardighede nooit op sigself kan aanleiding gee tot nalatigheid nie. Niemand kan in alles vaardig wees nie maar

dit kan nalatig wees om 'n werk te doen wat kundigheid vereis sonder om te beskik oor die nodige graad van bevoegdheid.

Opvoeders is op grond van hul onderwyskwalifikasie professioneel en beskik oor gespesialiseerde kennis. Opvoeders word dus gesien as deskundiges op die gebied van onderwys en opleiding. Bogenoemde noodsaak die opvoeder om op hoogte te bly met die aspekte wat ook in die reg van hom/haar verwag word.

HOOFSTUK 4

INTERNASIONALE REGSPRAAK AS DETERMINANT VIR DIE SORGSAMETOESIGHOUDINGSPLIG VAN DIE SUID-AFRIKAANSE OPVOEDER

4.1 INLEIDING

Regspraak word bestempel as 'n belangrike bron vir onderwysreg wat bestaan uit gesaghebbende en bindende beslissings van ons geregshoue (Oosthuizen & Roos, 2003b:63, Bray *et al.*, 1989:4). Hofuitsprake wat geregshoue maak, hoe oud ook al, is presedente wat as riglyne in Suid-Afrikaanse skole gebruik kan word (Kruger, 2003:109). Vervolgens sal aandag gegee word aan internasionale regspraak met betrekking tot die sorgsame toesighoudingsplig van oorsese opvoeders.

4.2 INTERNASIONALE REGSPRAAK

Artikel 39 (1) (c) van die **Suid-Afrikaanse Grondwet** (SA., 1996(a)) fomuleer buitelandse regspraak soos volg:

By die uitleg van die Handves van Regte –

(c) kan 'n hof, tribinaal of forum buitelandse reg in ag neem.

As in ag geneem word dat elke land sy eie regstelsel het en daarvolgens hofuitsprake lewer, bevat dit regsbeginsele wat ook op Suid-Afrikaanse skole van toepassing kan wees.

4.2.1 Britse regspraak

Die Suid-Afrikaanse reg het uit die Romeins-Hollandse en Engelse reg ontstaan. Hofuitsprake gemaak in Engeland oor die sorgsame toesighoudingsplig vir die opvoeder kan dus dien as beginsele waarvolgens die Suid-Afrikaanse opvoeder kan optree.

Net soos in Suid-Afrika, het opvoeders in Engeland, ingevolge hul

werknemerskontrakte, 'n sorgsame toesighoudingsplig wat die emosionele, sowel as die fisieke veiligheid van die leerder insluit (Perrott, red. 1992:159).

In *Williams v Eady* (1893) 10 T.L.R. 41, C.A. het seuns toegang verkry het tot die konserwatorium van die privaatskool Surrey, waar kriekettoerusting saam met 'n klomp chemikalieë in bottels gestoor is. Die klaer, Williams, sowel as die verweerder, Eady, het getuig dat die sleutel van die konserwatorium maklik verkry kon word. Een van die seuns het, nadat hulle toegang tot die konserwatorium gekry het, 'n bottel fosfor gekry. Hy het dit geskud en 'n brandende vuurhoutjie daarin gegooi. Die bottel het ontplof terwyl Williams verbygeloop het. Hy het ernstige brandwonde opgedoen.

Die sorgsame en versigtige ouer-toets het na vore gekom in hierdie saak. Hierdie beginsel is daarna in verskeie sake toegepas. In die sestigerjare is die tekortkominge van hierdie toets raakgesien. Die hof het gevoel dat dieselfde standaard van sorg vir 'n ouer nie kan geld vir 'n opvoeder nie omdat 'n ouer met baie minder kinders op een tydstip werk (Perrott, 1992:162).

In *Beaumont vs Surrey County Council* (1968) 66 LGR 580 kom die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder ten opsigte van speelgrondiens ter sprake. 'n Leerder het 'n stuk swaardiens plastiek op die speelgrond opgetel. 'n Spelery het tussen die leerders ontstaan. Tydens die spelery slaan die leerder wat die swaardiensplastiek opgetel het, 'n ander leerder teen die kop. In hierdie geval meld Perrott (1992:162) dat die versigtige, sorgsame ouer-toets nie hier van toepassing was nie. In die uitspraak is regter Croon-Johnson van mening dat die sorgsame toesighoudingsplig wat 'n opvoeder teenoor leerders verskuldig is, verreweg meer is as die sorgsame toesighoudingsplig van 'n ouer. Die rede hiervoor is dat opvoeders beskik oor gespesialiseerde kennis wat hulle verwerf het tydens hul opleiding. Die gemiddelde ouer kan nie weet, as gevolg van 'n gebrek aan gespesialiseerde kennis, watter onvoorsiene gevare by die skool kan voorkom nie (Perrott, 1992:162). Die hof het beslis dat die skool nalatig was, deurdat hul nie hul sorgsame toesighoudingsplig nagekom het nie en ken skadevergoeding aan die respondent toe.

Volgens Perrott (1992:164) neem Engelse hofe, afgesien van die gespesialiseerde kennis van die opvoeder, ook die volgende in ag met verwysing na die sorgsame

toesighoudingsplig van die opvoeder:

- die doel van die aktiwiteit waar 'n leerder beseer is;
- die ouderdom van die leerder, en
- die waarskynlikheid en die potensiële ernstigheid van die besering en omvang van die risiko.

In *Butt v Cambridgeshire and Ely County Council* (1970) het nege-en tienjarige leerders met skêre in die klas gespeel. In die spelery het die een leerder die ander leerder se oog uitgesteek. Die hof bevind dat die opvoeder nie nalatig was in die uitvoering van sy sorgsame toesighoudingsplig nie. In *Black vs Kent County Council* (1983) was dit 'n ander saak. 'n Sewejarige leerder het homself met 'n skerppuntskêr in die oog gesteek. Die opvoeder was volgens die hof nalatig. Volgens Perrott (1992:163) is die rede vir die verskil in die bogenoemde uitsprake dat daar van ouers en leerders verwag word om hulself ook teen die risiko van besering te beskerm waar dit in sekere omstandighede nie van jonger leerders verwag word nie.

In *Van Oppen vs Clerk to the Bedford Charity Trustees* (1990) 1 W.L.R. 235 kom die aspek van risiko na vore. Die klaer was 16½ jaar oud en het aan skolerugby deelgeneem. Na 'n wettige laagvat is hy permanent verlam. Die klaer het op grond van die volgende 'n eis ingestel:

- Die skool het nie gewaarsku teen die inherente gevare van rugby nie.
- Die afrigting is nalatig hanteer.
- Die skool het nie die ouers in kennis gestel om ongeluksversekering uit te neem nie.
- Die skool het nie die ouers laat weet dat die skool ook nie oor sulke versekering beskik nie.
- Die skool het nagelaat om versekering uit te neem vir leerders wat rugby speel.

Die eis het nie in die laerhof of in die appèlhof geslaag nie. Volgens Perrott (1992:164) is die redes vir die uitspraak die volgende:

- Die skool was nie nalatig nie alhoewel die ouers nie in kennis gestel is om ongeluksversekering uit te neem nie, of dat die skool self nie daarvoor beskik het nie. Die rede vir die bevinding is dat sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder nie verleng word om die ekonomiese welvaart van die leerders en ouers te beskerm nie.
- Die afrigters was bewus van die inherente risiko's verbonde aan die speel van rugby.
- Die standaard van toesighouding was hoog en die wedstryd was gespeel in gedissiplineerde omstandighede.

Volgens Williams (1996:291-292) is opvoeders se sorgsame toesigtoesighoudingsplig nie net beperk tot buitekurrikulêre aktiwiteite nie. As opgeleide en vaardige professionele persone en kundiges op die gebied van onderrig en opleiding, het opvoeders ook 'n sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van elke leerder se akademiese vordering. Daar word van opvoeders verwag om leerders met leerprobleme te identifiseer en prosesse in plek te stel wat leerders met leerprobleme tot voordeel sal strek. Volgens Khan (1996:280) kan opvoeders in Engeland aanspreeklik gehou word indien hul nie hul sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van hul onderrigverantwoordelikhede nakom nie.

In *Christmas v Hampshire County* (1996) kom die aspek van nalatigheid ten opsigte van onderrig na vore. Mark Christmas was vir sewe jaar 'n leerder van die Church of England Primary school. Gedurende hierdie tydperk openbaar Mark gedragprobleme asook leerprobleme veral ten opsigte van lees en spel. Sy ouers was bekommerd en het die saak met die hoof gaan uitklaar. Volgens die hoof het Mark geen leerprobleme gehad nie. Mark is ook deur die Onderwys hulpsentrum getoets wat bevind het dat hy geen leerprobleme het nie. Sy ouers het hom in 1985 by 'n privaatskool ingeskryf wat spesialiseer in leerders met leerprobleme. Mark is weer getoets en daar is bevind dat hy erge disleksie het.

Mark stel in 1992 'n skadevergoedingseis in op grond van beperking van sy beroepskeuse en verdienvermoë. Mark was van mening dat die hoof van die laerskool en die personeel nie hul sorgsame toesighoudingsplig nagekom het nie. As kundiges op die terrein van onderrig het die opvoeders van die laerskool, waar Mark 'n leerder was, nie hul verantwoordelikheid nagekom om hom te stuur vir formele assessering of na 'n opvoedkundige sielkundige nie.

4.2.1.1 Ooreenkomste tussen Suid-Afrikaanse Reg en Engelse Reg ten opsigte van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder

Die Engelse reg het 'n groot rol gespeel in die totstandkoming van die Suid-Afrikaanse reg (Van Zyl & Van der Vyver, 1982:166, Kleyn & Viljoen, 2002:19). Daar is definitiewe ooreenkomste tussen die Engelse en Suid-Afrikaanse sienswyses ten opsigte van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder. Die volgende ooreenkomste tussen die Engelse en Suid-Afrikaanse sienwyses ten opsigte van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig kan soos volg aangetoon word:

- Die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder

Die sorgsame toesighoudingsplig van die Engelse opvoeder is ook gesetel in die *in loco parentis*-beginsel waar die opvoeder in die plek van die ouer staan. Die sorgsame toesighoudingsplig van 'n opvoeder is hoër as die van die ouer (Perrott, 1992:162).

- Nalatigheid

Volgens Perrott (1992:159-160) is nalatigheid in die Engelse reg, net soos in die Suid-Afrikaanse reg, 'n delik ("civil wrong") waar 'n persoon aanspreeklik gehou kan word vir die skade wat hy aan 'n ander persoon deur 'n onregmatige daad (doen of late) veroorsaak het.

- Regresreg

Perrott (1992:160) stel dat die werkgever wat skade moet betaal as gevolg van 'n werknemer se nalatigheid, die bydrae mag verhaal van die werknemer.

- Redelike voorsienbaarheid en - voorkombaarheid

Daar word van 'n Engelse sowel as 'n Suid-Afrikaanse opvoeder verwag om die leerders in hulle sorg van voorsienbare gevare te beskerm deur maatreëls in te stel om hierdie gevare te voorkom (Perrott, 1992:160).

- Redelike deskundigheid

In die Engelse reg word daar , net soos in Suid-Afrika, 'n hoë graad van kundigheid aan 'n opvoeder toegeskryf. Daar word dus van opvoeders verwag om hul sorgsaamheidstoeshoudingsplig met 'n hoër graad van kundigheid uit te voer (Perrott, 1992:161).

- Redelike man-toets

Volgens Perrott (1992:161) word die redelike man-toets in Engelse howe gebruik om 'n objektiewe standaard van sorgsaamheid daar te stel. Net soos in Suid-Afrika, word 'n opvoeder beoordeel op grond van wat die redelike opvoeder in 'n sekere situasie sou gedoen het.

4.2.2 Amerikaanse regspraak

Valente (1998:220) is van mening dat deliktereg gesetel is in die gemene reg van Amerika. Net soos in die Suid-Afrikaanse reg word 'n delik in die Amerikaanse reg beskryf as 'n "civil wrong" wat gegrond is op die konsep van skuld. 'n Delik verskil van 'n misdad (Valente, 1998:220). Die verskil tussen 'n delik en misdad kan soos volg vergelyk word:

Figuur 4.1: Die verskil tussen 'n delik en 'n misdaad in die Amerikaanse reg

Delik	Misdaad
'n Persoon wat skade gely het as gevolg van 'n delik, eis vergoeding in 'n siviele saak.	'n Persoon wat 'n misdaad gepleeg het word deur die staat vervolg.
Skadevergoeding word in terme van geld betaal.	Strawwe vir misdade gepleeg kan wissel van boetes betaalbaar aan die staat tot gevangenisstraf.
Skuld hoef nie bewys te word bo enige twyfel nie.	Skuld moet bewys word bo enige twyfel.

Aangepas vanuit: Valente, 1998:220.

Uit die bogenoemde kan gesien word dat die Suid-Afrikaanse en Amerikaanse sienings ten opsigte van 'n delik en 'n misdaad dieselfde is (sien 3.3). 'n Bekende saak waarin die konsepte van 'n delik en 'n misdaad na vore kom, word gevind in die moordsaak waarin O.J. Simpson betrokke was. In die kriminele saak van *The people of the State of California v Orenthal James Simpson*, 1994 case no. BA097211 is O.J. Simpson van moord aangekla, maar sy skuld aan die moord van sy vrou, Nicole, kon nie bo enige twyfel bewys word nie. Om hierdie rede word O.J. Simpson onskuldig bevind aan moord. In die siviele saak van *Louis H. Brown as Executor of estate of Nicole Brown Simpson, deceased, v O.J. Simpson* 1994, case no.: SC036876 word 'n skadevergoedingseis teen O.J. Simpson ingestel as gevolg van die "wrongful death" van sy vrou. Die uitspraak was ten gunste van die eisers omdat die eiser in 'n meerderheid bewyse kon toon dat O.J. Simpson:

- 'n sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van sy vrou gehad het;
- versuim het om sy die sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van sy vrou na te kom;
- 'n besering of skade (dood) veroorsaak het; en
- dat daar 'n kousale verband was tussen die versuim van van sy sorgsame toesighoudingsplig en die skade (dood) wat sy vrou gelei het.

Afgelei uit die bogenoemde uitspraak en volgens Epstein (2002:9) moet die volgende vier elemente teenwoordig wees voordat 'n daad as 'n delik bestempel kan word:

- Daar moet 'n sorgsame toesighoudingsplig op 'n verweerder rus met tye van die beweerde delik.
- Die verweerder moet nalaat om 'n redelike standaard van sorgsame toesig na te kom.
- Die eiser moet skade gely het deur 'n fisiese of psigiese besering op te doen.
- Daar moet 'n kousale verband wees tussen die besering wat die eiser opgedoen het as gevolg van die handeling (doen of late) wat deur die veweerder veroorsaak is

Valente (1998:220) gaan verder en stel die volgende as beginselvrae om vas te stel of die elemente van 'n delik aanwesigheid was:

- Het die verweerder 'n wetlike sorgsame toesighoudingsplig gehad, om skade wat die eiser gely het, te voorkom?
- Indien wel, was diè sorgsame toesighoudingsplig verbreek?
- Het die eiser skade gely deur die nalatigheid van die verweerder?
- Indien die sorgsame toesighoudingsplig wel verbreek is, is daar 'n kousale verband tussen die delik gepleeg en die skade wat deur die eiser gely is?

Olsen (1996:62) en Epstein (2002:9) bevestig dit dat die sorgsame toesighoudingsplig 'n verantwoordelikheid van die Amerikaanse opvoeder is. Die sorgsame toesighoudingsplig van die Amerikaanse opvoeder sluit die volgende in: voldoende toesig, onderhoud op toerusting en fasiliteite en 'n verhoogde toesighouding in situasies waar daar 'n verhoogde risiko vir besering bestaan. 'n Amerikaanse opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig bestaan nie net tydens skoolure en op die skoolterrein nie, maar ook tydens skooluitstappies en naskoolse

aktiwiteite (Epstein, 2002:9).

Olsen (1996:63), Valente (1998:221) en Epstein (2002:9) is dit eens dat hoër in nalatigheidssake die redelike opvoedertoets as maatstaf gebruik om te bepaal of 'n opvoeder nalatig was in sy optrede. Die redelike opvoedertoets bepaal dus die graad van sorgsame toesighouding wat die redelike opvoeder sou verleen. Daar word dus ook van Amerikaanse opvoeders verwag om redelik voorkombaar en redelik voorsienbaar op te tree om die risiko van gevaar te verminder. Die volgende faktore word gebruik om te bepaal wat die graad van sorgsame toesighouding moes wees (Dickinson & Allison, 2001:4, Epstein, 2002:4):

- Die standaard van opleiding en ondervinding van die opvoeder in beheer.
- Die ouderdom van die leerder.
- Die omgewing waar die besering plaasgevind het.
- Die soort aktiwiteit waarmee die leerder besig was ten tye van die besering.
- Die teenwoordigheid of afwesigheid van die opvoeder .
- Gestremdheid van die leerder.

Epstein (2002:10) is van mening dat leerders in 'n gimnasium of handwerksentrum 'n hoër graad van sorgsame toesig verlang as 'n leerder in 'n mediasentrum. Ook waar leerders aggressiewe gedragsprobleme openbaar moet daar 'n hoër graad van sorgsame toesighouding wees en moet opvoeders redelike maatreëls instel om ander leerders teen gevaar te beskerm.

In *Ferraro v Board of Education of the City of New York* (1961) is Josette Ferraro aangerand deur 'n medeleerder wat 'n geskiedenis van aggressiewe gedrag teenoor leerders en opvoeders openbaar het. Tydens die voorval was 'n aflosopvoeder in beheer van die klas. Josette Ferraro het 'n eis van skadevergoeding teen die skool ingestel. Die hof bevind dat die skool nalatig was deurdat hul nie die aflosopvoeder ingelig het van die aanvaller se aggressiewe gedrag teenoor ander leerders en opvoeders nie. Indien die aflosopvoeder ingelig was, sou sy redelik voorkombaar

kon optree om die voorval te vermy.

Olsen (1996:63) meen dat daar 'n konflik bestaan tussen die nalatigheid en aanspreeklikheid van 'n opvoeder, skool of staat ten opsigte van die "King can do no wrong"-beginsel. Volgens die "King can do no wrong"-beginsel word die skyn gewek en beskik opvoeders, skole en die staat in sekere Amerikaanse state, immunitet ten opsigte van aanspreeklikheid. In *Ledfors v Emery County School District* (1993) het die klaer, Richard Ledford, in Januarie 1989 die skoolhoof in kennis gestel dat twee leerders hom al verskeie kere aangerand het. Die hoof het Richard verseker dat hy aandag aan die probleem sal gee wat die hoof nie gedoen het nie. 'n Maand later was Richard in die gimnasium besig en het die leerders wat hom al aangerand het daar verbygestap. Hulle het Richard weer ernstig aangerand waarna hy per ambulans hospitaal toe geneem is as gevolg van sy beserings. Die opvoeder was met tye van die voorval by leerders in 'n ander gimnasium. Die twee leerders, opvoeder, skoolhoof en skooldistrik is deur die Ledfors gedagvaar vir skadevergoeding. Die laerhof asook die beslissing van die Utah hooggeregshof was dit eens dat die opvoeder, skoolhoof en die skooldistrik van aanspreeklikheid gevrywaar is ingevolge die Utah "Governmental Immunity statute". Alhoewel die uitspraak nie in die guns van die Ledfors was nie, het die Utah Hooggeregshof apologie vir die Ledfors aangebied en gevra dat die wetgewing rondom die "Governmental Immunity statute" verander moet word (Olsen, 1996:65).

4.2.2.1 Ooreenkomste tussen Suid-Afrikaanse en Amerikaanse reg ten opsigte van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder

Uit die bogenoemde kom die volgende ooreenkomste na vore:

- Die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder

Die sorgsame toesighoudingsplig van die Amerikaanse opvoeder is gesetel in die *in loco parentis*-beginsel. Voor die sestigerjare was die opvoeder gesien in die plek van die ouer. Dit het verander met 'n uitspraak gelewer in *Tinker v Des Moines Independent Community School District*, 393 U.S.503, 505 (1969) waar die opvoeder as agent van die staat gesien is en nie as instaanouer nie. In 1995 met die uitspraak in *Vernonia School District v Acton* (1995) beweeg die hof terug na die tradisionele

sienswyse van *in loco parentis* (Oosthuizen en Rossow, 1998: 91,92,99).

- Deliktereg

Net soos die Suid-Afrikaanse reg is deliktereg in Amerika ook gesetel in die gemene reg en word 'n delik in albei gevalle gedefinieer as 'n "civil wrong". Daar word in Amerika, net soos in Suid-Afrika, onderskei tussen 'n delik en 'n misdad (sien 3.3).

- Redelike voorsienbaarheid en - voorkombaarheid

Daar word van 'n Amerikaanse sowel as 'n Suid-Afrikaanse opvoeder verwag om die leerders in hulle sorg van voorsienbare gevare te beskerm deur maatreëls in te stel om hierdie gevare te voorkom (sien 3.3.1.3.2).

- Redelike deskundigheid

In die Amerikaanse reg word daar, net soos in Suid-Afrika, 'n hoë graad van kundigheid aan 'n opvoeder toegeskryf. Daar word dus van opvoeders verwag om hul sorgsame toesighoudingsplig met 'n hoër graad van kundigheid uit te voer (sien 3.3.1.3.2).

- Redelike man-toets

Die redelike man-toets word in die Amerikaanse howe gebruik om 'n objektiewe standaard van sorgsaamheid daar te stel. Net soos in Suid-Afrika, word 'n opvoeder beoordeel op grond van wat die redelike opvoeder in 'n sekere situasie sou gedoen het (sien 3.3.1.3.4).

4.2.3 Kanadese regspraak

Henderson-Boone (2003:1) meld dat al hoe meer skadevergoedingseise teen skole in Kanada ingestel word en dat miljoene dollars aan eisers uitbetaal word. Volgens Drodge (1997:314) het Kanadese opvoeders, ingevolge die gemeenregtelike beginsel van *in loco parentis*, 'n sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van die leerders in hul sorg. Opvoeders moet bedag wees op die veiligheid van die leerders in hul sorg omdat hulle aanspreeklik gehou kan word indien hul nie hul

verantwoordelikhede nakom nie (Henderson-Boone, 2003:1).

Ingevolge Kanadese reg word die volgende gesien as elemente van nalatigheid (Henderson-Boone, 2003:2):

- Opvoeders en die skoolraad het 'n sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van die leerders in hul sorg. Opvoeders het 'n plig om die risiko van gevaar te voorsien en redelik voorkombaar op te tree.
- Nalatige doen of late word gesien as iets wat die redelike man nie sou doen nie. Die redelike mantoets word as maatstaf gebruik om te sien watter redelike stappe 'n opvoeder moes volg om die onregmatige daad te voorkom.
- Kousaliteit verwys na die direkte verband tussen die beskuldigde se onregmatige daad en die eiser se besering (skade).
- Skadevergoeding word in 'n geldwaarde bereken. Die skoolraad kan middellik aanspreeklik gehou word vir die nalatigheid van opvoeders wat optree binne hul perk van gesag en as werknemers van die staat. Aanspreeklikheid beweeg met ander woorde in die Kanadese bestel vanaf die opvoeder na die hoof en dan na die skoolraad.

In *Myers v Peel County Board of Education* (1981) kry Myers en ander leerders toestemming om gimnastiek (ringe) in 'n oefenkamer, wat nie sigbaar is vanaf die gimnasium nie, te gaan oefen. Die opvoeder wat in beheer was van die klas het by die ander leerders in die gimnasium agtergebly. Nadat Myers klaar geoefen het, het hy 'n "straddle dismount" probeer en op sy nek geval. Daar was wel matte onder die ringe, maar dit was slegs 6,25cm dik. Gimnastiekmatte wat dikker was, was wel beskikbaar. Die ongeluk het Myers 'n kwadrupleeg gelaat. Die hoërhof van Ontario het bevind dat die eiser 20% en die opvoeder 80% nalatig was. 'n Bedrag van \$66 656,30 is aan Myers toegeken.

Die hof se uitspraak is gebaseer op die volgende ses oorwegings wat die sorgsame toesighoudingsplig van die Kanadese opvoeder kenteken (Henderson-Boone, 2003:2;6):

- Die aantal leerders wat sorg nodig het.
- Die aard van die aktiwiteit waarmee die leerders besig is.
- Die ouderdom van die leerders.
- Die aard en toestand van die apparaat wat gebruik word.
- Die vaardigheid van die leerders wat betrokke is.
- Enige ander saak wat 'n spesifieke invloed sal hê op die standaard van 'n redelike opvoeder.

Uit die ses faktore het die hof veral klem gelê op die feit dat die opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig glad nie op die vlak was van die redelike opvoeder nie. Die hof was van mening dat 'n redelike opvoeder die risiko van gevaar sou kon voorsien het en daardeur die ongeluk kon voorkom het. Aandag is ook gegee aan die matre wat gebruik was. Volgens die uitspraak sou die redelike opvoeder redelikerwys die gevaar kon voorsien en redelik voorkombaar sou optree deur dikker matre te gebruik.

In *Moddejonge v Huran County Board of Education* vergelyk die hof die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder met dié van 'n sorgsame vader. Tydens 'n skooluitstappie het twee dogters verdrink. Die opvoeder en een van die dogters kon nie swem nie en daar was ook geen lewensreddingtoerusting nie. Die leerder het met die toestemming van die opvoeder baie naby aan 'n hoë waterval geswem. Die opvoeder het niks gedoen toe die dogters na die waterval gedryf het nie. Die hof bevind die opvoeder skuldig aan nalatigheid deurdat die opvoeder nie dieselfde graad van sorg, wat 'n sorgsame vader sou gee, aan die dogters gegee het nie.

4.2.4 Australiese Regspraak

Volgens Stewart en Knott (2002:15) het onderwysreg in Australië in die sewentigerjare van die agtiende eeu ontstaan nadat onderwyswetgewing goedgekeur is. Net soos in Suid-Afrika, word die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder ook in Australië deur reg en wetgewing neergelê en maak dit deel uit

van die gemene reg van Australië (Stewart & Knott, 2002:16, Hocking & Smith, 1996:63).

Stewart en Knott (2002:15) is van mening dat onderwysreg gefundeer is in die beginsels van kontrak en ooreenkoms. In hierdie ooreenkoms tussen die ouer en opvoeder bestaan daar 'n spesiale verhouding tussen leerder-opvoeder en ouer-kind (Hocking & Smith, 1996:38). Skoolowerhede en opvoeders word deur die ouers gekontrakteer om teen vergoeding en onderhewig aan sekere terme, hulle kinders te onderrig (Stewart & Knott, 2002:16). Volgens Hocking en Smith (1996: 38) word die plig van sorgsame toesighouding wat op opvoeders rus hoër geag as die sorgsame toesighoudingsplig van die ouer, omdat die *in loco parentis*-beginsel en die opvoeder-leerderverhouding dit van die opvoeder vereis.

Net soos in die ander lande wat in hierdie studie bestudeer is, word 'n delik in Australië ook gedefinieer as 'n "civil wrong" (Stewart & Knott, 2002: 16). Indien 'n opvoeder nie die sorgsame toesighoudingsplig nakom nie en 'n leerder word in sy sorg beseer kan dit neerkom op 'n delik. Die opvoeder kan dan aanspreeklik gehou word vir enige skade wat die beseerde leerder in sy/haar sorg oorgekom het (Stewart & Knott, 2002:16).

Volgens Hocking en Smith (1996:39) word daar nie van opvoeders verwag om leerders in alle omstandighede van beserings te beskerm nie. Daar word wel van opvoeders verwag om met redelike voorsienbaarheid op te tree en stappe in plek te stel om die veiligheid van leerders te waarborg (Hocking & Smith, 1996:38, Stewart & Knott, 2002:16).

In *Richards v State of Victoria* 1969 VR 136; Supreme Court of Victoria word 'n opvoeder aanspreeklik gehou vir beserings wat 'n seun opgedoen het as gevolg van 'n bakleiery tydens 'n lesperiode. Die opvoeder was tydens die voorval in die klas, maar het niks gedoen om die bakleiery te stop nie. In die bewyse wat gelewer is, is dit gestel dat die opvoeder nie die nodige dissipline in sy klas gehandhaaf het om 'n veilige omgewing vir al die leerders in sy sorg te skep nie. In die uitspraak het regter Winneke bevestig dat skoolhoofde en opvoeders redelike sorg moet uitoefen oor die leerders in hul sorg. Stewart en Knott (2002:16) is van mening dat die aanspreeklikheid van 'n opvoeder, waar hy/sy nalatig opgetree het, ook afhanklik is

van die volgende elemente:

- Die bestaan van 'n sorgsame toesighoudingsplig tussen die opvoeder en die leerder.
- Die nalaat om hierdie sorgsame toesighoudingsplig onder redelike omstandighede uit te voer.
- Die skade wat die nalaat van die sorgsame toesighoudingsplig veroorsaak het.

Bogenoemde elemente is ook van toepassing op die saak van *Richards v State of Victoria* 1969 VR 136; Supreme Court of Victoria. As gevolg van regter Winneke se uitspraak het daar 'n sorgsame toesighoudingsplig aan die kant van die opvoeder bestaan. Alhoewel die leerder 16 jaar oud was, was die hof van mening dat die opvoeder redelik voorsorg moes getref het om die bakleiery te verhoed omdat die opvoeder opgelei was in die eienskappe van tieners waaronder impulsiwiteit, gebrek aan kennis van risiko en 'n gebrek aan vrees getel het. Uit die bewyse wat gelewer is in die hof, het dit na vore gekom dat die opvoeder tydens die bakleiery aangehou om op die bord te skryf alhoewel hy uit die geraas in die klas kon agterkom dat daar 'n onveilige situasie ontstaan het. Verder bestaan daar ook 'n kousale verband tussen die nalaat van die opvoeder se verantwoordelikheid om sorgsaam toesig te hou oor die leerders in sy sorg en die beserings wat die leerder opgedoen het.

Volgens Stewart (2000:444) strek opvoeders se sorgsame toesighoudingsplig nie net tot die klassituasie en skoolure nie. Al hoe meer sake word deur die hof in Australië aangehoor waar leerders tydens uitstappies, sportgeleenthede en buite skoolure beseer word. In *Geyer v Downs* 1977 138 C.L.R. 91 word 'n leerder deur 'n ander leerder met 'n bofbalkolf teen die kop geslaan, tien minute voor die skool begin het. Alhoewel die skoolhoof die leerders op die skoolterrein toegelaat het omdat hy gedink het dit is veiliger, was daar geen formele toesig nie. Die hof is ook van mening dat die hoof moes geweet dat die leerders betrokke sou raak by aktiwiteite wat gevaar inhou vir die leerders en daarom vind die hof die hoof aanspreeklik vir die skade wat die leerder gelei het. Volgens Stewart (1999:400) is dit duidelik dat hof opvoeders, administrateurs en onderwysowerhede verantwoordelik hou vir die fisieke en psigiese welstand van die leerders in hul sorg.

Net soos in Suid-Afrika bestaan die regsbeginsele van middellike aanspreeklikheid ook in Australië. Dit word beskryf as die aanspreeklikheid van die ongewygerhede as gevolg van 'n delik wat gepleeg is deur 'n amptenaar van die betrokke owerheid (Stewart & Knott; 2002:17, Hockings & Smith;1996:68). Stewart en Knott (2002:17) stel dat die regsebeginsele wel geld in Australië maar dat dit selde in die praktyk realiseer.

4.2.4.1 Ooreenkomste tussen Suid-Afrikaanse Reg en Australiese Reg ten opsigte van die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder

- 'n Delik

'n Delik word in beide lande gesien as 'n "civil wrong".

- *In loco parentis*-beginsele

Net soos in Suid-Afrika handel die opvoeders van Australië ook op grond van die *in loco parentis*-beginsele wat voortvloei uit die gemene reg.

- Sorgsame toesighoudingsplig

Opvoeders van beide lande het nie net 'n sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van leerders in die klassituasie tydens skoolure nie maar oral waar hulle leerders vergesel asook buite skoolure.

- Middellike aanspreeklikheid

Ook in Australië word die skoolowerhede aanspreeklik gehou vir die delik wat 'n opvoeder gepleeg het.

4.3 SINOPSIS

Opvoeders in Suid-Afrika moet besef dat onderrig en die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder is 'n samelewingsverskynsel wat op die hele wêreld van toepassing is. Vir die Suid-Afrikaanse opvoeder het kennis van Internasionale Reg of Volkereg geweldige waarde. Ingevolge artikel 39 (1) (b), (c) die Suid-Afrikaanse Grondwet word gestel dat (SA.,1996(a)):

(1) By die uitleg van die Handves van Regte-

(b) moet 'n hof, tribunaal of forum die **volkereg** in ag neem; en

(c) kan 'n hof, tribunaal of forum **buitelandse reg** in ag neem.

Dit beteken dat indien daar nog nie so 'n soort saak in Suid-Afrika aangehoor is nie, moet die hof, in hul uitsprake, internasionale reg in ag neem. Verskeie soorte sake soos MIV/VIGS en “ Education Malpractise” kom nie algemeen voor in Suid-Afrikaanse Regspraak nie. Volkereg kan as maastaf gebruik word deur die Suid-Afrikaanse opvoeder om hul optrede daarvolgens te rig.

HOOFSTUK 5

'N EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE ONDERWYSREGTELIKE KUNDIGHEID VAN OPVOEDERS TEN OPSIGTE VAN HUL SORGSAME TOESIGHOUDINGSPLIG

5.1 INLEIDING

In hoofstuk 2, 3 en 4 is 'n literatuurstudie gedoen om te bepaal wat volgens statutêre determinante, gemeenregtelike determinante eninternasionale reg van die Suid-Afrikaanse opvoeder verwag word ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

Hierdie hoofstuk gaan aandag gee aan die navorsingsontwerp, die vraelys wat gebruik is, die data wat verkry is in die empiriese ondersoek en interpretasie van data van die empiriese ondersoek. Die resultate van die empiriese ondersoek is vergelyk met die inhoud van die literatuurstudie sodat bepaal kon word of opvoeders oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

5.2 NAVORSINGONTWERP

'n Vraelys is as meetinstrument gebruik om die data in te samel. Die vraelys as meetinstrument, die insameling van data en die statistiese verwerking van die data sal vervolgens bespreek word.

5.2.1 Die vraelys as meetinstrument

Vir die doel van hierdie studie is 'n gestruktureerde vraelys gekies om die data in te samel. In hierdie vraelys is dus alternatiewe antwoorde op die vrae voorsien sodat die respondent daaruit 'n keuse kon maak. 'n Gestruktureerde vraelys is gekies omdat die response maklik ontleed en gekwantifiseer kan word.

5.2.2 Die samestelling van die vraelys

Die vraelys bestaan uit vier afdelings, naamlik:

- Afdeling A: Biografiese inligting
- Afdeling B: Demografiese inligting van die skool
- Afdeling C: Sorgsame toesig by die skool
- Afdeling D: Gevallestudie

5.2.2.1 Afdeling A: Biografiese inligting

Die insameling van die biografiese inligting (vgl. bylaag 1, vrae 1-7) het ten doel om die volgende inligting van die respondent te verkry:

- Die geslag en ouderdom;
- die jaar waarin eerste en laaste onderwyskwalifikasie verwerf is;
- die tersiêre instansie waar eerste onderwyskwalifikasie verwerf is;
- die pos wat die respondent beklee;
- die posvlak gekoppel aan dié pos;
- die jare diens in dié pos;
- aantal jare diens in die onderwys;
- die hoogste onderwyskwalifikasie, en
- die hoogste kwalifikasie in onderwysreg.

5.2.2.2 Afdeling B: Demografiese inligting van die skool

Vrae 8-12 (vgl. bylaag 1) het ten doel gehad om die volgende demografiese inligting van die skole waarby die respondente betrokke is te verkry:

- of die skool histories bevoordeel of benadeel was;

- die taalmedium van onderrig in die skool;
- die grootte en die soort skool waarby die respondent betrokke is, en
- personeelsaestelling van die skool.

5.2.2.3 Afdeling C: Sorgsame toesig by u skool en die opvoeder as professionele persoon

Afdeling C is in twee groepe verdeel:

- inligting ten opsigte van die sorgsaamheidsplig van die opvoeder in die skoolsituasie, en
- hoe 'n opvoeder hom of haar assesser ten opsigte van eie professionaliteit. In die eerste gedeelte van hierdie afdeling (vgl. bylaag 1, vrae 13-20) is daar gepoog om vas te stel in watter mate en op welke wyse daar in die betrokke skole aandag gegee word aan die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder.

Die volgende inligting is verkry:

- of skole oor aanspreeklikheidsversekering beskik;
- of skole vrywaringsvorme ten opsigte van buitemuurse aktiwiteite en skooluitstappies gebruik;
- of onderwyswetgewing vir alle personeel beskikbaar en toeganklik is;
- of daar beleidskrisse in plek is wat stappe vervat waarvolgens opvoeders kan optree indien 'n leerder, met of sonder MIV/VIGS, beseer word;
- of opvoeders deur indiensopleiding blootgestel word aan onderwysregtelike sake, en
- of daar op enige wyse terugvoering aan personeel gegee word om ongelukke te voorkom?

In die tweede gedeelte van afdeling C (vgl. bylaag 1, vrae 21- 30.4) word gekyk na die professionaliteit van die opvoeder ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig. Die volgende inligting is verkry:

- in watter mate die *in loco parentis*-beginsel deel uitgemaak het van die opleiding wat die respondente ontvang het;
- watter wetgewing al deur die respondente bestudeer is;
- wie se primêre verantwoordelikheid dit is om opvoeders met genoegsame onderwysregtelike kennis toe te rus vir al hul take;
- in watter mate opvoeders (selfassessering) oor onderwysregtelike kennis beskik;
- of 'n opvoeder in sy privaat hoedangheid aanspreeklik gehou kan word vir 'n besering wat 'n leerder in sy/haar sorg opgedoen het;
- of die hof van 'n opvoeder kan verwag om skadevergoeding aan 'n leerder te betaal;
- of die Onderwys Departement finansiële vergoeding van 'n opvoeder kan terug verhaal, wat betaal is deur die Departement vir die nalatigheid van die opvoeder;
- of die opvoeder kennis dra van die gronde waarop 'n skadevergoedingseis ingestel kan word, en
- wat die opvoeder se optrede sal wees as 'n MIV/VIGS-leerder sy status aan hom/haar bekend maak met betrekking tot die deelname aan 'n kontaksport.

5.2.2.4 Afdeling D: Gevallestudie

In afdeling D (vgl. bylaag 1, vrae 31 – 39) word vrae gestel oor 'n gevallestudie om die vlak van onderwysregtelike kennis van die respondente te toets. Die volgende inligting is verkry:

- Is die opvoeder aanspreeklik vir 'n leerder se beserings omdat sy ouers 'n

vrywaringsvorm ingevul het?

- Kan 'n leerder wanneer hy/sy 21 jaar geword het, na 'n onsuksesvolle skadevergoedingseis deur sy ouers, 'n eis teen die skool instel?
- Kan 'n leerder geweier word om 'n uitstappie mee te maak, indien sy/haar ouers nie die vrywaringsvorm wou onderteken nie?
- Is 'n eis moontlik teen medeleerder wat nog minderjarig is?
- Kan 'n skadevergoedingseis teen 'n opvoeder slaag omdat die toerleier in beheer van die leerders was?
- Is 'n opvoeder en 'n dokter se optrede korrek as hulle toestemming gee vir die operasie wat 'n leerder moet ondergaan?
- Kan die Onderwysdepartement die geld van 'n opvoeder verhaal wat na 'n suksesvolle skadevergoedingseis aan 'n leerder se ouers betaal is?
- Kan daar teen 'n opvoeder 'n suksesvolle skadevergoedingseis ingestel kan word as gevolg van 'n ongeluk wat deur 'n roekelose busbestuurder veroorsaak is.

5.2.3 Die loodsvraelys

Die vraelys is in Afrikaans opgestel en in Engels vertaal. Die vraelys is aan 10 (n=5: Afrikaans; n=5: Engels) opvoeders, wat nie deel van die studiepopulasie was nie gegee met die volgende doelwitte:

- om vas te stel hoe lank dit neem om die vraelys te voltooi.
- om enige onduidelikhede en dubbelsinnighede uit te skakel.
- om enige tekortkominge te identifiseer.

Uit die kommentaar wat verkry is, is die vraelys aangepas en gefinaliseer.

5.2.4 Die finale vraelys

Die vraelys is gefinaliseer nadat al die opvoeders wat betrokke was in die loodsvraelys hul insette gelewer het (vgl. bylaag 1: Afrikaans & bylaag 2: Engels).

5.2.5 Administratiewe prosedure

'n Mondelinge, asook skriftelike versoek (bylaag 3) is aan die waarnemende distriksbestuurder van Gauteng D1 gerig. In opdrag van die distriksbestuurder is die aansoek om die navorsing te doen, asook om die vraelys te versprei, gerig aan die afdelingsbestuurder van OEFSTED, Gauteng Onderwysdepartement. Skriftelike toestemming vir die navorsing en die verspreiding van die vraelys is verleen deur die waarnemende afdelingsbestuurder van OEFSTED: Gauteng Onderwysdepartement (Bylaag 4).

Die hoofde van die skole wat gekies is vir die studiediepopulasie, is geskakel en versoek om aan die studie deel te neem. 'n Skriftelike motivering en die vraelys is per hand by die skole afgelewer. Na verloop van 'n week is die vraelyste by die betrokke skole afgehaal. Die vraelyste is per koerier na die Statistiese Konsultasiediens van die Universiteit van die Noordwes gestuur vir statistiese verwerking.

5.2.6 Studiepopulasie

Die studiepopulasie vir hierdie studie is met behulp van die gerieflikheidsteekproef en doelmatigesteekproef gekies. Die skole kom in die Gauteng Noord Distrik D1 voor.

Volgens Cohen, Manion en Morrisson (2003:102-103) word 'n gerieflikheidsteekproef gedefinieer as 'n steekproef wat gedoen word deur die naaste respondente te kry om aan die studie deel te neem. Verder word 'n doelmatige steekproef gedefinieer wanneer navorsers hul respondente met die hand uitgesoek het omdat hul voldoen het aan spesifieke vereistes wat deur die navorsingsdoelwitte van die studie gestel word.

As gevolg van die ligging en die samestelling van die skole is al die personeel van

vyf hoërskole, een gekombineerde skool, een intermidiêre skool en tien laerskole van die gemelde distrik gevra om die vraelys te voltooi. Die rede vir hierdie keuse is dat die skole in die distrik ver uitmekaar is, wat die verspreiding van die vraelyste bemoeilik. Dit sou ook 'n groot finansiële implikasie tot gevolg gehad het. 'n Verdere rede is dat die samestelling van die meerderheid skole in hierdie distrik van so aard is, dat die grootste deel van hierdie skole plaasskole is met 'n gemiddelde personeelgetal van ± 5 personeellede by 'n skool. Skole wat dus logisties makliker bereikbaar was en wat meer blootstelling gehad het met betrekking tot die tema wat in hierdie studie aangespreek word, is as steekproef gekies. Die verspreiding en terugontvang van vraelyste kan soos volg voorgestel word:

Tabel 5.1: Respons van respondente

Aantal uitgestuur	Aantal ontvang en voltooi	Persentasie repsons
323	260	80.5%

Daar moet minstens 'n 70%-respons verkry word voordat veralgemening en geldige afleidings in die empiriese ondersoek ten opsigte van die studiepulasie gedoen kan word. Aangesien 'n persentasie-respons van 80,5% verkry is, mag veralgemenings en geldige afleidings in die empiriese ondersoek van die studiepulasie gemaak word.

5.2.7 Statistiese tegnieke

Die voltooide vraelyste is deur die Statistiese Konsultasiediens van die Universiteit van Noordwes, Potchefstroomkampus, met behulp van die "Statistical Analysis System" rekenaarpakket verwerk (SAS Institute Inc., 1998). Die data wat in die empiriese studie gebruik is, is met die volgende statistiese metodes en tegnieke verkry:

- frekwensies en persentasies is vir al die vrae bepaal;
- vrae 26 tot 39 is gebruik as 'n kennistoets wat opgestel is om die gemiddeldes vir die respondente is bepaal;

- effekgroottes is met Cohen se d-waarde bepaal (Steyn, 2005: 4), en
- die betroubaarheid van die vraelys is met die Cronbach alpha-koëffisiënt bepaal.

5.3 INTERPRETASIE VAN DATA

Die data wat verkry is, kan soos volg bespreek word:

5.3.1 Afdeling A: Biografiese inligting

Soos dit reeds gestel is, is die doel van die vraelys om vas te stel of die huidige praktiserende opvoeders oor grondige onderwysregtelike kennis ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig beskik. Die doel van Afdeling A (vrae 1-7) was om biografiese inligting van die respondente te versamel en om vas te stel oor hoeveel ondervinding en oor watter onderwyskwalifikasies die respondente beskik. Afleidings wat uit hierdie data gemaak is, kan vergelyk word met die kennistoets wat in die vraelys ingesluit is. Die vergelyking tussen ondervinding, onderwyskwalifikasies en die resultate van die kennistoets kan aantoon of opvoeders oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig. Die data wat uit Afdeling A verkry is, word vervolgens in die volgende tabelle saamgevat.

5.3.1.1 Geslag (vraag 1.1)

Tabel 5.2 toon die huidige situasie in die onderwys ten opsigte van geslag aan.

Tabel 5.2: Frekwensietabel van die respondente se geslag

Geslag	Frekwensie (f)	Persentasie (%)
Manlik	88	33,85
Vroulik	169	65
Nulrespons	3	1,15
Totaal	260	100

Die aantal vroulike opvoeders is bykans dubbeld soveel as die manlike opvoeders.

5.3.1.2 Ouderdom (vraag 1.2)

Tabel 5.3 stel die ouderdomme van die respondente voor.

Tabel 5.3: Frekwensietabel van respondente se ouderdom

Ouderdomsintervalle	F	%
20-25 jaar	7	2.69
26-30 jaar	16	6.15
31-35 jaar	61	23.46
36-40 jaar	52	20.00
41-45 jaar	41	15.77
46-50 jaar	35	13.46
51-55 jaar	27	10.38
56-60 jaar	14	5.38
61-65 jaar	6	2.31
Ouer as 66 jaar	0	0.00
Nulrespons	1	0.38
Totaal	260	100

Die grootste persentasie van die respondente se ouderdomme is tussen 31 en 40 jaar. Dit is 'n bemoedigende feit dat die streek se opvoeders nie oorwegend in die ouer ouderdomsgroepe val nie. Deurdat daar nie 'n oorgrootte meerderheid ouer personeel is wat in die nabye toekoms vervang moet word nie, verseker dit kontinuïteit in die onderrig van die leerders in hierdie distrik. In tabel 5.3 kom dit na vore dat slegs 8.84% van die opvoeders jonger as 30 jaar is. Die feit skep 'n groot bekommernis omdat dit lyk asof baie min jong opvoeders in die onderwysstelsel is en geen jong opvoeders toetree tot die onderwys nie.

5.3.1.3 Jaar van verwerwing van onderwyskwalifikasie (vraag 1.3 en 1.4)

Vraag 1.3 en 1.4 word gebruik om vas te stel in watter jare die respondente hul eerste en tweede onderwyskwalifikasies verwerf het.

Tabel 5.4: Frekwensietabel van die jare waarin respondente hul eerste en tweede onderwyskwalifikasies verwerf het

Jaar	Jaar van eerste onderwyskwalifikasie		f	%
	f	%		
Voor 1960	0	0.00	0	0.00
1961-1965	7	2.69	2	0.77
1966-1970	12	4.62	3	1.15
1971-1975	21	8.08	11	4.23
1976-1980	31	11.92	8	3.08
1981-1985	48	18.46	17	6.54
1986-1990	32	12.31	22	8.46
1991-1995	49	18.85	41	15.77
1996-2000	34	13.08	58	22.31
2001-2005	16	6.15	61	23.46
Nulrespons	10	3.85	37	14.23
Totaal	260	100.00	260	100.00

Voor die vroeë tagtiger jare het Onderwysreg nie deel uitgemaak van enige tersiêre instansie se onderwysopleiding nie. 45.77% van die respondente kon dus nie blootgestel gewees het aan enige primêre opleiding in onderwysreg nie. 'n Verdere 15.77% van die respondente kon ook nie blootgestel gewees het aan onderwysreg in die verkryging van hul tweede onderwyskwalifikasie nie.

5.3.1.4 Tersiêre instansies (vraag 1.5)

Vraag 1.5 het ten doel gehad om vas te stel by watter tersiêre instansies opvoeders hul eerste onderwyskwalifikasie verkry het. In Tabel 5.5 word die inligting van vraag 1.5 aangeteken.

Tabel 5.5: Frekwensietabel van respondente ten opsigte van die tersiêre instansie waar die eerste onderwyskwalifikasie verkry is

	f	%
Potchefstroomse Onderwyskollege	18	6.92
Normaal Onderwyskollege Pretoria	33	12.69
Goudstadse Onderwyskollege	11	4.23
Universiteit van Pretoria	25	9.62
Universiteit van die Oranje Vrystaat	2	0.77
Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys	14	5.38
Universiteit van die Witwatersrand	2	0.77
Randse Afrikaanse Universiteit	5	1.92
Vista	16	6.15
Universiteit van die Noorde	10	3.85
Universiteit van Suid-Afrika	17	6.54
Ander	89	34.23
Nulrespons	18	6.92
Totaal	260	100

Tabel 5.5 toon dat die respondente by 'n verskeidenheid tersiêre inrigtings hul onderwyskwalifikasie verkry het.

5.3.1.5 Pos en posvlak (vraag 2 en 3)

Die aantal opvoeders per pos en posvlak is saamgevat in tabel 5.6.

Tabel 5.6: Frekwensietabel van respondente ten opsigte van die pos en posvlak van die respondente

Pos	f	%	Posvlak	f	%
Opvoeder	206	79.23	1	188	72.31
Dept. hoof	34	13.08	2	36	13.85
Adjunk hoof	6	2.31	3	14	5.38
Skoolhoof	11	4.23	4	16	6.15
Nulrespons	3	1.15	Nulrespons	6	2.31
Totaal	260	100	Totaal	260	100

Die oorgroter meerderheid van die studiepopulasie is opvoeders op posvlak een. Inagename dat hierdie opvoeders in hul dag-tot-dag-take meer betrokke is by die sorg van leerders en nie die blootstelling kry ten opsigte van onderwysregtelike aspekte soos in die hoër posvlakke nie, is die studiepopulasie dus ideaal vir hierdie studie wat ten doel het om te bepaal of huidige praktiserende opvoeders oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

5.3.1.6 Ondervinding: Huidige pos (vraag 4)

Vraag 4 het vasgestel hoeveel jare die respondente in hul onderskeie poste diens gedoen het. Die inligting kom in tabel 5.7 voor.

Tabel 5.7: Frekwensietabel van respondente se jare ondervinding in huidige poste

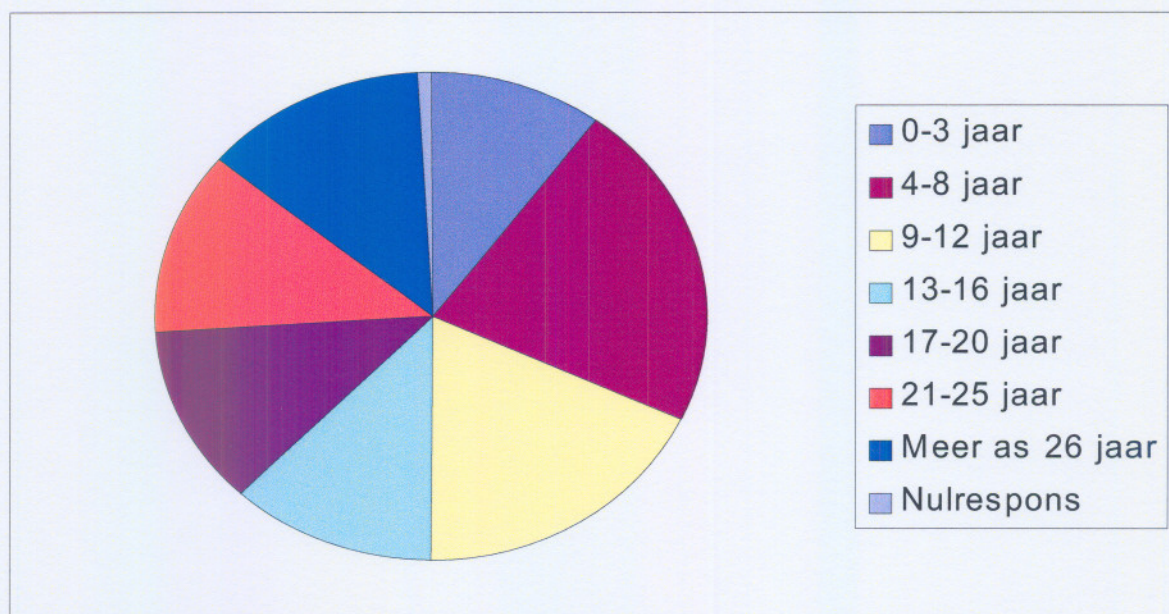
Jare in betrokke pos	f	%
0-3 jaar	69	26.54
4-8 jaar	65	25.00
9-12 jaar	48	18.46
Meer as 12 jaar	75	28.85
Nulrespons	3	1.15
Totaal	260	100.00

Die ondervinding van die respondente kan in twee groepe verdeel word. Ongeveer 50% van die respondente het minder as nege jaar ondervinding in hul huidige pos en die ander 50% het meer as nege jaar ondervinding. Deurdat die twee groepe dieselfde grootte is kan 'n sinvolle vergelyking getref word tussen respondente met versillende jare ondervinding.

5.3.1.7 Ondervinding: Onderwysloopbaan (Vraag 5)

In hierdie studie is gepoog om vas te stel of opvoeders hul onderwysregtelike kennis verkry het as gevolg van opleiding of ondervinding. In die grafiese voorstelling 5.1 word die totale jare diens van die respondente saamgevat.

Grafiese voorstelling 5.1: Grafiese voorstelling van die respondente se jare diens in die onderwys

Daar is 'n eweredige verspreiding van die respondente se jare diens in die onderwys, waar die grootste groep tussen 4 – 8 jaar diens het (sien 5.4.3.1).

5.3.1.8 Onderwyskwalifikasie (vraag 6)

Die data in Tabel 5.8 gee 'n aanduiding van die onderwyskwalifikasie van die respondente.

Tabel 5.8: Frekwensietabel van respondente se onderwyskwalifikasie

	f	%
Matrieksertifikaat	1	0.38
Matriek plus een jaar verdere studie	0	0.00
Matriek plus twee jaar verdere studie	4	1.54
Matriek plus drie jaar verdere studie	22	8.46
Onderwysdiploma (3 of 4 jaar)	113	43.46
Onderwysdiploma (3 of 4 jaar) plus een of twee VDO's (GOS)	37	14.23
Baccalaureusgraad en 'n onderwysdiploma	47	18.08
Nagraadse kwalifikasie met onderwysdiploma	22	8.46

Ander	11	4.23
Nulrespons	3	1.15
Totaal	260	100.00

Meer as 84% van die respondente beskik oor die nodige kwalifikasies om onderwys te gee maar om oor die nodige onderwyskwalifikasies te beskik, impliseer nie dat 'n persoon oor die nodige onderwysregtelike kennis beskik nie, wat as kritiek beskou kan word ten opsigte van uitvoering van sy/haar sorgsame toesighoudingspligte nie (sien 5.4.3.2) .

5.3.1.9 Onderwysregkwalifikasie (vraag 7)

In tabel 5.9 word die onderwysregkwalifikasies van die opvoerders ondersoek.

Tabel 5.9: Frekwensietabel van respondente se onderwysregkwalifikasie

	f	%
Slegs 'n module in die finale jaar van 'n onderwysdiploma wat drie of vier jaar geduur het.	75	28.85
Slegs 'n module in die nagraadse onderwysdiploma.	21	8.08
Verdere diploma in onderwys met onderwysreg as vak.	11	4.23
B.Ed. met Onderwysreg as vak.	26	10.00
M.Ed. met Onderwysreg as vak.	1	0.38
M.Ed. in Onderwysreg.	3	1.15
Geen	82	31.54
Ander	11	4.23
Nulrespons	30	11.54
Totaal	260	100.00

Meer as 31% erken dat hul geen blootstelling aan Onderwysreg gehad het nie. Byna 37% van die respondente het slegs een module Onderwysreg tydens die verwerwing van hul onderwysdiploma gehad. Slegs 15.8% van die respondente het Onderwysreg as 'n vak gehad (sien 5.4.3.3).

5.3.2 Afdeling B: Demografiese inligting van u skool

Die doel van afdeling B (vrae 8-12) was om inligting in te samel ten opsigte van die demografie van die skole. Die data word in tabel 5.10 voorgestel.

Tabel 5.10: Frekwensietabel van demografiese inligting van skole in studiepopulasie

No	Vraag	Response	f	%
8	Is u skool:	'n histories bevoordeelde skool	131	50.38
		'n histories benadeelde skool	111	42.69
		Nulrespon	18	6.92
		Totaal	260	100.00
9	Die medium van onderrig in u skool is:	Engels	121	46.54
		Zoeloe	13	5.00
		Sotho	4	1.54
		Afrikaans	56	21.54
		Ndebele	0	0.00
		Xhosa	0	0.00
		Dubbelmedium: Afrikaans en Engels	35	13.46
		Ander:	12	4.62
		Nulrespon	19	7.31
		Totaal	260	100.00
10	Die grootte van u skool is:	50-100 leerders	2	0.77
		101-300 leerders	11	4.23
		301-500 leerders	37	14.23
		501-700 leerders	64	24.62
		701-1000 leerders	43	16.54
		1001-1300 leerders	50	19.23
		1301-1500 leerders	40	15.38
		Meer as 1500 leerders	4	1.54
		Nulrespon	9	3.46
		Totaal	260	100.00

11	Is u skool 'n:	Plaasskool	65	25.00
		Plakkerskampskool	10	3.85
		Dorpskool	115	44.23
		Township-skool	61	23.46
		Nulrespons	9	3.46
		Totaal	260	100.00
12	Die personeel-samestelling van u skool is oorwegend:	Swart	132	50.77
		Wit	116	44.62
		Nulrespons	12	4.62
		Totaal	260	100.00

5.3.2.1 Historiese agtergrond (vraag 8)

Terwyl 50.3% van die respondente aangetoon het dat hul deel is van 'n histories bevoordeelde skool is, is 42.69% van die respondente betrokke by 'n histories benadeelde skool. Die doel van die vraag is om te bevestig of opvoeders in histories bevoordeelde skole, as gevolg van 'n groter verskeidenheid aktiwiteite, 'n beter onderwysregtelike kennis sal hê ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig (5.4.3.4).

5.3.2.2 Onderrigmedium (Vraag 9)

Engels word deur 46.5% van die respondente gebruik as voertaal. 21.5% van die opvoeders gebruik Afrikaans as voertaal. Ander Afrikatale is in die minderheid. Baie opvoeders gee dus in hul tweede taal onderrig. Die feit dat die vraelys net in Afrikaans en Engels beskikbaar was, kon moontlik die nulresponse by sommige vrae tot gevolg gehad het, aangesien die tale nie die meerderheid respondente se eerste taal is nie.

5.3.2.3 Grootte van skool (Vraag 10)

Die grootte van die skole wissel tussen 50 leerders tot meer as 1500 leerders. Die grootste deel van die respondente gee onderrig by skole met 'n leerdertal van 501 tot 700 leerders.

5.3.2.4 Tipe skole (vraag 11)

Gesien in tabel 5.10 is 44.23% van die opvoeders werksaam by dorpskole. Van die respondente is 25% en 23.4% onderskeidelik werksaam by plaas en township-skole. Slegs 3.85% respondente gee onderrig in plakkerkampskole.

5.3.2.5 Personeelsamestelling (vraag 12)

Die personeelsamestelling van die skole is oorwegend persone van die swart bevolking.

5.3.3 Afdeling C: Sorgsame toesig by u skool

Met die inligting wat versamel is in Afdeling C, is gepoog om vas te stel of skole aandag gee aan die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder. Die inligting is in tabel 5.11 voorgestel.

Tabel 5.11: Frekwensietabel ten opsigte van die sorgsame toesig by die skole

No	Vraag	Response	f	%
13	Het die vervoerkontrakteurs wat u leerders na sport- en akademiese uitstappies vervoer aanspreeklikheidsversekering?	Ja	124	47.69
		Nee	13	5.00
		Weet nie	115	44.23
		Nulrespons	8	3.08
		Totaal	260	100.00
14	Vereis u skool van leerders om vrywaringsvorms te voltooi indien hulle per bus vervoer word?	Ja	219	84.23
		Nee	14	5.38
		Weet nie	22	8.46
		Nulrespons	5	1.92
		Totaal	260	100.00
15	Vereis u skool dat leerders vrywaringsvorms moet voltooi met betrekking tot buitemuurse aktiwiteite?	Ja	201	77.31
		Nee	34	13.08
		Weet nie	22	8.46
		Nulrespons	3	1.15
		Totaal	260	100.00

16	Is die onderwyswetgewing vir al die personeel toeganklik?	Ja	182	70.00
		Nee	27	10.38
		Weet nie	44	16.92
		Nulrespons	7	2.69
17	Is daar 'n geskrewe beleid by u skool waarvolgens 'n beginneropvoeder kan optree, indien 'n leerder sou seerkry?	Ja	123	47.31
		Nee	63	24.23
		Weet nie	69	26.54
		Nulrespons	5	1.92
		Totaal	260	100.00
18	Beskik u skool oor MIV/Vigs-beleid waarin stappe vervat word wat 'n opvoeder moet nakom wanneer 'n leerder beseer is?	Ja	176	67.69
		Nee	36	13.85
		Weet nie	45	17.31
		Nulrespons	3	1.15
		Totaal	260	100.00
19	Ontvang opvoeders by u skool indiensopleiding ten opsigte van algemene onderwysregtelike sake?	Ja	128	49.23
		Nee	84	32.31
		Weet nie	43	16.54
		Nulrespons	5	1.92
		Totaal	260	100.00
20	Word daar op enige wyse terugvoer gegee aan die personeel om herhaling van ongelukke te voorkom?	Ja	176	67.69
		Nee	63	24.23
		Nulrespons	21	8.08
		Totaal	260	100.00

5.3.3.1 Aanspreeklikheidsversekering vir vervoerkontrakteurs (vraag 13)

Dit is algemene praktyk dat opvoeders bustoesig doen wanneer hulle leerders na sport- en akademiese uitstappies vergesel. Bustoesig maak deel uit van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig. As primêre toesighouer op die bus moet die opvoeder kennis dra of die vervoerkontrakteur oor 'n aanspreeklikheidsversekering beskik, al dan nie. 'n Opvoeder kom sy plig tot sorgsame toesighouding na indien hy/sy toesien dat hul skool van vervoerkontrakteurs gebruik maak wat aanspreeklikheidsversekering het.

Soos gestel in tabel 5.11 is 47.69% van die respondente bewus daarvan dat hul vervoerkontrakteurs aanspreeklikheidsversekering het. 5% van die respondente stel dat die vervoerkontrakteurs wat hulle skole gebruik nie beskik oor aanspreeklikheidsversekering nie. Meer as 44% van die opvoeders wat deelgeneem het aan hierdie studie, weet nie of vervoerkontrakteurs wat deur die skool gebruik word oor aanspreeklikheidsversekering beskik nie.

5.3.3.2 Vrywaringsvorms: Busvervoer en buitemuurse aktiwiteite (vrae 14 en 15)

Die oorgrootte meerderheid opvoeders (84.23%) het aangedui dat hul skole wel vereis dat leerders vrywaringsvorms moet voltooi wanneer hulle van busvervoer gebruik maak. Die persentasie lyk anders met betrekking tot buitemuurse aktiwiteite waar 77.31% van die respondente te kenne gee dat hul skole wel vrywaringvorms vereis ten opsigte van deelname aan buitemuurse aktiwiteite.

5.3.3.3 Toeganklikheid van onderwyswetgewing (vraag 16)

'n Bemoedigende feit kom na vore deurdat 70% van die opvoeders in hierdie studie meen dat onderwyswetgewing vir almal by hul skole toeganklik is. 'n Moontlike afleiding kan wees dat die oorblywende 17% van die respondente nie werklik kennis dra van die wetgewing wat beskikbaar is by skole nie.

5.3.3.4 Beleid vir beginneropvoeder (vraag 17)

Wanneer 'n opvoeder begin skoolhou, kan 'n gebrek aan ervaring 'n moontlike oorsaak wees wat 'n opvoeder verhoed om korrek op te tree as 'n leerder beseer word. Dit is dus van die uiterste belang dat alle skole 'n geskrewe beleid moet hê waarvolgens onkundige, beginneropvoeders kan optree. Met behulp van hierdie beleid vind indiensopleiding plaas wat tot gevolg het dat opvoeders beter toegerus is vir hul sorgsame toesighoudingsplig.

Die erns van so 'n beleid word in die skole, wat betrokke was in hierdie studie, nie raakgesien nie. Slegs 47.31% van die respondente het aangetoon dat hulle bewus is van so 'n beleid by hulle skole. Amper 'n kwart van die studiepulasie het nie 'n beleid in plek wat 'n beginneropvoeder as riglyn kan gebruik wanneer 'n leerder beseer word nie. 'n Onrusbarende 26.54% van die respondente dra glad nie kennis

van so 'n beleid by hul skole nie. As skole hierdie tipe indiensopleiding gaan ignoreer, word die beginneropvoeder, deur sy onkunde, onnodig blootgestel aan die moontlikheid om 'n delik te pleeg.

5.3.3.5 MIV/VIGS-beleid en die opvoeder (vraag 18)

Wat die MIV/VIGS-beleid betref, lyk die situasie positiewer. Die moonlike rede kan bewusmaking ten opsigte van MIV/VIGS in die samelewing wees. 67,69% konstateer dat daar wel 'n beleid is ten opsigte van MIV/VIGS waarvolgens 'n opvoeder kan optree. Alhoewel daar 'n departementele kennisgewing is oor die hantering van MIV/VIGS in skole naamlik die Department of Education as Notice No. 1926 of 1999, meen 13,85% van die respondente dat daar nie 'n MIV/VIGS-beleid by hul skool is waarvolgens opvoeders kan optree nie. Opvoeders moet onthou dat onkunde ten opsigte van departementele kennisgewings nie 'n verskoning is as hulle hul sorgsame toesighoudingsplig nalaat nie.

5.3.3.6 Indiensopleiding ten opsigte van onderwysregtelike sake (vraag 19)

Daar kan nie van 'n beginneropvoeder verwag word om alle kennis te hê ten opsigte van onderwysregtelike aspekte en die implikasies daarvan nie. Dit is noodsaaklik dat opvoeders wel indiensopleiding kry met betrekking tot onderwysregtelike sake. Hierdie indiensopleiding kan opvoeders in so 'n mate toerus dat hulle kan verstaan wat volgens die Suid-Afrikaanse reg van hulle verwag word.

Dit wil voorkom of die skole nie die erns en waarde van indiensopleiding raaksien nie, omdat slegs 49.23% opvoeders te kenne gegee het dat indiensopleiding wel by hul skole plaasvind.

5.3.3.7 Terugvoer oor ongelukke (vraag 20)

67.69% opvoeders is van mening dat hul wel terugvoer oor ongelukke, wat by skole plaasgevind het, kry. Hierdie terugvoer oor ongelukke kan help om dit in die toekoms te vermy. 'n Hoof van 'n skool wat, as gevolg van sy pos en jare ondervinding, aan verskeie gebeure blootgestel is, het hier 'n belanrike rol te speel en kan onkunde vir die personeel uit die weg ruim.

5.3.4 Afdeling C: Die opvoeder as professionele persoon

Vrae 21-25 in Afdeling C het ten doel om die mening van opvoeders, deur selfassessering, oor hul professionaliteit te kry.

5.3.4.1 Die *in loco parentis*-beginsel en die sillabus van Onderwysreg by tersiêre inrigtings (vraag 21)

Die *in loco parentis*-beginsel is 'n alombekende term in die Suid-Afrikaanse onderwysmilieu. Die vraag ontstaan of hierdie term deel uitgemaak het van die sillabus van Onderwysreg tydens die opvoeders se opleiding.

Tabel 5.12: Die *in loco parentis*-beginsel

Die <i>in loco parentis</i> -beginsel vorm deel van die sillabus van onderwysreg by tersiêre inrigtings. In watter mate sou u sê is hierdie onderwerp in u finale jaar van u onderwysdiploma met u hanteer?		
Respons	f	%
<i>In loco parentis</i> is glad nie hanteer nie.	48	18.46
<i>In loco parentis</i> was slegs as 'n bespreking hanteer.	33	12.69
<i>In loco parentis</i> het 'n klein deel uitgemaak van een module van Onderwysreg.	33	12.69
<i>In loco parentis</i> het 'n groot deel uitgemaak van die sillabus van Onderwysreg.	15	5.77
<i>In loco parentis</i> is op so 'n wyse hanteer dat ek van die begin af verstaan het wat my sorgsame toesighoudingsplig as opvoeder behels.	45	17.31
Ek kan glad nie onthou nie.	70	26.92
Nulrespons	16	6.15
Totaal	260	100.00

Slegs 17.31% van die opvoeders in die studiepopulasie is van mening dat die beginsel van *in loco parentis* in so 'n mate met hul hanteer is dat hulle presies weet wat van hulle verwag word ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig. Ongeveer 18% van die respondente het gestel dat Onderwysreg op een of ander wyse met hulle hanteer is (sien 5.4.3.3).

Die respondente wat nie die beginsel van *in loco parentis* behandel het nie en die wat nie kan onthou of *in loco parentis*-beginsel met hulle hanteer is nie maak 45.38% van die studiepulasie uit. 'n Moontlike afleiding kan dus gemaak word dat opvoeders nie doeltreffende opleiding ontvang het ten opsigte van die *in loco parentis* beginsel nie. By implikasie kan dit beteken dat opvoeders ook nie opgelei is om hulle sorgsame toesighoudingsplig na te kom nie.

In navorsing wat in die VSA is oor die onderwerp van *in loco parentis* gedoen is, het 55% van die respondente aangedui dat die *in loco parentis* posisie van die onderwyser glad nie gedurende hul opleiding bespreek is nie (Conte, 2000:4). 'n Verdere 18,3% het aangedui dat die onderwerp van *in loco parentis* bespreek is, maar nie in detail nie (Conte, 2000:4). Alhoewel die situasie in Suid-Afrika beter lyk, is dit nog ver verwyder van die ideaal. Een van die aanbevelings wat Conte (2000:4) maak, is dat die onderwerp van *in loco parentis* 'n integrale komponent behoort te vorm van opvoederopleiding.

5.3.4.2 Onderwyswetgewing (vraag 22)

Die doel van die vraag was om vas te stel watter wetgewing, wat die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder reël, deur die respondente bestudeer is.

Die response is soos volg voorgestel in tabel 5.13.

Tabel 5.13: Frekwensietabel van onderwyswetgewing wat deur opvoeders bestudeer is

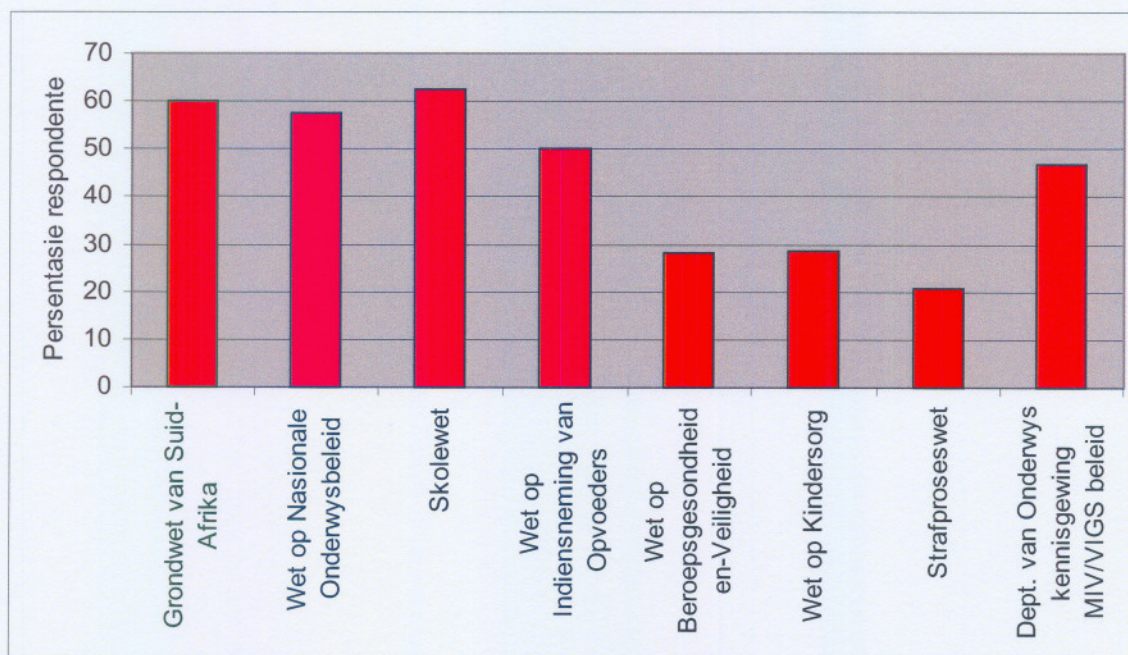
Die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder word gereël deur die onderstaande wetgewing. Watter van die volgende wetgewing het u al bestudeer?				
No	Wetgewing	Respons	f	%
22.1	Die Handves van Menseregte soos vervat in die Suid-Afrikaanse Grondwet	Ja	156	60.00
		Nee	44	16.92
		Onseker	25	9.62
		Nulrespons	35	13.46
		Totaal	260	100.00

22.2	Wet op Nasionale Onderwysbeleid	Ja	150	57.69
		Nee	46	17.69
		Onseker	29	11.15
		Nulrespons	35	13.46
		Totaal	260	100.00
22.3	Suid-Afrikaanse Skolewet	Ja	163	62.69
		Nee	38	14.62
		Onseker	25	9.62
		Nulrespons	34	13.08
		Totaal	260	100.00
22.4	Wet op die Indiensneming van Opvoeders	Ja	130	50.00
		Nee	62	23.85
		Onseker	30	11.54
		Nulrespons	38	14.62
		Totaal	260	100.00
22.5	Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid	Ja	73	28.08
		Nee	79	30.38
		Onseker	55	21.15
		Nulrespons	53	20.38
		Totaal	260	100.00
22.6	Wet op Kindersorg	Ja	74	28.46
		Nee	86	33.08
		Onseker	52	20.00
		Nulrespons	48	18.46
		Totaal	260	100.00
22.7	Die Strafproseswet	Ja	54	20.77
		Nee	103	39.62
		Onseker	52	20.00
		Nulrespons	51	19.62
		Totaal	260	100.00

22.8	National Policy on HIV/AIDS for Learners and Educators in Public Schools and Students and Educators in Further Education and training institutions. (Department of Education as Notice No. 1926 of 1999).	Ja	122	46.92
		Nee	57	21.92
		Onseker	41	15.77
		Nulrespons	40	15.38
		Totaal	260	100.00

Wanneer die inligting in tabel 5.13 aangaande die persentasie respondente wat wel die wetgewing bestudeer het in grafiese voorstelling 5.2 voorgestel word, word gesien dat onderwyswetgewing by verre meer bestudeer is as algemene wetgewing.

Grafiese voorstelling 5.2: Onderwyswetgewing wat deur opvoeders bestudeer is

Die Onderwyswetgewing soos die die **Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, die Wet op Nasionale Onderwysbeleid, die Suid-Afrikaanse Skolewet en die Wet op Indiensneming van Opvoeders** is bestudeer deur 'n gemiddeld van 57.6% van die respondente. Die persentasie halveer as daar gekyk word na

algemene wetgewing wat die onderwys raak soos die **Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid, Wet op Kindersorg, en die Strafproseswet**. Ten spyte van die reklame wat MIV/VIGS in alledaagse lewe kry, het net 46,92% van die respondente die kennisgewing aangaande MIV/VIGS bestudeer.

5.3.4.3 Verantwoordelikheid om genoegsame kennis te verwerf (vraag 23)

Opvoeders behoort toegerus te word met kennis ten opsigte van alle onderwysregtelike aangeleenthede. Afgesien daarvan dat 'n opvoeder deur sy onkunde nalatig kan optree, en sodoende 'n skadevergoedingseis aan 'n leerder moet betaal, het opvoeders 'n Godgegewe taak tot sorgsame toesighouding. Hierdie taak van sorgsame toesighouding impliseer dat opvoeders in alle aspekte, ingesluit die onderwysregtelike aangeleenthede, toegerus moet wees.

Alle rolspelers in die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel het eweveel verantwoordelikheid om opvoeders toe te rus met genoegsame onderwysregtelike kennis. Hierdie rolspelers sluit in:

- tersiêre inrigtings;
- vakbonde;
- Departement van Onderwys;
- Suid-Afrikaanse Raad vir Opvoeders;
- die Beheerliggame van skole;
- hoofde, en
- die opvoeders self.

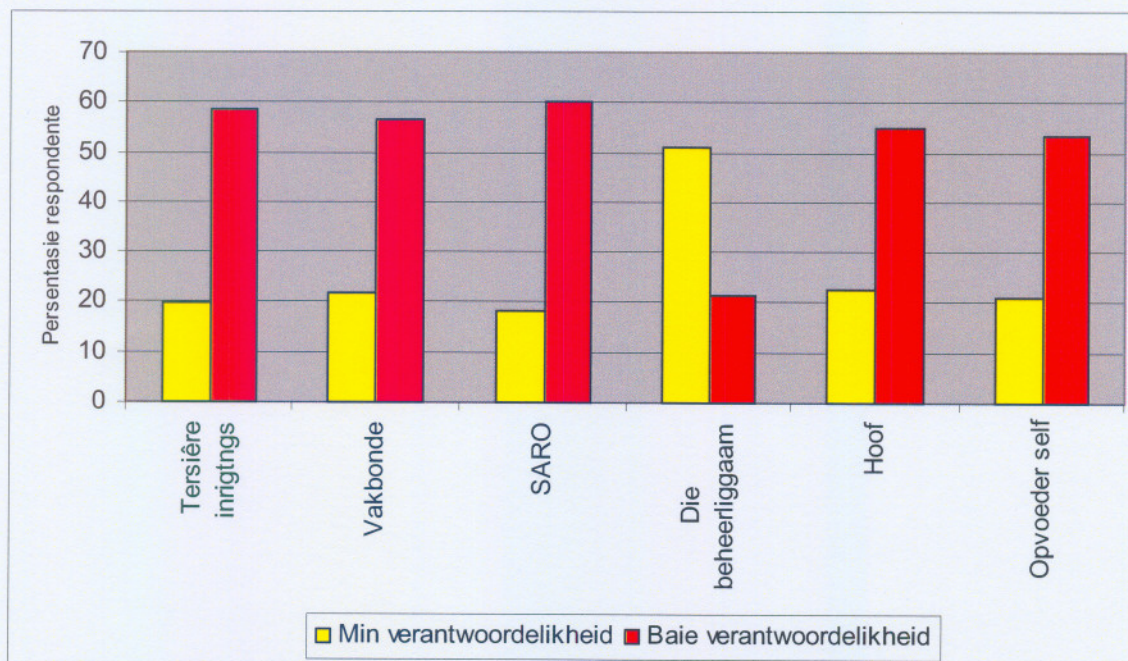
Bogenoemde vraag is aan die respondente gestel en die inligting is soos volg voorgestel:

Tabel 5.14: Persentasietabel van verantwoordelijkheid van opvoedersopleiding

		Baie min verantwoordelikheid	Min verantwoordelikheid	Baie verantwoordelikheid	Meeste verantwoordelikheid	Nulrespon	Totaal
No	Rolspelers	%	%	%	%	%	%
23.1	Tersiêre inrigtns	7.69	11.92	28.08	30.38	21.92	100.00
23.2	Vakbonde	8.46	13.46	35.77	20.77	21.54	100.00
23.3	SARO	6.54	11.54	32.31	27.69	21.92	100.00
23.4	Die beheerlig- gaam	24.23	26.92	16.54	5.00	27.31	100.00
23.5	Hoof	8.08	14.62	33.46	21.54	22.31	100.00
23.6	Opvoeder self	10.77	10.38	28.85	24.62	25.38	100.00

Die inligting van tabel 5.14 kan vereenvoudig word in grafiese voorstelling 5.3:

Grafiese voorstelling 5.3: Verantwoordelikheid van rolspelers in opvoedersopleiding

Behalwe vir tersiêre inrigtings, sonder die respondente nie een ander rolspeler uit

wat meer verantwoordelik is om opvoeders met genoegsame onderwysregtelike kennis toe te rus nie. Al die ander rolspelers, behalwe die beheerliggaam, word as belangrik bestempel. 'n Moontlike verklaring hiervoor kan wees dat beheerliggame, van die skole wat deelgeneem het aan hierdie studie, nie ten volle funksioneer nie. Indien beheerliggame nie suksesvol funksioneer, kan hulle nie ondersteuning aan opvoeders gee nie.

5.3.4.4 Assessering van kollegas se onderwysregtelike kennis (vraag 24)

Die doel van vraag 24 is om vas te stel of die kollegas van die respondente oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om al hul take uit te voer. Die inligting wat in tabel 5.15 voorgestel is, is met vraag 24 ingesamel.

Tabel 5.15: Persentasietabel van die assessering van kollegas se onderwysregtelike kennis

No	Stelling	Respons					
		Stem glad nie saam nie	Stem in 'n geringe mate saam	Stem in 'n groot mate saam	Stem heelhartig saam	Nulrespons	Totaal
24	Opvoeders by ons skool beskik oor genoegsame gespesialiseerde kennis om al hul take uit te voer.	%	%	%	%	%	%
		7.69	23.08	43.46	21.54	4.23	100.00

Daar kan nie van opvoeders verwag word om meesters op alle gebiede te kan wees nie. Kollegiale ondersteuning is een van die kenmerke van die Suid-Afrikaanse onderwyssisteem. Dit is dus belangrik om te weet dat daar kollegas in die personeel is wat kundig is op sekere terreine. Dit is ook die geval met onderwysregtelike kennis. Die groter meerderheid (65%) van die respondente voel dat hul kollegas oor genoegsame kennis beskik om hul take uit te voer.

5.3.4.5 Selfassessering van opvoeders se onderwysregtelike kennis (vraag 25)

Een van die doelwitte van hierdie studie is om vas te stel of opvoeders oor

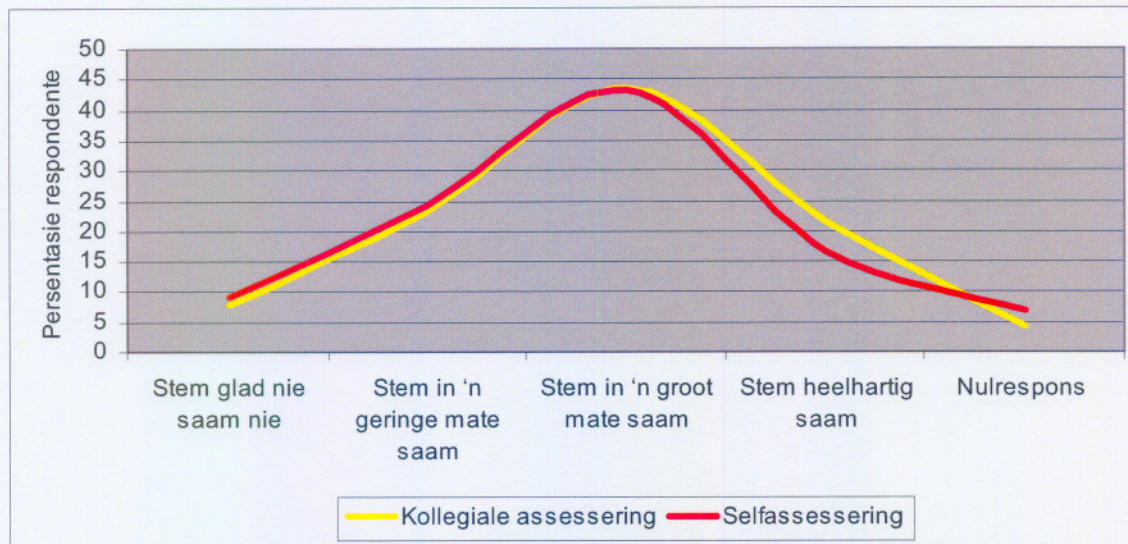
genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om hul sorgsame toesighoudingsplig na te kom. Deur middel van selfassessering is daar met vraag 25 gepoog om vas te stel of opvoeders dink dat hul oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om hul sorgsame toesighoudingsplig na te kom. Die data wat verkry is soos volg saamgevat:

Tabel 5.16: Persentasietabel van selfassessering van respondente se onderwysregtelike kennis

No	Stelling	Respons					
25	Ek as opvoeder beskik oor genoegsame onderwysregtelike kennis om my sorgsame toesighoudingsplig na te kom soos dit deur die reg van my verwag word.	Stem glad nie saam nie	Stem in 'n geringe mate saam	Stem in 'n groot mate saam	Stem heelhartig saam	Nulrespons	Totaal
		%	%	%	%	%	%
		9.23	24.23	43.08	16.54	6.92	100.00

Net soos in die geval met die kollegiale assesering is ongeveer 60% van die respondente van mening dat hulle oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik. Die inligting van tabel 5.15 en 5.16 word in grafiese voorstelling 5.4 voorgestel word.

Grafiese voorstelling 5.4: Die ooreenkoms tussen kollegiale assessering en selfassessering met betrekking tot onderwysregtelike kennis

Die inligting van tabel 5.15 en 5.16 wat in grafiese voorstelling 5.4 voorgestel word, toon 'n normaalverspreiding in albei gevalle. Die ooreenkoms tussen kollegiale assessering en selfassessering met betrekking tot onderwysregtelike kennis is duidelik sigbaar. Opvoeders is dus oor die algemeen van mening dat hulle oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik wat voldoen aan die vereistes wat deur die Suid-Afrikaanse reg daargestel word.

5.3.4.6 Kennistoets (vrae 26-39)

Een van die doelwitte van hierdie studie is om vas te stel of die huidig praktiserende opvoeder oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om aan die vereistes wat deur die reg aan hulle gestel word ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig te voldoen. Die vraelys bevat 'n kennistoets om aan bogenoemde doelwit te voldoen. Die inligting wat verkry is, word in tabel 5.18 voorgestel. (Die korrekte antwoord word met **vetdruk** aangetoon).

Tabel 5.17: Kennistoets

No	Stelling		Respons				
			Ja	Nee	Onseker	Nul-respons	Totaal
26	Ek kan in my privaat hoedanigheid, aanspreeklik gehou word as 'n leerder in my sorg beseer sou word.	f	151	49	46	14	260
		%	58.08	18.85	17.69	5.38	100
27	'n Hof kan van my verwag om skadevergoeding aan 'n leerder te betaal indien die leerder in my sorg beseer is omdat ek nalatig was.	f	171	35	37	17	260
		%	65.77	13.46	14.23	6.54	100
28	Indien die Onderwys-Departement 'n skadevergoedings-eis aan 'n leerder betaal as gevolg van 'n opvoeder se nalatigheid, mag dit van die opvoeder verhaal word.	f	107	60	76	17	260
		%	41.15	23.08	29.23	6.54	100.0
29	'n Skadevergoedingseis van 'n leerder of ouer sou kon slaag teen 'n opvoeder indien nalatigheid bewys kan word op grond van:						
29.1	Saak- of eiendomskade.	f	150	27	59	24	260
		%	57.69	10.38	22.69	9.23	100
29.2	Mediese uitgawes.	f	145	32	58	25	260
		%	55.77	12.31	22.31	9.62	100

29.3	Verlies aan inkomste en toekomstige verdienvermoë.	f	95	49	82	34	260
		%	36.54	18.85	31.54	13.08	100
29.4	Pyn en lyding.	f	135	33	59	33	260
		%	51.92	12.69	22.69	12.69	100
29.5	Misvorming.	f	128	36	67	29	260
		%	49.23	13.85	25.77	11.15	100
29.6	Verlies van algemene gesondheid.	f	119	39	70	32	260
		%	45.77	15.00	26.92	12.31	100
29.7	Verlies van lewensgenietinge.	f	101	45	80	34	260
		%	38.85	17.31	30.77	13.08	100
29.8	Verkorte lewensverwagtinge.	f	103	40	82	35	260
		%	39.62	15.38	31.54	13.46	100
29.9	Emosionele skok.	f	110	44	71	35	260
		%	42.31	16.92	27.31	13.46	100
30	Indien 'n leerder, wat aan 'n kontaksport deelneem, u meedeel dat hy MIV/VIGS het, moet u:						
30.1	die leerder verplig om sy MIV status bekend te maak, omdat dit gevaar inhou vir ander.	f	51	171	18	20	260
		%	19.62	65.77	6.92	7.69	100
30.2	die leerder weier om aan die kontaksport deel te neem omdat sy/haar deelname die risiko verhoog dat ander leerders besmet kan word.	f	35	186	24	15	260
		%	13.46	71.54	9.23	5.77	100

30.3	toesien dat daar maatreëls in plek is om ander leerders te beskerm asook dié betrokke leerder.	f	211	19	16	14	260
		%	81.15	7.31	6.15	5.38	100
30.4	die regte van die MIV/VIGS leerder weeg swaarder as die regte van ander leerders.	f	33	190	23	14	260
		%	12.69	73.08	8.85	5.38	100

Die volgende afleidings kan aangaande tabel 5.18 gemaak word:

- Aanspreeklikheid in private hoedanigheid (vraag 26)

Die meerderheid respondente (58.08%) besef dat indien 'n opvoeder 'n onregmatige daad teenoor 'n leerder pleeg en al die elemente van 'n delik (handeling, onregmatigheid, skuld, kousaliteit, nadeel en skade) is teenwoordig word die opvoeder as 'n delikpleger beskou wat aanspreeklik gehou kan word vir die skade wat deur 'n leerder gely is. 58.08% van die respondente het hierdie vraag korrek beantwoord. Daar is 41% respondente is wat nie bewus is daarvan dat 'n opvoeder in sy privaat hoedanigheid aanspreeklik gehou kan word vir 'n leerder wat in sy sorg beseer word nie. Hierdie onkunde kan enige opvoeder duur te staan kom.

- Skadevergoeding betaalbaar deur opvoeder as gevolg van nalatige optrede (vraag 27)

'n Hoër persentasie (65.77%) van die respondente weet dat 'n hof van 'n opvoeder kan verwag om 'n skadevergoedingseis aan 'n leerder te betaal as gevolg van 'n nalatige optrede wat die besering van die leerder tot gevolg gehad het.

- Die regresreg -beginsel (vraag 28)

Ingevolge die regresreg beginsel, wat sy anker in die Suid-Afrikaanse gemene reg

het, mag die Departement van Onderwys geld van 'n opvoeder verhaal. Dit kan gebeur wanneer 'n opvoeder nalatig teenoor 'n leerder wat beseer is, opgetree het. optrede aan 'n leerder wat beseer is, oorbetaal is. Slegs 41.15% van die respondente is bewus van die regresreg beginsel.

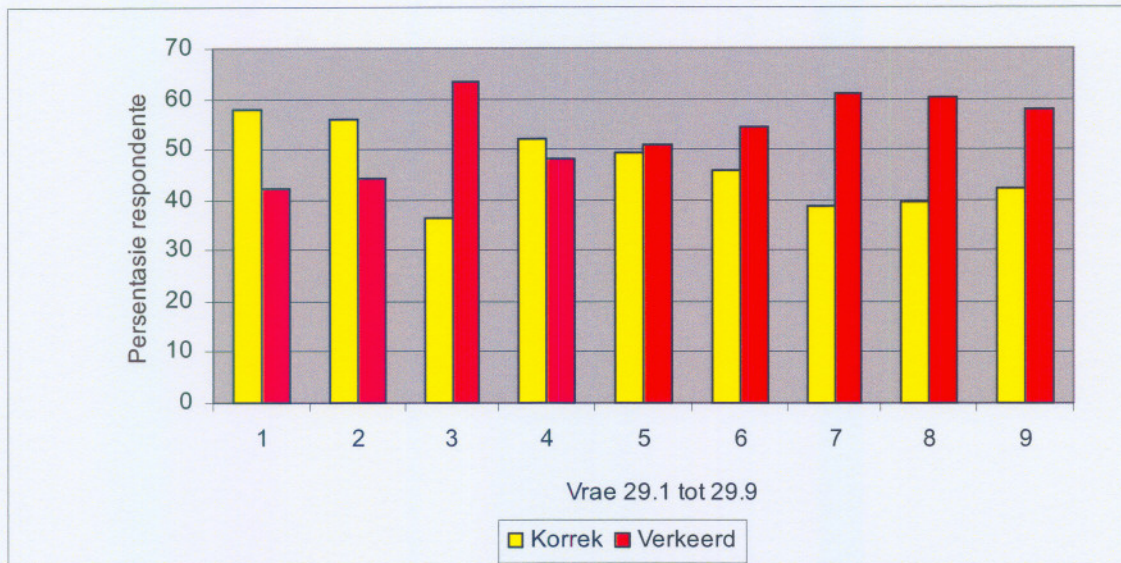
- Skadevergoeding ten opsigte van vermoënskade en persoonlikheidsnadeel (vraag 29.1 tot 29.9)

Vir die opvoeder is dit belangrik om kennis te dra van die twee regsterme, naamlik vermoënskade en persoonlikheidsnadeel, omdat die grootte van die eis verband kan hou met die twee regsterme (sien 3.3.1.5.1) (Boberg, 1991:475, Botha & Oosthuizen, 2003:96, Van der Walt & Midgley, 2005:217).

Vermoënskade kan verdeel word in saak- en eiendomsnadeel, mediese uitgawes, verlies aan inkomste en toekomstige verdienvermoë. Persoonlikheidsnadeel kan verdeel word in die volgende soorte nadeel: pyn en lyding, misvorming, verlies aan algemene gesondheid, verlies aan lewensgenieting, verkorte lewensverwating en emosionele skok. Opvoeders moet bewus wees dat 'n skadevergoedingseis kan slaag ten opsigte van enige van die soorte nadele.

In vrae 29.1 tot 29.9 is die "ja" antwoord korrek. Daar kan aanvaar word dat enige ander respons verkeerd is. Inligting uit tabel 5.17 is verwerk en word soos volg in grafiese voorstelling 5.5 voorgestel:

Grafiese voorstelling 5.5: Voorstelling van uitslae in kennistoets van vraag 29.1 tot 29.9

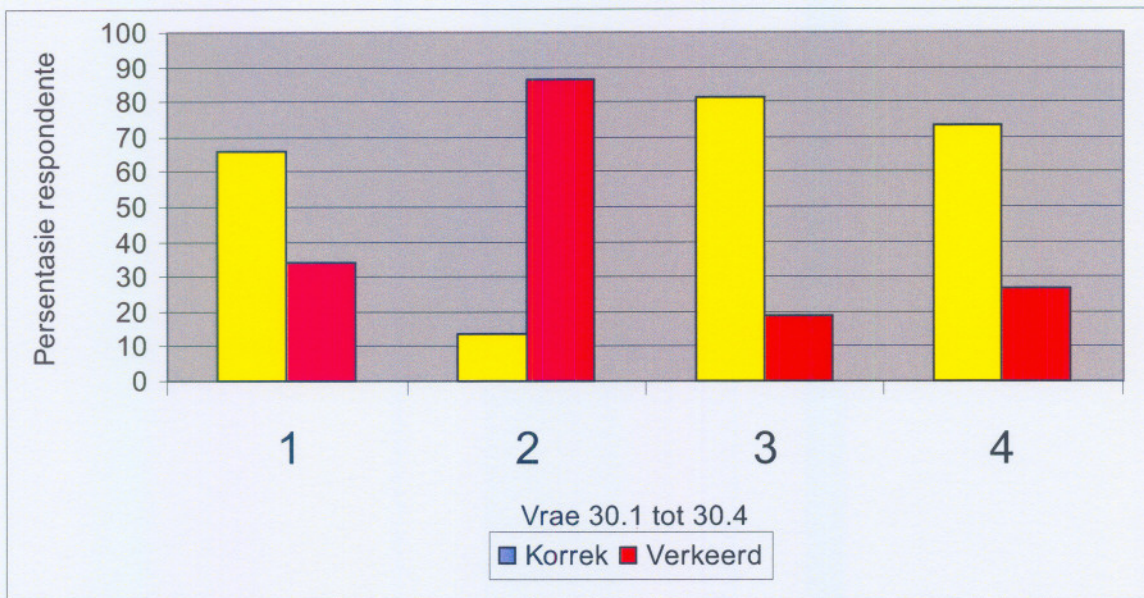
Uit die grafiese voorstelling 5.5 blyk dit dat die respondente nie oor genoegsame kennis beskik van die soorte nadeel wat as gronde kan dien in die geval van 'n skadevergoedingseis nie.

- MIV/VIGS en 'n opvoeder se verantwoordelikhede (vraag 30.1 tot 30.4)

Soos dit reeds in 2.2.3gestel is (bl.24), plaas MIV/Vigs 'n geweldige las op die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel omdat 'n groot aantal leerders en opvoeders met hierdie siekte besmet is. Volgens Oosthuizen (1994:243) is leerders, ouers en personeel van skole dus nie vrygestel van hierdie probleem nie. Ingevolge die *in loco parentis*-beginsel het die opvoeder 'n verantwoordelikheid teenoor MIV/VIGS-besmette leerders asook die leerders daarsonder (Oosthuizen, 1994:25). Volgens Oosthuizen (1994:247) is die bogenoemde situasie problematies omdat die opvoeder die regte van die MIV/VIGS-leerders moet opweeg teen die regte van die hele skoolgemeenskap. Opvoeders moet dus kennis dra van die onderwysregtelike implikasie ten opsigte van MIV/VIGS.

Die grafiese voorstelling 5.6 toon die persentasie korrekte teenoor die verkeerde antwoorde soos dit in vrae 30.1 tot 30.4, voorkom.

Grafiese voorstelling 5.6: Voorstelling van die uitslag van vrae 30.1 tot 30.4

Vrae 30.1, 30.3 en 30.4 is deur die oorgrootte meerderheid respondente korrek beantwoord. Slegs 13.46% van die respondente het vraag 30.2 korrek beantwoord. Dit dui daarop dat 86.54% van die respondente is nie bewus daarvan dat indien 'n opvoeder weet dat 'n leerder MIV/VIGS positief is, moet die opvoeder op 'n menslike wyse en sonder om die status van die leerder bekend te maak, die kind weier om aan 'n kontakspoordeel te neem. Ingevolge 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingpoging moet 'n opvoeder die fisieke welsyn van die ander leerders in ag neem.

5.3.5 Afdeling D: Gevallestudie as kennistoets

Die volgende gevallestudie is aan die respondente gegee. Stellings is ten opsigte van hierdie gevallestudie gemaak waar die respondente moes kies tussen “ja, nee en onseker”.

“Meneer A van Laerskool Alsmooi verkry toestemming van die Hoof en neem 40 leerders van sy graad 6-klas na die Johannesburgdieretuin. Hulle maak van Vinnigdaar Busvervoer gebruik wat versekering het ten opsigte van elke sitplek in die bus. Elke ouer het 'n vrywaringsvorm ingevul asook 'n toestemmingsbrief om die skooluitstappie mee te maak. Nadat hy hul toegang betaal het, laat hy hul in die sorg van die dieretuintoerleier wat die leerders op 'n trekkertreinrit deur die dieretuin

vergesel. Meneer A gaan nie saam met die leerders nie. Hy trek sy drafskoene aan en gaan draf deur die dieretuin. Mickey, die klasnar, wys met groot vermaak aan sy klasmaats hoe maklik dit is om van die trekkertrein af te spring. Die assistent klasnar, Ronald, stamp vir Mickey terwyl die trekkertrein beweeg, Mickey verloor sy balans en val onder die wiel in. Mickey word ernstig beseer. Die toerleier het die trekkertrein bestuur. 'n Halfuur na die ongeluk kom meneer A daar aan. 'n Ambulans neem Mickey na die hospitaal. By die hospitaal gee meneer A toestemming dat dokter S Mickey se been mag afsit omdat dit volgens die dokter noodsaaklik is en Mickey se ouers nie opgespoor kon word nie.”

Die inligting wat verkry is met vrae 31 tot 39 hou verband met die gevallestudie wat is in tabel 5.18 voorgestel is. Die korrekte antwoorde word in **vetdruk** aangetoon.

Tabel 5.18: Gevallestudie en kennistoets

No	Stelling		Respons				
			Ja	Nee	Onseker	Nul respons	Totaal
31	'n Opvoeder kan geensins aanspreeklik gehou word vir die besering wat 'n leerder opgedoen het nie omdat hy vrywaringsvorms deur die ouers laat invul het.	f	56	160	27	17	260
		%	21.54	61.54	10.38	6.54	100
32	Gestel dat 'n leerder se ouers 'n onsuksesvolle skadevergoedingseis teen die skool ingestel het, kan die leerder wanneer hy 21 word 'n eis teen die skool instel?	f	79	76	86	19	260
		%	30.38	29.23	33.08	7.31	100

33	Indien 'n leerder se ouers nie die vrywaringsvorm wou onderteken nie, kan die skool geweier het om die leerder saam te neem na die dieretuin.	f	199	21	22	18	260
		%	76.54	8.08	8.46	6.92	100
34	'n Eis kan ook teen 'n medeleerder ingestel word al is hy minderjarig.	f	83	91	65	21	260
		%	31.92	35.00	25.00	8.08	100
35	'n Opvoeder kan geensins aanspreeklik gehou word vir die besering wat 'n leerder opgedoen het nie omdat die 'n ander persoon met tye van die ongeluk in beheer van die leerders was.	f	35	166	23	36	260
		%	13.46	63.85	8.85	13.85	100
36	'n Opvoeder is korrek in sy optrede om toestemming te verleen vir die operasie wat 'n leerder moes ondergaan.	f	48	140	47	25	260
		%	18.46	53.85	18.08	9.62	100
37	Die dokter was ook nalatig deurdat hy nie toestemming van die hospitaalsuperintendent verkry het, om die leerder te opereer nie.	f	126	39	72	23	260
		%	48.46	15.00	27.69	8.85	100
38	Gestel 'n skadevergoedingseis word deur 'n leerder se ouers ingestel teen die betrokke Onderwysdepartement. Die eis slaag in die hof en die	f	119	55	65	21	260

	eis slaag in die hof en die Onderwysdepartement betaal die eis. Die Onderwysdepartement kan die geld van die opvoeder verhaal omdat hy nalatig was.	%	45.77	21.15	25.00	8.08	100
39	Indien die busbestuurder, roekeloos bestuur en 'n ongeluk veroorsaak, kan daar nou teen Meneer A 'n suksesvolle eis ingestel word.	f	38	163	40	19	260
		%	14.62	62.69	15.38	7.31	100

- Aansprekbaarheid en vrywaringsvorms (vraag 31)

'n Deeglike, goedopgestelde vrywaringsvorm wat onderteken is deur 'n ouer kan 'n opvoeder of onderwysinrigting vrywaar van skadevergoedingseise wat die ouer self kan instel. Dit kan nie 'n opvoeder vrywaar van skadevergoedingseise as die opvoeder roekeloos en nalatig opgetree het nie. 65.54% van die respondente het korrek geantwoord op hierdie stelling.

- Leerders en skadevergoedingseise (vraag 32)

In *Minister of Education and Culture (House of Delegates) v Azel and another* 1995 (1) SA 30 (A) (vgl. 3.3.3.1) word die reg van leerders bevestig om 'n skadevergoedingseis teen opvoeders in te stel al was die skadevergoedingseis wat hul ouers ingestel het onsuksesvol. In vraag 32 word die respondente se kennis getoets in verband met bogenoemde stelling. Slegs 30.38% van die respondente besef dit.

- Leerders en vrywaringsvorms (vraag 33)

Ingevolge artikel 5 (1) en (3)(e) die **Suid-Afrikaanse Skolewet** (SA.,1996(c)) moet

- leerders toegelaat word tot openbare skole;
- daar moet in hul opvoedkundige behoeftes voorsien word;
- daar mag op geen wyse teen hulle gediskrimineer word, en
- geen kind mag toelating geweier word omdat sy ouer weier om 'n vrywaringsvorm te teken nie.

Daar kan aanvaar word dat die seun Mickey 'n leerder van 'n openbare skool is. Vir solank die uitstappie aan sy opvoedkundige behoeftes voorsien, mag daar nie teen hom gediskrimineer word as gevolg van die feit dat sy ouers nie 'n vrywaringsvorm voltooi het nie. Uit vraag 33 kan nie afgelei word of die uitstappie bedoel was vir onderrig of vir die vermaak van die leerders nie. Indien die doel van die uitstappie was om in die leerders se opvoedkundige behoeftes te voorsien kon die skool nie geweier het dat 'n leerder saamgaan indien die vrywaringsvorm nie voltooi was nie.

- Skadevergoedingseis en medewerkende skuld (vraag 34)

In *Butters v Cape Town Municipality* 1993 (3) SA 521 (C) (vgl. 3.2.1.3 (iii)) word die regsbegrip van medewerkende skuld beskryf. In *De Kock v Hoërskool Oosterland en Cronjé* 1997, 'n ongerapporteerde saak wat buite die hof geskik is (vgl. 3.2.1.3 (d)), moes Cronje, 'n medeleerder van De Kock, saam met die skool 'n skadevergoedingseis aan De Kock betaal. Slegs 'n derde van die respondente het die vraag korrek beantwoord. Opvoeders beskik dus nie oor genoegsame onderwysregtelike kennis in hierdie verband nie.

- Aanspreeklikheid en nie-opvoeders (vraag 35)

'n Opvoeder kan nie sy sorgsame toesighoudingsplig ten opsigte van die leerders in sy sorg deleger na ander nie. 63.85% van die respondente blyk bewus te wees van die feit dat hul nie hul sorgsame toesighoudingsplig sal deleger na ander nie.

- Opvoeders, dokters en toestemming vir mediese behandeling (vraag 36 en 37)

Artikel 39(1) van die Wet op Kindersorg stel die vereistes ten opsigte van die

mediese behandeling van kinders uit (SA., 1983). Daar word van opvoeders verwag om die ouers/voogde van beseerde leerders so gou as moontlik in kennis te stel sodat die ouer of voog kan toestemming gee vir mediese behandeling. Wanneer die ouers nie bereik kan word nie en 'n operasie of ander mediese behandeling nodig is, kan die mediese superintendent, nadat hy 'n tweede mening verkry het, toestemming verleen vir sodanige operasie of mediese behandeling. Indien dit nie so geskied nie, sal die opvoeder en die dokter van nalatigheid beskuldig word. 53.85% van die respondente besef dat die opvoeder verkeerd opgetree het. Opvoeders moet kennis dra van hul administratiewe verantwoordelikhede wat artikel 39(1) van die Wet op Kindersorg meebring.

- Regresreg-beginsel (vraag 38)

Meer as die helfte van die respondente het nie die nodige kennis van die regresreg beginsel nie. Hierdie persentasie vergelyk goed met die waarde wat verkry is in vraag 28 (41.15%) wat ook die kennis van die respondente ten opsigte van die regresreg beginsel getoets het. Ook in hierdie geval blyk dit dat die meerderheid van die respondente nie oor die nodige onderwysregtelike kennis beskik nie.

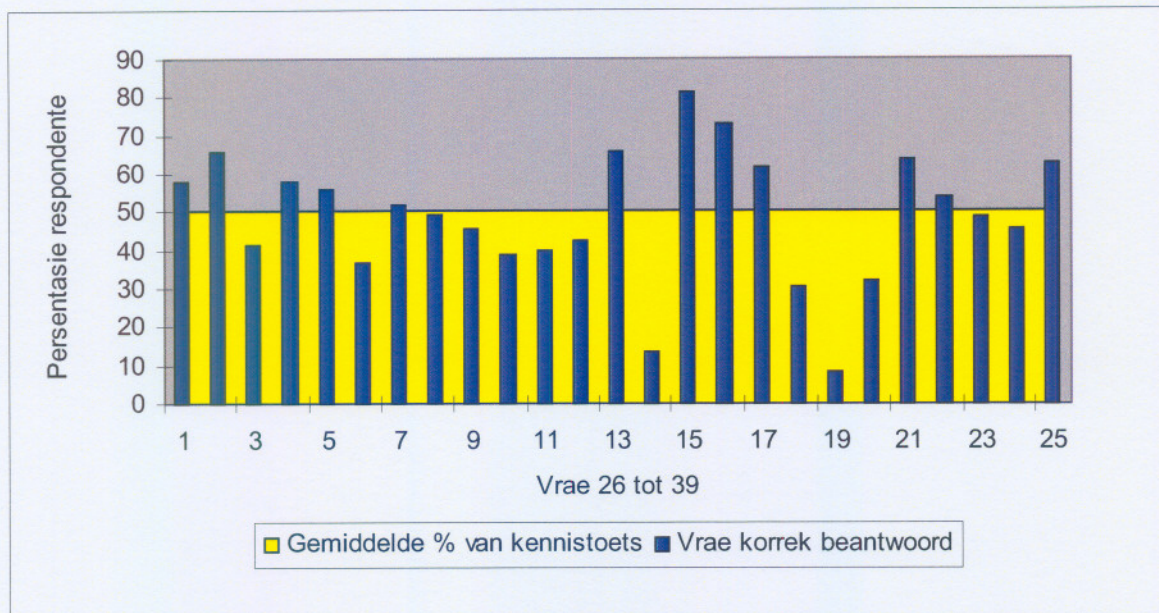
- Die roekelose busbestuurder en die opvoeder (vraag 39)

62.69% van die respondente besef dat die opvoeder aanspreeklik gehou kan word vir die roekelose wyse waarop die bus bestuur word. Dit is wel die verantwoordelikheid van 'n opvoeder op busdiens om toe te sien dat die leerders in sy/haar sorg veilig is. Indien die bestuurder tydens die busrit aanhoudend roekeloos bestuur, moet so 'n opvoeder toesien dat die bus onverwyld stilhou en 'n ander wyse van vervoer reël.

5.3.5.1 Sinopsis

Uit die resultate wat verkry is vir die kennistoets kan grafiese voorstelling 5.7 saamgestel word wat die persentasie respondente wat die korrekte antwoorde gegee het, vergelyk word met die gemiddelde persentasie wat die respondente vir die kennistoets gekry het.

Grafiese voorstelling 5.7: Voorstelling van uitslae in kennistoets van vraag 26 tot 39

Slegs in twaalf vrae is die persentasie respondente wat korrek geantwoord het meer as die gemiddelde persentasie van die kennistoets. Dit blyk dat opvoeders wat deel geneem het aan hierdie studie nie oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om hul sorgsame toesighoudingsoplig na te kom nie.

5.4 VERDERE STATISTIESE VERWERKINGS

In hierdie gedeelte gaan gefokus word of daar beduidende statistiese verskille is ten opsigte van onderwysregtelike kennis wat die respondente wel het in vergelyking met hul ondervinding en opleiding.

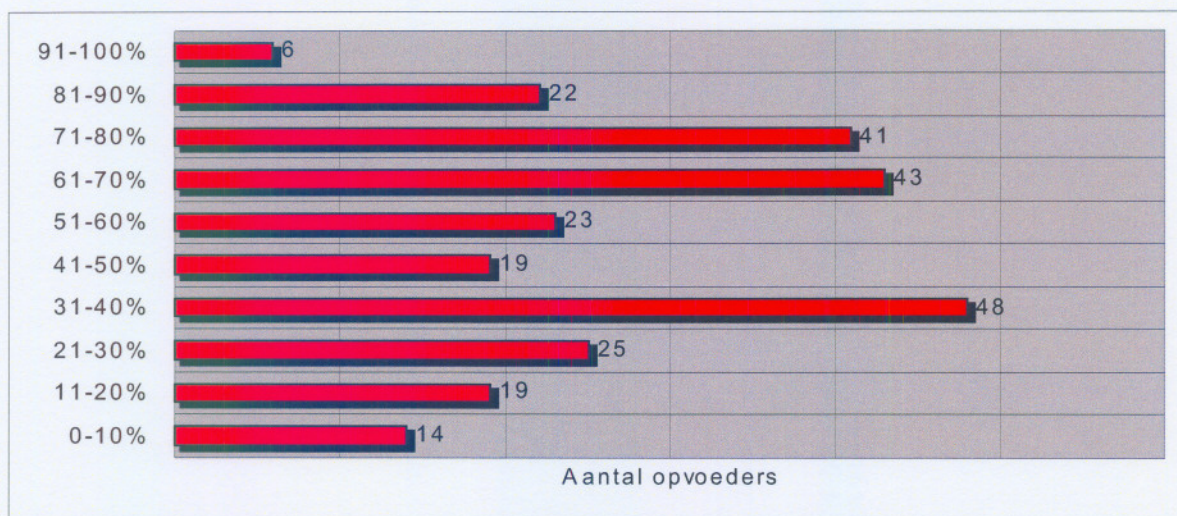
5.4.1 Cronbach alhpa – koëffisiënt

Vraag 26 tot 27 was ontwerp om die vlak van kennis van die respondente te bepaal. Die response is gebruik om 'n persentasie vir elke respondent daar te stel. Die Cronbach alhpa – koëffisiënt bepaal die betroubaarheid van hierdie toets deur die interne konsekwentheid van die toets of gemiddeld van die toets vas te stel (SAS Inttitute Inc., 1999). Die Cronbach alpha- waarde van hierdie vraelys is bepaal op 0.88. Volgens Steyn (2005:15) is die waarde groot genoeg om die toets as betroubaar te beskou.

5.4.2 Persentasieverspreiding met betrekking tot die kennistoets

Die gemiddelde persentasie van die uitslae van al die respondente vir die kennistoets is 50%. Die afleiding kan dus gemaak word dat die opvoeders wat aan hierdie studie deelgeneem het slegs oor 'n gemiddeld van 50% onderwysregtelike kennis ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig beskik. Die persentasieverspreiding is in grafiese voorstelling 5.8 voorgestel.

Grafiese voorstelling 5.8: Persentasieverspreiding met betrekking tot die kennistoets

5.4.3 Statistiese vergelykings

Die effekgrootte van die verskil in die gemiddelde persentasies van verskillende groepe in die studiepopulasie ten opsigte van hul onderwysregtelike kennis, word voorgestel met Cohen se d-waarde. Cohen se d-waarde word bereken om vas te stel of daar 'n prakties beduidende verskil tussen die onderwysregtelike kennis van die respondente en die ondervinding en onderwyskwalifikasies is (Steyn, 2005:1-3). Volgens Buckley-Willemse (2005:43) dui die effekgrootte (Cohen se d-waarde) aan of daar 'n beduidende verskil is in die gemiddelde persentasies wat die verskillende groepe in die studiepopulasie gekry het. In hierdie studie is die gemiddelde persentasies van elke respondent verkry en sal Cohen se d-waarde met die gemiddelde persentasies bereken word. Volgens Steyn (2005:2) kan Cohen se d-waarde as volg bereken word:

$$d = \frac{\mu_1 - \mu_2}{\sigma}$$

Waar:

μ_1 = maksimum gemiddelde persentasie van een groep respondente.

μ_2 = minimum gemiddelde persentasie van ander groep respondente.

σ = maksimum standaardafwyking van die twee groepe.

$d \approx 0.2$ wys dat daar geen prakties beduidende verskil is nie.

$d \approx 0.5$ wys dat daar 'n medium prakties beduidende verskil is.

$d \approx 0.8$ wys dat daar 'n groot prakties beduidende verskil is.

5.4.3.1 Verskillende poste

Daar word oor die algemeen aanvaar dat hoofde, adjunkhoofde en departementshoofde oor meer onderwysregtelike kennis beskik as opvoeders. Hierdie studie ondersteun bogenoemde aanname. Die gemiddelde persentasie vir die kennistoets vir die onderskeie poste is as volg:

Hoofde – 64.4%, adjunkhoofde – 64.5%, departementshoofde – 52.6% en opvoeders – 48.7%. 'n Waarskynlike rede vir die verskil tussen bestuursposte en klasopvoeders is dat opvoeders in bestuursposte meer blootgestel word aan onderwysregtelike sake en dus meer kennis verwerf as gevolg van hierdie ondervindings teenoor die beperkte blootstelling van die klasopvoeder.

Tabel 5.19: Opvoeders in bestuursposte en klasopvoeders

Groepe	Gemiddelde persentasie	Standaard afwyking	d – waarde	Effek grootte
Hoofde, Adjunkhoofde en departementshoofde	60.5	21.9	0.48	Meduim
Opvoeders	48.7	24.7		

Die medium effekgrootte beteken dat die blootstelling wat opvoeders in bestuursposisies kry, het 'n medium effek op hulle onderwysregtelike kennis ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig.

5.4.3.2 Jare diens in die onderwys

Ondervinding is waardevol in enige werksituasie. Vervolgens sal daar vasgestel word of daar 'n beduidende verskil is tussen die onderwysregtelike kennis wat opvoeders het met minder as 8 jaar en meer as 8 jaar ondervinding.

Tabel 5.20: Onderwysondervinding

Groepe	Gemiddelde persentasie	Standaard afwyking	d - waarde	Effek grootte
Opvoeders met minder as 8 jaar onderwyserervaring.	53.4	24.28	0.5	Medium
Opvoeders met meer as 8 jaar onderwyserervaring.	41.4	23.1		

Uit tabel 5.20 blyk dit dat daar 'n medium effekgrootte is wat beteken dat ondervinding wel 'n effek op die onderwysregtelike kennis ten opsigte van 'n opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig het.

5.4.3.3 Onderwyskwalifikasies en tersiêre instansies

Die gemiddelde persentasies wat die respondente per tersiêre instansie gekry het, word as volg voorgestel:

Tabel 5.21: Tersiere instansies

	N	%
Universiteit van die Witwatersrand	2	34.4
Randse Afrikaanse Universiteit	5	35.7
Universiteit van die Noorde	10	37.8
Universiteit van Suid-Afrika	17	46.3
Goudstadse Onderwyskollege	11	47.4
Vista	16	50

Universiteit van Pretoria	25	50.3
Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys	14	50.3
Ander	89	51.4
Normaal Onderwyskollege Pretoria	33	51.6
Potchefstroomse Onderwyskollege	18	55.6
Universiteit van die Oranje Vrystaat	2	71.7

Daar blyk geen beduidende verskil te wees in die onderwysregtelike kennis van die respondente wat aan verskillende tersiêre instansies hul eerste onderwyskwalifikasie verkry het nie.

5.4.3.4 Onderwysregkwalifikasies

In tabel 5.22 word die effekgrootte voorgestel ten opsigte van die respondente se onderwysregkwalifikasies en in tabel 5.23 die hantering van die *in loco parentis*-beginsel. 'n Onderskeid is gemaak tussen respondente wat geen onderwysregkwalifikasie het nie en die respondente wat wel een of ander onderwysregkwalifikasie het. Daar word ook verwys na opvoeders wat die *in loco parentis*-beginsel gehanteer het en die ander wat glad nie daar aan blootgestel is nie.

Tabel 5.22: Onderwysregkwalifikasies

Groepe	Gemiddelde persentasie	Standaard afwyking	d – waarde	Effek grootte
Opvoeders met geen onderwysregkwalifikasie.	52.1	29.8	0.05	Geen
Opvoeders met een of ander onderwysregkwalifikasie.	53.5	23.3		

Daar blyk geen beduidende verskil te wees in die kennis van die respondente met of sonder enige onderwysregkwalifikasie nie. Daar kan dus aangeneem word dat die onderwysregtelike kennis wat opvoeders het, verwerf is deur ondervinding en nie deur opleiding nie. Volgens 'n studie gedoen deur De Wet (2002:119) oor kultuureie

onderwys het sy bevind dat hoofde met onderwysregkwalifikasies en dié daarsonder feitlik dieselfde kennis het ten opsigte van die Suid-Afrikaanse Grondwet.

Tabel 5.23: Die *in loco parentis*-beginsel

Groepe	Gemiddelde persentasie	Standaard afwyking	d – waarde	Effek grootte
Opvoeders wat glad nie die <i>in loco parentis</i> -beginsel gehanteer het nie.	48	23.1	0.34	Klein
Opvoeders wat wel die <i>in loco parentis</i> -beginsel gehanteer het.	56.2	24.15		

Die feit dat die d-waarde met betrekking tot die hantering van die *in loco parentis* beginsel slegs 0.34 is, onderstreep die feit dat opvoeders hulle onderwysregtelike kennis ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig deur ondervinding verkry het.

5.4.3.5 Histories-bevoordeelde en benadeelde skole

In tabel 5.23 word 'n vergelyking getref tussen die onderwysregtelike kennis wat opvoeders by histories-bevoordeelde en benadeelde skole besit.

Tabel 5.24: Histories-bevoordeelde skole en benadeelde skole

Groepe	Gemiddelde persentasie	Standaard afwyking	d – waarde	Effek grootte
Histories bevoordeelde skole	49.7	23.6	0.05	Geen
Histories benadeelde skole	51.1	25.6		

In hierdie studie is daar vasgestel dat daar geen beduidende verskil is in die onderwysregtelike kennis van opvoeders by histories-bevoordeelde en histories benadeelde skole nie.

5.5 SINOPSIS

In hoofstuk 5 is aandag gegee aan die tweede navorsingsdoelwit van hierdie studie. Die navorsingsontwerp is bespreek en ook die metode van die empiriese ondersoek. Die loodsvraelys, vraelys en administratiewe prosedure is bespreek. Die response is statisties verwerk asook die metode waarop die data verwerk is, is bespreek. Die inligting is aangeteken, geïnterpreteer en verduidelik. In die volgende hoofstuk sal die resultate wat in hoofstuk 5 verkry is, gebruik word om bevindings uit te lig en aanbevelings te maak.

HOOFSTUK 6

SAMEVATTING, BEVINDINGE EN AANBEVELINGS

6.1 INLEIDING

In die vorige hoofstuk is aandag gegee aan die empiriese ondersoek van hierdie studie. In hierdie hoofstuk gaan aandag gegee word aan die samevatting, bevindinge en aanbevelings wat in hierdie studie na vore gekom het.

6.2 SAMEVATTING

In hoofstuk 1 is aandag gegee aan die probleemstelling, doelstellings en die navorsingsmetodes van hierdie studie.

Die navorsingdoelstellings van hierdie studie was:

- om die konsep van sorgsame toesighouding in die onderwysbedeling te omskryf;
- om ingevolge die Suid-Afrikaanse reg vas te stel wat van 'n opvoeder verwag word ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig; en
- om vas te stel of huidige praktiserende opvoeders 'n grondige, praktiese kennis het van hul verantwoordelikheid ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig (vgl. 1.3).

In hoofstuk 2 is vasgestel wat ingevolge statutêre determinante van 'n opvoeder verwag word in terme van sy/haar sorgsame toesighoudingsplig. Hoofstuk 3 het gefokus op die gemeenregtelike determinante en hoofstuk 4 op internasionale regspraak as determinant vir die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder.

In hoofstuk 5 is die empiriese ondersoek van die studie hanteer. Die data wat ingesamel is, is geïnterpreteer en afleidings is gemaak. Op grond van die bevindinge met betrekking tot hoofstuk 2-5 gaan aanbevelings vervolgens gemaak

word.

6.3 Bevindinge

6.3.1 Bevindinge ten opsigte van navorsingsdoelstelling 1 en 2

In navorsingsdoelstelling 1 en 2 word die konsep van sorgsame toesighouding in die onderwysbedeling omskryf en word vasgestel wat ingevolge Suid-Afrikaanse reg van 'n opvoeder verwag word ten opsigte van sy sorgsame toesighoudingsplig. Met die Suid-Afrikaanse reg word ook wetgewing, gemene reg en regspraak geïmpliseer.

6.3.2.1 Bevindinge gegrond op hoofstuk 2

Tabel 6.1: Statutêre determinante

Wetgewing	Bevindinge
Suid-Afrikaanse wetgewing	• Suid-Afrikaanse wetgewing word gesien as 'n regsbron wat die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder reël (vgl. 2.2.4).
Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika (vgl.sien 2.3.1)	• Die Grondwet word gesien as die oppergesag van ons land. • Alle staatsorgane, insluitend skole staan onder die Grondwet. • Alle rolspelers in die onderwys moet met gelykheid hanteer word. • Geen persoon in 'n skoolsituasie mag verneder of gemartel word nie. • Alle leerders en personeel het die reg op 'n veilige omgewing. As volwassennes moet opvoeders toesien dat leerders beskerm word. • Kinders het die reg op 'n opvoeding.
Wet op Nasionale Onderwysbeleid, Wet 27 van 1996	• In die Onderwysbeleid moet die beginsels van menswaardigheid gelykheid en vryheid bevestig word (vgl. 2.3.2.1.i).

Die Suid-Afrikaanse Skole Wet, Wet 84 van 1996 (vgl. 2.3.2.1.i)	• Ouer is verplig om hul kinders skool toe te stuur. • Opvoeders handel in die plek van die ouer in 'n skoolsituasie. • Net soos die ouer is die opvoeder verantwoordelik vir die veiligheid en gesondheid van die leerders in sy/haar sorg. • Die beheerliggame moet die opvoeders bystaan in die uitvoering van hul professionele take.
Die Wet op Indiensneming van Opvoeders, Wet 76 van 1998 (vgl. 2.3.2.1.i)	• 'n Opvoeder moet die leerders in sy/haar sorg beskerm teen gevare soos seksuele aanrandinge en lyfstraf.
Wet op Kindersorg, Wet 74 van 1983 (vgl. 2.3.2.1.ii)	• Wanneer 'n opvoeder 'n leerder neem vir mediese behandeling moet hy/sy voldoen aan die vereistes soos uitgestip in die Wet op Kindersorg. • Waar leerders te na gekom word, word 'n opvoeder verplig om die saak by die toepaslike owerhede aan te meld.
Die Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid, Wet 95 van 1993 (vgl. 2.3.2.1.ii)	• Die bepalings van hierdie wet geld vir al die skool se werksinkels, huishoudkundesentrums en laboratoriums.
Die Strafproseswet, Wet 51 van 1977 (sien 2.3.2.1.ii)	• Die wet lê klem op die geborgenheidsbenadering van onderwysreg. • Die wet beskryf 'n opvoeder as 'n <i>In loco parentis</i>-persoon.

National Policy on HIV/AIDS for learners and Educators in Public Schools and Students and Educators in Further Education and training institutions. (Department of Education as Notice No. 1926 of 1999 (vgl. 2.3.2.1.ii)	• Alle voorskrifte ten opsigte van MIV/VIGS en die rol wat die opvoeder moet speel, word in hierdie dokument vervat.
---	--

6.3.2.2 Bevindinge gegrond op Hoofstuk 3

Tabel 6.2: Gemeenregtelike determinante

Regskonsepte	Bevindinge
<i>In loco parentis</i> (vgl. 3.2)	• Die Suid-Afrikaanse opvoeder handel op grond van die <i>in loco parentis</i>-beginsel. • Die opvoeder tree in die plek van die ouer op in die skoolsamelewingsverband. • Daar is 'n verskil tussen die ouer en die opvoeder se sorgsame toesighoudingsplig omdat die samelewingsverband, gesagsfere en bevoegdheidsarea verskil. • Die opvoeder het 'n reg op gesagshandhawing en 'n verpligting om sorgsame toesig te handhaaf (vgl. figuur 3.2). • Hierdie sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder is hoër as die van die ouer omdat 'n opvoeder as 'n opgeleide kundige persoon gesien word (vgl. 3.2.1 & 3.2.2). • Die verpligtinge van 'n opvoeder teenoor 'n leerder moet vervat word in die skoolbeleid.
Deliktuele aanspreeklikheid (vgl. 3.2.1)	• Die vereistes vir deliktuele aanspreeklikheid is handeling, onregmatigheid, skuld, kousaliteit, nadeel en skade.

Skuld (vgl. 3.2.1.3)	• Skuld kom in twee verskyningsvorme voor, naamlik opset en nalatigheid.
Redelike mantoets (vgl. 3.1.2.3)	• Die redelike mantoets word in die onderwyskonteks gebruik as die redelike opvoedertoets. Dit beteken dat 'n opvoeder se optrede in terme van die redelike opvoeder getoets word om te bepaal of die opvoeder nalatig was of nie. • 'n Opvoeder se gedrag en optrede moet gekenmerk word deur redelike voorsienbaarheid en voorkombaarheid (vgl. 3.1.2.3.a-b). • Bedrewendheid en kundigheid, asook 'n hoër mate van sorgsaamheid teenoor kinders, is faktore wat die redelike opvoedertoets beïnvloed (vgl. 3.1.2.3.c).
Skadevergoeding (vgl. 3.2.1.5)	• 'n Skadevergoedingseis kan op grond van vermoënskade en persoonlikheidsnadeel ingestel word.
Middelike aanspreeklikheid (vgl. 3.2.2)	• As gevolg van die regsbeginsel van middelike aanspreeklikheid kan onderwysowerhede, beheerliggame en skoolhoofde ook aanspreeklik gehou word vir skade wat veroorsaak is deur die nalatige optrede van 'n opvoeder.
Voorsorg teen aanspreeklikheid (vgl. 3.2.3)	• Vrywaringsvorme en aanspreeklikheidsversekering vir opvoeders kan gesien word as voorsorgmaatreëls teen aanspreeklikheid.

6.3.2.3 Bevindinge gegrond op hoofstuk 4

Tabel 6.3: Internasionale regspraak

Regskonsepte	Bevindinge
Volkereg (vgl. 4.2)	- o Howe moet volkereg in hul uitsprake in ag neem indien daar nog nie soortgelyke sake in Suid-Afrika aangehoor is nie. - o MIV/VIGS-sake en "Education Malpractice" sake kom algemeen voor in die res van die wêreld.

6.3.2 Bevindinge ten opsigte van navorsingsdoelstelling 3

Die navorsingsdoelstelling 3 was om vas te stel of huidige praktiserende opvoeders 'n grondige, praktiese kennis het van hul verantwoordelikheid ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig. 'n Vraelys, waarby 'n kennistoets geïnkorporeer is, is gebruik om aan navorsingsdoelstelling 3 te beantwoord. Die bevindinge was as volg:

Tabel 6.4: Empiriese ondersoek

Konsepte	Bevindinge
Geslag, Ouderdom en jare diens	• Dubbel soveel vrouens as mans het die studiepopulasie uitgemaak (vgl. 5.3.1.1). • Die grootste persentasie van opvoeders is tussen 30 en 40 jaar oud. Slegs 8.84% van die opvoeders is jonger as 30 jaar. Die moontlike afleiding kan gemaak word dat baie min jong mense tot die onderwys toe tree (vgl. 5.3.1.2). • Die respondente het 'n eweredige verspreiding ten opsigte van die aantal jare diens in die onderwys (vgl. 5.3.1.7).
Onderwyskwalifikasie	• 45.77% van die respondente het waarskynlik geen onderwysregbloomstelling gehad nie omdat hul eerste onderwyskwalifikasie voor of in die vroeë 1980's gekry het (vgl. 5.3.1.3). • Opvoeders het hul kwalifikasies by 'n verskeidenheid tersiêre inrigtings verkry (vgl. 5.3.1.4). • 84% van die respondente beskik oor die nodige kwalifikasie om onderwys te gee (vgl. 5.3.1.8). • Slegs 15.8% het onderwysreg as 'n vak gehad (vgl. 5.3.1.9).
Skoolagtergrond	• Die helfte van die respondente gee onderwys by histories bevoordeelde skole en die ander by histories benadeelde skole (vgl. 5.3.2.1).

	• Engels word in die meeste skole as onderrigmedium gebruik (vgl. 5.3.2.2). • Die gemiddelde grootte van die skole is tussen 501 en 700 leerders (vgl. 5.3.2.3). • Ongeveer 45% van die respondente is werksaam by dorpskole (vgl. 5.3.2.4). • Die personeelsamestelling van die skole is oorwegend swart (vgl. 5.3.2.5).
Voorsorg teen aanspreeklikheid	• Ongeveer 48% van die respondente is bewus daarvan dat die vervoerkontraakteurs, wat hul skole gebruik, wel oor aanspreeklikheidsversekering beskik. 44% van die respondente dra nie kennis van so 'n versekering nie (vgl. 5.3.3.1). • Die meerderheid van die skole vereis vrywaringsvorme waar die leerders betrokke is by buitemuurse aktiwiteite en van skoolvervoer gebruik maak (vgl. 5.3.3.2).
Onderwyswetgewing en skoolbeleid	• Onderwyswetgewing is vir die meeste opvoeders toeganklik (vgl. 5.3.3.3). • Minder as die helfte van die respondente meen dat hul skole oor 'n geskrewe beleid beskik waarvolgens beginneropvoeders kan optree (vgl. 5.3.3.4). • Amper 70% van die respondente het gesê dat hul skole oor 'n MIV/VIGS-beleid beskik. (vgl. 5.3.3.5). • Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika en die onderwyswette word meer as die ander wetgewings deur die respondente bestudeer (vgl. 5.3.4.2).
Indiensopleiding	• Minder as die helfte van die opvoeders het aangedui dat indiensopleiding ten opsigte van onderwysregtelike sake plaasvind in hul skole (vgl. 5.3.3.6). • Sowat 70% van die respondente het aangedui dat

	hulle wel terugvoer ontvang van ongelukke wat plaasgevind het by skole (vgl. 5.3.3.7).
<i>In loco parentis</i> -beginsel	Slegs 17.31% van die respondente het die <i>in loco parentis</i>-beginsel op so 'n wyse hanteer dat hul presies weet wat van hul verlang word ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig (vgl. 5.3.4.1).
Onderwysregtelike kennis	- Opvoeders meen dat tersiêre instansies, vakbonde, SARO, beheerliggame, hoofde en die opvoeder self 'n groot verantwoordelikheid het om 'n opvoeder toe te rus met die nodige onderwysregtelike kennis (vgl. 5.3.4.3). - Opvoeders meen dat hul en hul kollegas oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om aan al die eise wat aan hulle gestel word, te voldoen (vgl. 5.3.4.4). - Die gemiddeld van die kennistoets is 50%. Dit blyk dat die respondente nie oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik om hul sorgsame toesighoudingsplig na te kom nie (vgl. 5.3.4.7).

6.3.2.1 Bevindinge gegrond op verdere statistiese verwerkings

Tabel 6.5: Statistiese verwerkings

Statistiese verband	Bevindinge
Die Cronbach alpha-waarde	Die Cronbach alpha-waarde is bepaal as 0.88 wat beteken dat die kennistoets as betroubaar bestempel kan word (vgl. 5.3.1).
Die statistiese verband tussen bestuursposisies en onderwysregtelike kennis	Hoofde, adjunkhoofde en departementshoofde beskik oor meer onderwysregtelike kennis as opvoeders. Volgens Cohen se d-waarde het die blootstelling wat opvoeders in bestuurposisies 'n medium effek op hul onderwysregtelike kennis (vgl. 5.3.3.1).

Die statistiese verband tussen ondervinding en onderwysregtelike kennis	Opvoeders met meer as 8 jaar ondervinding het meer onderwysregtelike kennis as opvoeders met minder as 8 jaar ondervinding. Cohen se d-waarde is 0.5 wat beteken dat ondervinding 'n medium effek het op 'n opvoeder se onderwysregtelike kennis (vgl. 5.3.3.2).
Die statistiese verband tussen by watter tersiêre instansie opvoeders hul onderwyskwalifikasie verwerf het en hul onderwysregtelike kennis	Daar is geen statistiese beduidende verskil in die onderwysregtelike kennis van die opvoeders wat by verskillende tersiêre instansies hul onderwyskwalifikasies verwerf het nie (vgl. 5.3.3.3).
Die statistiese verband tussen onderwysregkwalifikasies en onderwysregtelike kennis	Daar blyk geen beduidende statistiese verskil te wees ten opsigte van opvoeders se onderwysregtelike kennis en die onderwysregkwalifikasies waaroor hulle beskik nie (vgl. 5.3.3.4).
Die statistiese verband tussen die onderwysregtelike kennis en blootstelling van opvoeders aan die <i>in loco parentis</i> -beginsel tydens hul opleiding.	Die wyse en intensiteit van blootstelling aan opvoeders met die <i>in loco parentis</i>-beginsel tydens hul opleiding, het verskil van baie tot geen blootstelling nie. Tog is daar geen statisties beduidende verskil in onderwysregtelike kennis van opvoeders wat meer blootgestel was aan die <i>in loco parentis</i>-beginsel en die opvoeders wat glad nie daaraan blootgestel was nie (vgl. 5.3.3.4).

6.4 AANBEVELINGS OP GROND VAN DIE LITERTUURSTUDIE EN DIE EMPIRIESE ONDERSOEK

Na aanleiding van hierdie studie kan die volgende aanbevelings gemaak word:

6.4.1 Aanbeveling 1

Opvoeders verkeer onder 'n wanindruk ten opsigte van hul onderwysregtelike kennis (vgl. 5.2.4.6 met 5.2.5.7 & 5.3.2). Opvoeders moet attent gemaak word op hul gebrek aan onderwysregtelike kennis. Hierdie en soortgelyke studies se bevindinge kan gepubliseer word in publikasies wat opvoeders sal bereik byvoorbeeld:

- Onderwystydskrifte;
- departementele memorandums en omsendbriewe, en
- vakbondomsendbriewe.

6.4.2 Aanbeveling 2

Die huidige onderwysregtelike situasie in Suid-Afrika is uiters dinamies en 'n potensiële mynveld vir enige opvoeder wat nie met kundigheid bematig is om sy/haar sorgsame toesighoudingsplig na te kom nie. 'n Opvoeder kan in sy/haar privaat hoedanigheid aanspreeklik gehou word vir die skade wat 'n leerder gely het as gevolg van 'n opvoeder se nalatigheid. Laasgenoemde en die feit dat opvoeders op grond van eie keuse die onderwys as roeping gekies het, moet as genoeg motivering dien dat 'n opvoeder hom-/haarself met genoegsame onderwysregtelike kennis sal toerus om sy/haar sorgsame toesighoudingsplig met onderskeiding te volvoer. Opvoeders moet dus deur formele en indiensopleiding hulself met kennis toerus.

6.4.3 Aanbeveling 3

Elke opvoeder moet toegang hê tot die wetgewing wat die onderwys in totaliteit raak. Alle Suid-Afrikaanse opvoeders behoort in besit te wees van 'n onderwysreglêer en hul vergewis van die inhoud daarvan sodat dit toeganklikheid en kennis ten opsigte van onderwyswetgewing kan bevorder. In hierdie Onderwysreglêer behoort afskrifte van die volgende dokumente te wees:

- **Die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika**, wet 108 van 1996.
- **Wet op Nasionale Onderwysbeleid**, wet 27 van 1996.

- **Suid-Afrikaanse Skolewet**, wet 84 van 1996.
- **Wet op Indiensneming van Opvoeders**, wet 27 van 1996.
- **Wysigingswet op Onderwyswette**, wet 53 van 2000.
- **Wet op Beroepsgesondheid en –Veiligheid**, wet 85 van 1993.
- **Wet op Kindersorg**, wet 74 van 1983.
- **Die Strafproseswet**, wet 51 van 1977.
- National Policy on HIV/AIDS for Learners and Educators in Public Schools and Students and Educators in Further Education and training institutions. (Department of Education as Notice No. 1926 of 1999).
- Suid-Afrikaanse Raad vir Opvoeders: Gedragkode, en
- Enige ander departementele of vakbondomsendbriewe wat betrekking het op onderwysregtelike sake.
- 'n Geskrewe beleid waarvolgens 'n opvoeder moet optree as 'n leerder beseer word.

6.4.4 Aanbeveling 4

Tersiêre instansies moet aandring daarop dat onderwysreg 'n integrale deel vorm van opvoederopleiding. Deur volgehoue navorsing moet tersiêre instansies verseker dat relevante en genoegsame onderwysregtelike kennis beskikbaar is vir opvoeders.

6.4.5 Aanbeveling 5

Tersiêre instansies, onderwysowerhede, vakbonde, beheerliggame, SARO en skoolhoofde het 'n morele verantwoordelikheid ten opsigte van die leerders in hul sorg om die opvoeders wat sorgsaam na die leerders moet omsien, toe te rus met **genoegsame** onderwysregtelike kennis. Leerders is die toekoms van ons land. As

daar in opvoeders belê word deur hul met kennis te bemagtiging kan die opvoeder voldoen aan die eise wat gestel word met betrekking tot sy/haar sorgsame toesighoudingsplig om ons land se belangrikste hulpbron te beskerm.

Tersiêre instansies onderwysowerhede, vakbonde, beheerliggame, SARO en skoolhoofde moet opvoeders aanmoedig en motiveer tot verdere studies deur middel van die volgende:

- Meer beurse en finansiële hulp beskikbaar stel met die klem op onderwysregopleiding.
- Meer onderwysregopleidingsentrums in plattelandse gemeenskappe daar te stel.
- kursusse deur middel van die internet aan te bied wat in verafgeleë dele van ons land woon.

6.4.6 Aanbeveling 6

Indiensopleiding ten opsigte van alle onderwysregtelike sake moet die prioriteit van elke skool wees omdat ondervinding en blootstelling aan verskeie situasies 'n beduidende verskil gemaak het ten opsigte van die hoeveelheid kennis wat opvoeders het ten opsigte van hul sorgsame toesighoudingsplig. Hierdie wyse van kennisverkryging is prakties van aard en feitlik kosteloos. Indiensopleiding kan op die volgende wyse plaasvind:

- Informele wyse

Dit is waar die skoolhoof tydens 'n informele gesprek ten opsigte van onderwysregtelike sake aan opvoeders raad gee.

- Formele wyse

Werkwinkels kan deur kundiges op die gebied van Onderwysreg aan opvoeders aangebied word. Onderwysowerhede en beheerliggame behoort fondse hiervoor beskikbaar te stel.

6.4.7 Aanbeveling 7

'n Basiese vrywaringsvorms behoort opgestel te word en bygevoeg te word as aanhangsel tot die Suid-Afrikaanse Skolewet. Die rede hiervoor sal wees dat so 'n vrywaringsvorm volgens regsriglyne opgestel kan word en deur regsspraak as regsgeldig beskou sal kan word.

6.4.8 Aanbeveling 8

Aanspreeklikheidversekering behoort 'n deel van 'n opvoeder se vergoedingpakket te vorm. Indien die onderwysowerhede nie tot die aanbeveling wil instem nie behoort vakbonde in die guns van die opvoeders optree om sodanige versekering aan die opvoeders te voorsien. Vir die interimtyd behoort opvoeders hulself beskerm en sodanige versekering uitneem.

6.4.9 Aanbeveling 9

As gevolg van die hoë vlak van kundigheid wat die onderwys van 'n opvoeder vereis, kan 'n opvoeder deur sy beperkte kundigheid nalatig optree en skade aan 'n leerder in sy sorg veroorsaak. So 'n opvoeder kan in sy privaat hoedanigheid aanspreklik gehou word vir die skade wat die leerder gely het. Deur regsverteenwoordigingsversekering uit te neem het 'n opvoeder die sekerheid dat hy/sy regsverteenwoordiging het en dat die regverteenwoordiging hom/haar nie finansieel sal ruïneer nie.

6.4.10 Aanbeveling 10

Volgens die eise wat die Suid-Afrikaanse reg aan 'n opvoeder stel, moet 'n opvoeder in alle situasies die leerder beskerm teen fisieke gevare. Indien 'n leerder fisiek beseer word, moet die opvoeder die nodige kennis hê om noodhulp toe te pas. Daarvoor behoort alle opvoeders, alvorens hul as opvoeders by SARO registreer, 'n noodhulpkursus af te lê wat hulle in staat sal stel om die leerders in nood kan bystaan. Sodanige noodhulpkursusse behoort elke twee jaar deurloop te word sodat die opvoeders op hoogte kan bly van die nuutste mediese praktyke.

6.5 AANBEVELINGS VIR VERDERE NAVORSING

- Om die onderwysregtelike kennis van al die opvoeders in die hele Suid-Afrika te bepaal en vas te stel of hul oor genoegsame onderwysregtelike kennis beskik.
- Om metodes vir indiensopleiding te ondersoek en werkbare programme daar te stel sodat indiensopleiding ten opsigte van onderwysregtelike sake sinvol by alle skole in Suid-Afrika plaasvind.

6.6 SINOPSIS

Die Suid-Afrikaanse opvoeder handel volgens die wêreldwye erkende regsbeginnel van *in loco parentis* (vgl. 3.1). Ingevolge die *in loco parentis*-beginnel het die opvoeder die selfstandige reg tot gesagshandhawing, maar ook 'n verpligting tot sorgsame toesighouding (vgl. figuur 3.2). Die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse opvoeder word gereël deur die gemene reg, wetgewing en regspraak en word hoër geag as die sorgsame toesighoudingsplig van die ouer (vgl. 3.1.2). Een rede hiervoor sou wees dat opvoeders opgelei is en oor die nodige kennis beskik om die take wat van hom/haar verwag word, uit te voer (vgl. 3.1.2).

Volgens Boberg (1984:346-347) kan 'n persoon nalatig wees om 'n werk te doen wat kundigheid vereis sonder om oor die nodige graad van bevoegdheid te beskik. As gevolg van die laasgenoemde en die feit dat wanneer 'n persoon wat die onderwys as loopbaan kies, dit doen op grond van eie keuse, is opvoeders verantwoordelik om hulself toe te rus met genoegsame kennis, ingesluit onderwysregtelike kennis, om al hul verpligtinge na te kom.

Dit is nie net die opvoeder se verantwoordelikheid om hom/haar in totaliteit toe te rus met genoegsame onderwysregtelike kennis nie. Op grond van die regsbeginnel van middellike aanspreeklikheid kan onderwysowerhede, beheerliggame en skoolhoofde ook aanspreeklik gehou word vir die skade wat 'n leerder gely het as gevolg van 'n delik wat deur 'n opvoeder gepleeg is (vgl. 3.2.2). Vakbonde en die Suid-Afrikaanse Raad van Opvoeders het ook 'n morele verantwoordelikheid om opvoeders met genoegsame kennis toe te rus omdat hierdie organisasies ten doel het om die opvoeder te beskerm. Tersêre instansies het die verantwoordelikheid om deur

navorsing die nodige onderwysregtelike kennis beskikbaar te stel en programme in plek te sit, met die hulp van onderwysowerhede, beheerliggame, skoolhoofde, vakbonde en die Suid-Afrikaanse Raad van Opvoeders, sodat alle opvoeders met genoegsame onderwysregtelike kennis bemagtig kan word.

BRONNELYS

- BLACK, H.C. 1983. Black's law dictionary. St. Paul: West Publishing.
- BOBERG, P.Q.R. 1991. The law of delict. Cape Town: Juta. 902 p.
- BOTHA, P. & OOSTHUIZEN, I.J. 2003. The educator as a caring supervisor. (*In* Oosthuizen, I.J., ed. Aspects in education. Pretoria: Van Schaik. p. 85-102.)
- BRAY, W., VAN WYK, J.G. & OOSTHUIZEN, I.J. 1989. Case law on education. Durban: Butterworths.
- BUCKLEY-WILLEMSE, B. 2005. Sexuality education and life-skills acquisition in secondary schools: guidelines for the establishment of health promoting schools. Potchefstroom: PU vir CHO. (Verhandeling - M.Ed.) 88 p.
- BURGER, D. 2004. Government system. <http://www.suedafrika.org/sae/en/index.asp> Datum van gebruik: 6 Julie 2005.
- COHEN, L., MANION L. & MORRISSON, K. 2003. Research methods in education. London: RouteledgeFalmer. 441 p.
- CONTE, A.E. 2000. *In Loco Parentis*: alive and well. *Education*, 121(1):1-6, Fall.
- DE BRUIN, P. 1995. Geen instelling bo die reg verheewe nie - Mandela. *Beeld*:2, Februarie 15.
- DE WAAL, J., CURRIE, I., ERASMUS, G. 2003. The Bill of Rights handbook. Kaapstad: Juta.
- DE WET, A. 2002. Kultuureie onderwys: 'n onderwysregtelike perspektief. Potchefstroom: PU vir CHO. (Verhandeling - M.Ed.) 141 p.
- DICKINSON, G.M. & ALLISON, D.J. 2001. Social foundations of education: exercise of responsibility. Faculty of Education, University of Western Ontario. <http://publish.edu.uwo.ca/derek.allison/sf2002/law/text/responsibility.html> Datum van gebruik: 25 Junie 2003.

DRODGE, E. 1997. Confidentiality and the duty to protect: a balancing act for school personnel. *Canadian journal of education*, 22(3):312-322.

ELS, P.L. 1994. Sorgsame toesighouding van die werkswinkelonderwyser ten opsigte van leerlingveiligheid. Potchefstroom: PU vir CHO. (Verhandeling - M.Ed.) 97 p.

EPSTEIN, J.D. 2002. Education law and policy. <http://www2.bc.edu/~epsteijd/>
Datum van gebruik: 25 Junie 2003.

HENDERSON-BOONE, J. 2003. Legal issues in education. <http://www.mun.co>
Datum van gebruik: 11 Desember 2003.

HIEMSTRA, V.G. & GONIN, H.L. 1986. Drietalige regswoordeboek: Engels-Afrikaans, Latyn-Afrikaans-Engels, Afrikaans-Engels. Kaapstad: Juta. 502 p.

HOCKING, B.A. & SMITH, A. 1996. The potential of the Law of Torts to assist in the protection of children. <http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v3nl/hockingb.htm>
Datum van gebruik: 10 Desember 2005.

HOSTEN, W.J., BOSMAN, F. 1995. Introduction to South African law and legal theory. Durban: Butterworths. 1427 p.

JOUBERT, H.J. & PRINSLOO, I.J. 2001. Education law: a practical guide for educators. Pretoria: Van Schaik. 296 p.

KHAN, A.N. 1996. Educational malpractice in Britain. *Journal of law and education*, 25(2):271-280, Spring.

KLEYN, D. & VILJOEN, F. 2002. Beginnersgids vir regstudente. Landsdowne: Juta. 352 p.

KRIEL, L.L.R. & OOSTHUIZEN, I.J. 1997. Determinante vir die veranderende voorkoms van die onderwys professie in Suid-Afrika. *South African journal of education*, 17(3):132-136.

KRUGER, N. 2003. 'n Model vir die sorgsame toesighoudingsopdrag van die skoolwerkswinkelopvoeder. Potchefstroom: PU vir CHO. (Proefskrif - D.Phil.) 357 p.

LOMBARD, H.S. 1993. Die "*in loco parentis*" – posisie van die onderwyser. Potchefstroom: PU vir CHO. (Verhandelings: M.Ed)

MBATHA, L.T. 2002. Delegation of authority by school principals: an education law perspective. Johannesburg: Rand Afrikaans University. (Thesis - D.Ed.) 268 p.

NEETHLING, J., POTGIETER, J.M. & SCOTT, T.J. 1995. Vonnisbundel oor die deliktereg. Kaapstad: Juta. 815 p.

NEETHLING, J., POTGIETER, J.M. & VISSER, P.J. 2002. Deliktereg. Durban: Butterworths. 481 p.

ODENDAL, F.F., red. 1994. HAT: verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal. Johannesburg: Perskor. 1296 p.

OLSEN, M.A. 1996. The king can do no wrong, but will he do right by our school children? <http://www.law2.byu.edu/jel/sp1996/Olsen.pdf> Datum van gebruik: 25 Junie 2003.

OOSTHUIZEN, I.J. 1994. The management of Aids in South African schools. *Koers*, 59(27):247-262.

OOSTHUIZEN, I.J. 2002. Limitations to the indemnification of a minor's right to recourse. *Journal of Australia and New Zealand Education Law Association*, 7(2):175-181.

OOSTHUIZEN, I.J. 2003. Education as a profession. (In Oosthuizen, I.J., ed. Aspects in education. Pretoria: Van Schaik. p. 105-129.)

OOSTHUIZEN, I.J. & DE WAAL, E. 2003. South Africa. (In Russo, C.J., ed. Yearbook of educational law. Dayton: Education Law Association. p. 330-333.)

OOSTHUIZEN, I.J. & ROOS, M.C. 2003a. Legislation. (*In Oosthuizen, I.J., ed. Aspects in education. Pretoria: Van Schaik. p. 20-48.*)

OOSTHUIZEN, I.J. & ROOS, M.C. 2003b. Case law. (*In Oosthuizen, I.J., ed. Aspects in education. Pretoria: Van Schaik. p.63-69.*)

OOSTHUIZEN, I.J. & ROSSOW, L. 1998. The evalution of the South African - American viewpoints on the *in loco parentis* position of the teacher. *Australia and New Zeeland journal of of law and education*, 3(1):91-101.

OOSTHUIZEN, I.J. & VAN DER WALT, J.L. 1998. A legal and philosophical perpspective on the *in loco parentis* position of teachers. *Koers*, 63(1/2):89-99, Apr. / Jun.

OOSTHUIZEN, J.J. 1992. Die aanspreeklikheid van die onderwyser as 'n toesighouer by die skool se buitemuurse aktiwiteite. Potchefstroom: PU vir CHO. (Verhandeling - M.Ed.) 103 p.

PERROTT, E. 1992. The Legal Context of Teaching. London: Longman. 229.

PIENAAR, A. 1997. Teëlgooiery kos skool, leerling R92 500. *Beeld*:17, April 3.

PRINSLOO, W.M. 1996. Aanspreeklikheid van 'n skeidsregter vir die besering van 'n rugbyspeler. *Tydskrif vir die Suid-Afrikaanse reg*, 4:793-800.

RAUTENBACH, I.M. & MALHERBE, E.F.J. 1998. Wat sê die Grondwet? Pretoria: Van Schaik.

ROOS, M.C. & OOSTHUIZEN, I.J. 2003. Comman law. (*In Oosthuizen, I.J., ed. Aspects in education. Pretoria: Van Schaik. p. 49-62.*)

SCHäFER, I.D. & SCHäFER, L. 1997. Children, young persons and the Child Care Act. (*In Robinson, J.A., ed. The law of children and young persons. Durban: Butterworth. p. 73-94.*)

SAS Institute Inc., 1999. SAS Institute Inc., SAS Onlinedoc®, Version 8, Cary, NC.

STEWART, D.J. 1999. Australia. (*In Russo, C.J., ed. Yearbook of educational law.* Dayton: Education Law Association. p. 393-408.)

STEWART, D.J. 2000. Australia. (*In Russo, C.J., ed. Yearbook of educational law.* Dayton: Education Law Association. p. 443-445.)

STEWART, D.J. & KNOTT, A.E. 2002. Schools, courts and the law. Brisbane: Prentice Hall. 178 p.

STEYN, H.J. 2005. Handleiding vir bepaling van effekgrootte en praktiese betekenisvolheid. <http://www.puk.ac.za/opencms/export/PUK/html/fakulteite/natuur/skd/Handleiding> Datum van gebruik: 10 Desember 2006.

SUID-AFRIKA. 1956. Wet op die Verdeling van Skadevergoeding, no. 34 van 1956. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1983. Die Strafproseswet, no. 51 van 1983. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1983. Wet op Kindersorg, no. 74 van 1983. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1993. Wet op Beroepsgesondheid en -veiligheid, no.85 van 1993. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1996a. Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika, no. 108 van 1996. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1996b. Wet op Nasionale Onderwysbeleid, no. 27 van 1996. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1996c. Suid-Afrikaanse Skolewet, no. 84 van 1996. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1998. Wet op Indiensneming van Opvoeders, no. 27 van 1996. Pretoria: Staatsdrukker.

SUID-AFRIKA. 1999. National Policy on HIV/AIDS for Learners and Educators in Public Schools and Students and Educators in Further Education and Training Institutions. (Department of Education, Notice No. 1926 of 1999). *Government Gazette*, 20372, August 10.

SUID-AFRIKAANSE RAAD VIR OPVOEDERS. Gedrag kode.

VALENTE, W.D. 1998. Law in the Schools. Ohio: Prentice Hall.

VAN DER VYVER, J.D. & JOUBERT, D.J. 1991. Persone- en familiereg. Kaapstad: Juta. 738 p.

VAN DER WALT, J.C. & MIDGLEY, J.R. 2005. Principles of delict. Durban: Butterworth. 283 p.

VAN WYK, J.G. 1985. Leerlingveiligheid: implikasies vir die onderwysbestuurder. *Educare*, 14(2):92-97.

VAN ZYL, F.J. & VAN DER VYVER, J.D. 1982. Inleiding tot die regswetenskap. Durban: Butterworth. 669 p.

WILLIAMS, P. 1996. Suing for negligent teaching: an Australian perspective. *Journal of law and education*, 25(2):281-303, Spring.

HOFSAKE

Alstone v Marine & Trade Insurance Co Ltd. 1964 (4) SA 112 (W)

Beaumont v Surrey County Council (1968) 66 LGR 580

Bester v Commercial Union Versekeringsmaatskappy van SA Bpk 1973 (1) SA 769 (A)

Black vs Kent County Council (1983) *The Times*, 23 May.

Boswell v Minister of Police 1978 (3) SA 268 (E)

Broom and another v The Administrator Natal 1966(33) SA 505(D) at 128F-519A.

Brown v Hoffman 1977 (2) SA 556 (NC)

Brown, L.H., as Executor of estate of Nicole Brown Simpson, deceased, v O.J. Simpson 1994, case no.: SC036876

Butt v Cambridgeshire and Ely County Council (1970) 68 LGR 81

Butters v Cape Town Municipality 1993 (3) SA 521 (C)

Cape Town Municipality v Paine 1923 AD 207

Christmas v Hampshire County (1996)

De Kock v Hoërskool Oosterland en Cronjé 1997

Eggeling v Law Union and Rock Insurance Co 1958 3 SA 592 (D)

Geyer v Downs 1977 138 C.L.R. 91

Ferraro v Board of Education of the City of New York (1961)

Herchel v Mrupe 1954 (#) SA 464 (A)

King v Arlington Court (Muizenberg) (Pty) Ltd 1952 (2) SA 23 (C)

Knouwds v Administrateur, Kaap 1981 (1) SA 544 (K)

Ledfors v Emery County School District (1993)

Louis H. Brown as Executor of estate of Nicole Brown Simpson, deceased, v O.J. Simpson 1994, case no.: SC036876

Lubbe v Jacobs 2002. (High Court Of South Africa: Transvaal Provincial Division, case no. 1225/2001)

Minister of Education and Culture (House of Delegates) v Azel and another 1995 (1) SA 30 (A)

Myers v Peel County Board of Education (1981)

Moddejonge v Huran County Board of Education

Pringle v Administrator, Transvaal 1990 (2) SA 379 (W)

Peter Wynkwards v Minister of Education, Highlands Primary School 2002 (High Court of SA: Cape of Good Hope; case no. 4168/1999).

Richards v State of Victoria 1969 VR 136; Supreme Court of Victoria

Rusere v The Jesuit Fathers 1970(4) SA 537(R).

S v Mitchell 1992 1 SASV 17 (A)

S v Pretorius 1975 (2) SA 85 (SWA)

S v Williams 1995 3 SA 632 (KH)

Smoldon v Whitworth and Nolan (1996)

Stratton v Spoornet 1994 (1) 803 (T)

Transvaal Administration v Coley 1925 A 24.

The people of the State of California v Orenthal James Simpson, 1994 case no. BA097211

Tinker v Des Moines Independent Community School District, 393 U.S.503, 505 (1969)

Van Oppen vs Clerk to the Bedford Charity Trustees (1990) 1 W.L.R 235

Vernonia School District v Acton (1995)

Weber v Santam Versekering maatskappy 19831SA381(A) 410 – 411

Williams v Eady (1893) 10 T.L.R. 41, C.A.

BYLAAG 1

VRAELYS: AFRIKAANS

Vraelysnommer

--	--	--

VRAELYS

'n Onderwysregtelike perspektief op die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid- Afrikaanse opvoeder.

Geagte Kollega,

Hiermee word versoek dat u asseblief die meegaande vraelys sal voltooi. Die vraelyste word uiters vertroulik hanteer en daar sal geen melding van u of u skool wees nie. Moet asseblief nie u naam op die vraelys skryf nie. Die vraelysnommer word slegs vir kontroledoeleindes gebruik. Vir die korrektheid van die studie moet u asb. die vraelys op u eie invul. Baie dankie dat u bereid is om deel te neem aan hierdie navorsingsprojek.

Afdeling A: Biografiese inligting.

Antwoord die volgende vraag deur 'n kruisie in die toepaslike blokkie te maak.

1.1	Geslag	Manlik	☐	1
		Vroulik	☐	2
1.2	Ouderdom	20-25 jaar	☐	1
		26-30 jaar	☐	2
		31-35 jaar	☐	3
		36-40 jaar	☐	4
		41-45 jaar	☐	5
		46-50 jaar	☐	6
		51-55 jaar	☐	7
		56-60 jaar	☐	8
		61-65 jaar	☐	9
		Ouer as 66 jaar	☐	10
1.3	Jaar waarin u eerste onderwyskwalifikasie verwerf is.	Voor 1960	☐	1

		1961-1965		2
		1966-1970		3
		1971-1975		4
		1976-1980		5
		1981-1985		6
		1986-1990		7
		1991-1995		8
		1996-2000		9
		2001-2005		10
1.4	Jaar waarin u laaste onderwyskwalifikasie verwerf is	Voor 1960		1
		1961-1965		2
		1966-1970		3
		1971-1975		4
		1976-1980		5
		1981-1985		6
		1986-1990		7
		1991-1995		8
		1996-2000		9
		2001-2005		10
1.5 By watter tersiêre instansie het u u eerste onderwyskwalifikasie verwerf?				
		POK		1
		NOK		2
		GOK		3
		Tuks		4
		UOVS		5
		PUK		6
		WITS		7
		RAU		8
		Vista		9
		Universiteit van die Noorde		10
		UNISA		11
	Ander:			12

Beantwoord die volgende vrae deur 'n kruisie te maak in die blokkie wat op u van toepassing is.

2. Watter pos bekleë u?		
Skoolhoof		1
Adjunkhoof		2
Departementshoof		3
Opvoeder		4
3. Wat is u posvlak?		
Posvlak 1		1
Posvlak 2		2
Posvlak 3		3
Posvlak 4		4
4. Hoeveel jare diens het u in die pos?		
0-3 jaar		1
4-8 jaar		2
9-12 jaar		3
Meer as 12 jaar		4
5. Hoeveel jare diens het u in die onderwys?		
0-3 jaar		1
4-8 jaar		2
9-12 jaar		3
13-16 jaar		4
17-20 jaar		5
21-25 jaar		6
Meer as 26 jaar		7
6. Wat is u hoogste onderwys kwalifikasie? (Maak slegs een keuse)		
Matrieksertifikaat		1
Matriek plus een jaar verdere studie		2
Matriek plus twee jaar verdere studie		3
Matriek plus drie jaar verdere studie		4
Onderwysdiploma (3 of 4 jaar)		5
Onderwysdiploma (3 of 4 jaar) plus een of twee VDO's (GOS)		6
Baccalareusgraad en 'n onderwysdiploma		7
Nagraadse kwalifikasie met onderwysdiploma		8
Ander:		9

7. Wat is u hoogste kwalifikasie in onderwysreg? (Maak slegs een keuse)		
Slegs 'n module in die finale jaar van 'n 3 of 4 jaar onderwysdiploma		1
Slegs 'n module in die nagraadse onderwysdiploma		2
Verdere diploma in Onderwys met onderwysreg as vak		3
B.Ed. met onderwysreg as vak		4
M.Ed. met onderwysreg as vak		5
M.Ed. in onderwysreg		6
Geen		7
Ander:		8

Afdeling B: Demografiese inligting van u skool.

Beantwoord die volgende vrae deur 'n kruisie te maak in die blokkie wat op u van toepassing is.

8. Is u skool:		
'n histories bevoordeelde skool		1
'n histories benadeelde skool		2
9. Die medium van onderrig in u skool is:		
Engels		1
Zoeloe		2
Sotho		3
Afrikaans		4
Ndebele		5
Xhosa		6
Dubbel medium: Afrikaans en Engels		7
Ander:		8
10. Die grootte van u skool is:		
50-100 leerders		1
101-300 leerders		2
301-500 leerders		3
501-700 leerders		4
701-1000 leerders		5
1001-1300 leerders		6
1301-1500 leerders		7
Meer as 1500 leerders		8

11. Is u skool 'n:		
plaasskool		1
plakkerskampskool		2
dorpskool		3
townshipskool		4
12. Die personeel samestelling van u skool is oorwegend:		
Swart		1
Wit		2

Afdeling C: Sorgsame toesig by u skool

13. Het die vervoerkontraheurs wat u leerders na sport en akademiese uitstappies vervoer aanspreeklikheidsversekering?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
14. Vereis u skool van leerders om vrywaringsvorme te voltooi indien hulle per bus vervoer word?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
15. Vereis u skool dat leerders vrywaringsvorme moet voltooi met betrekking tot buitemuurse aktiwiteite?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
16. Is die onderwyswetgewing vir al die personeel toeganklik?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
17. Is daar 'n geskrewe beleid by u skool waarvolgens 'n beginner opvoeder kan optree, indien 'n leerder sou seerkry?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3

18. Beskik u skool oor HIV/ Vigs beleid waarin stappe vervat word wat 'n opvoeder moet nakom wanneer 'n leerder beseer is?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
19. Ontvang opvoeders by u skool indiensopleiding ten opsigte van algemene onderwysregtelike sake?		
Ja		1
Nee		2
Weet nie		3
Op watter wyse geskied hierdie indiensopleiding?		
20. Word daar op enige wyse terugvoer gegee aan die personeel om herhaling van ongelukke te voorkom?		
Ja		1
Nee		2
Op watter wyse geskied hierdie terugvoer?		

Afdeling C: Die opvoeder as professionele persoon

21. Die <i>in loco parentis</i> -beginsel vorm deel van die sillabus van onderwysreg by tersiêre inrigtings. In watter mate sou u sê is hierdie onderwerp in u finale jaar van u onderwysdiploma met u hanteer?		
<i>In loco parentis</i> is glad nie hanteer nie		1
<i>In loco parentis</i> was slegs as 'n bespreking hanteer		2
<i>In loco parentis</i> het 'n klein deel uitgemaak van een module van Onderwysreg		3

<i>In loco parentis</i> het 'n groot deel uitgemaak van die sillabus van nderwysreg.		4
<i>In loco parentis</i> is op so 'n wyse gehanteer dat ek van die begin af verstaan het wat my sorgsame toesighoudingsplig as opvoeder behels		5
Ek kan glad nie onthou nie		6

Beantwoord die volgende vraag deur 'n kruisie te trek by die antwoord wat u verkies.

1. Ja
2. Nee
3. Onseker

22. Die sorgsame toesighoudingsplig van die opvoeder word gereël deur die onderstaande wetgewing. Watter van die volgende wetgewing het u al bestudeer?	Ja	Nee	Onseker
22.1 Die Handves van Menseregte soos vervat in die Grondwet van Suid-Afrika	1	2	3
22.2 Wet op Nasionale Onderwysbeleid	1	2	3
22.3 Suid-Afrikaanse Skolewet	1	2	3
22.4 Wet op die Indiensneming van Opvoeder	1	2	3
22.5 Wet op Beroepsgesondheid en -Veiligheid	1	2	3
22.6 Wet op Kindersorg	1	2	3
22.7 Die Strafproseswet	1	2	3
22.8 Departement van Onderwys kennisgewing: MIV/VIGS-beleid	1	2	3

Gee by die volgende vrae u mening deur 'n kruisie te trek in die blokkie van u keuse.

Die betekenis van die nommers is die volgende:

1. Baie min verantwoordelikheid
2. Min verantwoordelikheid
3. Baie verantwoordelikheid
4. Meeste verantwoordelikheid

23. Wie se primêre verantwoordelikheid is dit om 'n opvoeder toe te rus met genoegsame onderwysregtelike kennis om aan die vereistes, wat aan die opvoeder gestel word, te voldoen?	Baie min verantwoordelikheid	Min verantwoordelikheid	Baie verantwoordelikheid	Meeste verantwoordelikheid
23.1 Opleidingsinstansies soos universiteite.	1	2	3	4
23.2 Vakbonde	1	2	3	4
23.3 SARO	1	2	3	4
23.4 Beheerliggaam	1	2	3	4
23.5 Hoof	1	2	3	4
23.6 Opvoeder self	1	2	3	4

Gee by die volgende vrae u mening deur 'n kruisie te trek in die blokkie van u keuse.

Die betekenis van die nommers is die volgende:

1. Ek stem glad nie saam nie.
2. Ek stem in 'n geringe mate saam.
3. Ek stem in 'n groot mate saam.
4. Ek stem heelhartig saam.

	Stem glad nie saam nie	Stem in 'n geringe mate saam	Stem in 'n groot mate saam	Stem heelhartig saam
24. Opvoeders by ons skool beskik oor genoegsame gespesialiseerde kennis om al hul take uit te voer.	1	2	3	4
25. Ek as opvoeder beskik oor genoegsame onderwysregtelike kennis om my sorgsame toesighoudingplig na te kom soos dit deur die reg van my verwag word.	1	2	3	4

Beantwoord die volgende vrae 26 - 30 deur 'n kruisie te trek by die antwoord wat u verkies.

1. Ja
2. Nee
3. Onseker

	Ja	Nee	Onseker
26. Ek kan in my privaat hoedanigheid , aanspreeklik gehou word as 'n leerder in my sorg beseer sou word.	1	2	3
27. 'n Hof kan van my verwag om skadevergoeding aan 'n leerder oor te betaal indien die leerder in my sorg beseer is omdat ek nalatig was.	1	2	3
28. Indien die Onderwysdepartement 'n skadevergoedingseis aan 'n leerder betaal as gevolg van 'n opvoeder se nalatigheid, mag dit verhaal word van die opvoeder.	1	2	3
29. 'n Skadevergoedingseis van 'n leerder of ouer sou kon slaag teen 'n opvoeder indien nalatigheid bewys kan word ten opsigte van:			
29.1 Saak of eiendomskade	1	2	3
29.2 Mediese uitgawes	1	2	3
29.3 Verlies aan inkomste en toekomstige verdien Vermoë	1	2	3
29.4 Pyn en lyding	1	2	3
29.5 Misvorming	1	2	3
29.6 Verlies van algemene gesondheid	1	2	3
29.7 Verlies van lewensgenietinge	1	2	3
29.8 Verkorte lewensverwagtinge	1	2	3
29.9 Emosionele skok	1	2	3
30. Indien 'n leerder, wat aan 'n kontak sport deelneem, u meedeel dat hy MIV/VIGS het, moet u:			

30.1 Die leerder verplig om sy MIV/VIGS-status bekend te maak, omdat dit gevaar inhou vir ander.	1	2	3
30.2 Die leerder weier om aan die kontak sport deel te neem omdat sy deelname die risiko verhoog dat ander leerders besmet kan word.	1	2	3
30.3 Toesien dat daar maatreëls in plek is om ander leerders te beskerm asook dié betrokke leerder.	1	2	3
30.4 Die regte van die MIV/VIGS-leerder weeg swaarder as die regte van ander leerders.	1	2	3

Afdeling D: Gevallestudie

Lees die volgende gevallestudie deur en beantwoord die daarop volgende vrae.

Meneer A van Laerskool Alsmooi verkry toestemming van die Hoof en neem 40 leerders van sy graad 6 klas na Johannesburg dieretuin. Hulle maak van Vinnigdaar Busvervoer gebruik wat versekering het ten opsigte van elke sitplek in die bus. Elke ouer het 'n vrywaringsvorm ingevul asook 'n toestemmingsbrief om die skooluitstappie mee te maak. Nadat hy hul toegang betaal het, laat hy hul in die sorg van die dieretuintoerleier wat die leerders op 'n trekkertreinrit deur die dieretuin vergesel. Meneer A gaan nie saam met die leerders nie. Hy trek sy drafskoene aan en gaan draf deur die dieretuin. Mickey, die klasnar, wys met groot vermaak aan sy klasmaats hoe maklik dit is om van die trekkertrein af te spring. Die assistent klasnar, Ronald, stamp vir Mickey terwyl die trekkertrein beweeg, Mickey verloor sy balans en val onder die wiel in. Mickey word ernstig beseer. Die toerleier het die trekkertrein bestuur. 'n Halfuur na die ongeluk kom Meneer A daar aan. 'n Ambulans neem Mickey na die hospitaal. By die hospitaal gee Meneer A toestemming dat Dokter S Mickey se been mag afsit omdat dit volgens die dokter noodsaaklik is en Mickey se ouers nie opgespoor kon word nie.

Beantwoord die volgende vraag deur 'n kruisie te trek by die antwoord wat u verkies.

1. Ja
2. Nee
3. Onseker

	Ja	Nee	Onseker
31. Meneer A kan geensins aanspreeklik gehou word vir die besering wat Mickey opgedoen het nie omdat hy vrywaringsvorms deur die ouers laat invul het	1	2	3
32. Sê byvoorbeeld dat Mickey se ouers 'n onsuksesvolle skadevergoedingseis teen die skool ingestel het, kan Mickey wanneer hy 21 word 'n eis teen die skool instel?	1	2	3
33. Indien Mickey se ouers nie die vrywaringsvorm wou onderteken nie, kan die skool geweier het om Mickey saam te neem na die dieretuin.	1	2	3
34. 'n Eis kan ook teen Ronald ingestel word al is hy minderjarig.	1	2	3
35. Meneer A kan geensins aanspreeklik gehou word vir die besering wat Mickey opgedoen het nie omdat die toerleier in beheer van die leerders was.	1	2	3
36. Meneer A was korrek in sy optrede om toestemming te verleen vir die operasie wat Mickey moes ondergaan.	1	2	3
37. Dokter S was ook nalatig deurdát hy nie toestemming van die hospitaalsuperintendent verkry het vir Mickey se operasie nie.	1	2	3
38. Gestel 'n skadevergoedingseis word deur Mickey se ouers ingestel teen die betrokke Onderwysdepartement. Die eis slaag in die hof en die Onderwysdepartement betaal die eis. Die Onderwysdepartement kan die geld van Meneer A verhaal omdat hy nalatig was.	1	2	3

39. Indien die busbestuurder, meneer BB, roekeloos bestuur en 'n ongeluk veroorsaak, kan daar nou teen meneer A 'n suksesvolle eis ingestel word.	1	2	3
--	---	---	---

BYLAAG 2

VRAELYS: ENGELS

Questionnaire number

--	--	--

QUESTIONNAIRE

An Education Legislative Perspective on the Duty of Care of the South African Educator

Dear Colleague

You are hereby requested to complete the following questionnaire. The questionnaire will be treated with utmost confidentiality and no mention will be made either of you or your school. Please do not write your name on the questionnaire. The questionnaire number will be used for control purposes only. For the reliability and validity of the information you are requested to answer the questions on your own and without consulting any documents. Thank you that you are willing to take part in this research project.

Section A: Biographical information

Answer the following question by writing the needed information in the relevant space provided.

1.1	Gender	Male		1
		Female		2
1.2	Age	20-25 yrs		1
		26-30 yrs		2
		31-35 yrs		3
		36-40 yrs		4
		41-45 yrs		5
		46-50 yrs		6
		51-55 yrs		7
		56-60 yrs		8
		61-65 yrs		9
		Older than 66 yrs		10

1.3	Year in which you completed your first qualification in education	Before 1960	1
		1961-1965	2
		1966-1970	3
		1971-1975	4
		1976-1980	5
		1981-1985	6
		1986-1990	7
		1991-1995	8
		1996-2000	9
		2001-2005	10

1.4	Year in which you completed your most recent qualification in education	Before 1960	1
		1961-1965	2
		1966-1970	3
		1971-1975	4
		1976-1980	5
		1981-1985	6
		1986-1990	7
		1991-1995	8
		1996-2000	9
		2001-2005	10

1.5 At which tertiary institution were you enrolled for your first education qualification?			
	POK		1
	NOK		2
	GOK		3
	University of Pretoria		4
	University of the Free State		5
	University at Potchefstroom		6
	WITS		7
	RAU		8
	Vista		9
	University van die North		10

UNISA	11
Other:	12

Answer the following questions by indicating the relevant answer with an X.

2. Which post do you fill?		
Principal		1
Deputy Principal		2
Head of Department		3
Educator		4
3. What is your post level?		
Post level 1		1
Post level 2		2
Post level 3		3
Post level 4		4
4. For how many years have you been in this post?		
0-3 years		1
4-8 years		2
9-12 years		3
More than 12 years		4
5. For how many years have you been teaching?		
0-3 years		1
4-8 years		2
9-12 years		3
13-16 years		4
17-20 years		5
21-25 years		6
More than 26 years		7
6. What is your highest teaching qualification? (Make one choice only)		
Matric certificate		1
Matric plus one year of further study		2
Matric plus two years of further study		3
Matric plus three years of further study		4
Teacher's diploma (3 or 4 years)		5
Teacher's diploma (3 or 4 years) with one or two F.D.E's		6
Baccalareus degree and a teacher's diploma		7

Postgraduate qualification with teacher's diploma		8
Other:		9

7. What is your highest qualification in education law? (Make one choice only)		
Only a module in the final year of a 3 or 4 year Teacher's diploma		1
Only a module in the postgraduate Teacher's diploma		2
Further diploma in Teaching with education law as a subject		3
B.Ed with education law as a subject		4
M.Ed with education law as a subject		5
M.Ed in education law		6
None		7
Other:		8

Section B: Demographic information of your school

Answer the following questions by making an X in the appropriate block.

8. Is your school:		
A previously advantaged school		1
A previously disadvantaged school		2
9. The medium of instruction at your school is:		
English		1
Zulu		2
Sotho		3
Afrikaans		4
Ndebele		5
Xhosa		6
Double medium: English and Afrikaans		7
Other:		8
10. The number of learners enrolled at your school is:		
50-100		1
101-300		2
301-500		3
501-700		4
701-1000		5
1001-1300		6

1301-1500		7
More than 1500		8
11. Your school is in a:		
Farm/rural area		1
Squatter camp		2
Town/City		3
Township		4
12. The majority of the teaching staff at your school is:		
Black		1
White		2

Section C: Duty of Care at your school

13. Do the transport contractors that transport your learners on academic or sporting excursions have liability insurance?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
14. Does the school insist that learners have indemnity forms filled in when they are to be transported by bus?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
15. Does the school insist that learners have indemnity forms filled in when they are to take part in any extra-mural activities?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
16. Is the educational legislation available to all educators?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
17. Is there a written policy that can act as a guideline document for a beginner educator to know which steps to follow in the case of an injury?		
Yes		1
No		2

Don't know		3
18. Does your school have an HIV/AIDS policy regarding the procedures to be followed in the case of injury?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
19. Do educators receive in-service training with regards to general educational legislation?		
Yes		1
No		2
Don't know		3
How does this in-service training take place?		
20. Is feedback given to the educator regarding an incident so as to prevent accidents from recurring?		
Yes		1
No		2
How does this feedback take place at your school?		

Section C: The educator as professional person

21. The <i>In Loco Parentis</i> principle forms part of the syllabus of education law at tertiary institutions. To which extent was this subject addressed to you on a tertiary level?		
<i>In Loco Parentis</i> was not discussed at all		1
<i>In Loco Parentis</i> was only a discussion		2
<i>In Loco Parentis</i> formed a small part of a module of Education law		3
<i>In Loco Parentis</i> formed a large part of the syllabus of Education law.		4

<i>In Loco Parentis</i> was addressed so comprehensively that I understood from the start what my duty of care responsibilities were.		5
I cannot remember		6

Answer the following by making an X in the appropriate block

1. Yes
2. No
3. Unsure

22. The following legislation stipulates what the duty of care responsibilities of educators are. Indicate the legislation you have studied?	Yes	No	Unsure
22.1 The Bill of Rights in terms of the Constitution of the Republic of South Africa	1	2	3
22.2 The National Education Policy Act	1	2	3
22.3 The South African Schools Act	1	2	3
22.4 Employment of Educators Act	1	2	3
22.5 Occupational Health and Safety Act	1	2	3
22.6 Child Care Act	1	2	3
22.7 Criminal Procedure Act	1	2	3
22.8 Department of Education Notice: HIV/Aids Policy	1	2	3

Give your opinion by indicating with an X in the appropriate block. The code is as follows:

1. Very little responsibility
2. Little responsibility
3. A lot of responsibility
4. The most responsibility

23. Who is primarily responsible to equip educators with sufficient knowledge regarding education legislation so as to enable them to meet the requirements expected of them?	Very little responsibility	Little responsibility	A lot of responsibility	The most responsibility
23.1 Institutions of training i.e. universities	1	2	3	4
23.2 Trade Unions	1	2	3	4
23.3 SACE	1	2	3	4
23.4 Governing bodies	1	2	3	4
23.5 Principal	1	2	3	4
23.6 Educator	1	2	3	4

Answer the following questions by giving your opinion by indicating with an X in the space provided. The code for the numbers is:

1. Completely disagree
2. Sometimes agree
3. Mostly agree
4. Agree whole-heartedly

	Completely disagree	Sometimes agree	Mostly agree	Agree whole- heartedly
24. Educators at our school have sufficient specialized knowledge to fulfill all their tasks efficiently.	1	2	3	4
25. I have sufficient knowledge regarding education legislation to meet and fulfil my duty of care responsibilities as required by the law .	1	2	3	4

Answer the following question by making an X in the appropriate block.

1. Yes
2. No
3. Unsure

	Yes	No	Unsure
26. I can be held responsible in my private capacity for a learner injured in my care.	1	2	3
27. A court can expect me to pay damages if the learner was injured while in my care and I was negligent.	1	2	3
28. If the Department of Education pays a claim for damages to a learner where the educator has been negligent, this sum may be charged to the educator.	1	2	3
29. A damage claim of a learner or parent would be successful if carelessness can be proved regarding:			
29.1 Damage to property	1	2	3
29.2 Medical expenses	1	2	3
29.3 Loss of income and future earning capacity	1	2	3
29.4 Pain and suffering	1	2	3
29.5 Deformation	1	2	3
29.6 Loss of general well being/health	1	2	3
29.7 Loss of enjoyment of life	1	2	3
29.8 Shortened lifespan	1	2	3
29.9 Emotional shock	1	2	3
30. If a learner who takes part in a contact sport informs you that he/she has HIV/Aids, you must:			
30.1 Compel the learner to expose his HIV status because it could endanger other learners.	1	2	3

30.2 Refuse that the learner takes part in the contact sport because his participation could lead to the heightened risk that other learners could become infected.	1	2	3
30.3 Ensure that precautionary measures are in place so as to protect the other learners as well as the infected learner.	1	2	3
30.4 The rights of HIV/Aids learners are more important than those of other learners.	1	2	3

Section D: Case Study

Read the following case study and then answer the questions that follow:

Mr. A from Rosy Primary School obtained permission from the Principal to take 40 learners from his grade 6 class to the Johannesburg Zoo. They made use of Zappy Snappy Bus Services that has each seat in the bus covered by insurance. Each parent filled in an indemnity form as well as a letter of permission that the child may go on the excursion. After paying the admission fees, he arranged with the zoo tour leader that the learners ride through the zoo on the tractor train. Mr. A did not accompany the learners. Instead he put on his running shoes and went jogging through the zoo. Mickey, the class clown, demonstrated to his classmates how easy it is to jump off the tractor train. The assistant class clown, Ronald, pushed Mickey from the moving tractor train. Mickey fell under the wheel of the vehicle and was seriously injured. The tour leader was driving the tractor train. A half an hour later Mr. A arrived at the scene of the accident. An ambulance took Mickey to the hospital. At the hospital Mr. A gave Dr. S permission to amputate Mickey's leg because the doctor indicated that it was vital to do so and Mickey's parents could not be located anywhere.

Indicate the correct answer by making an X in the appropriate block.

1. Yes
2. No
3. Unsure

	Yes	No	Unsure
31. Mr. A can in no way be held responsible for Mickey's injuries because his parents had signed indemnity forms.	1	2	3
32. Say for instance, Mickey's parents made an unsuccessful claim for damages against the school, could Mickey later when he turns 21 years of age, file a claim against the school on his own behalf?	1	2	3
33. If Mickey's parents had refused to sign the indemnity form, the school could refuse to include Mickey in the excursion to the zoo.	1	2	3
34. A claim can also be made against Ronald even though he is a minor.	1	2	3
35. Mr. A can by no means be held responsible for Mickey's injury because the tour leader was in charge of the learners.			
36. Mr. A acted correctly by giving permission for the amputation/operation that Mickey was to undergo.	1	2	3
37. Dr. S was also negligent because he did not first receive permission from the hospital Superintendent for Mickey's operation.	1	2	3
38. Supposing a claim of damages is made by Mickey's parents against the Education Department. The claim is successful in the court and the Education Department pays the claim. The Education Department can claim money from Mr. A because he was negligent.	1	2	3
39. If the bus driver, Mr. BB, had driven recklessly and caused an accident, a successful claim can be made against Mr. A.	1	2	3

BYLAAG 3

VERSOEK OM VRAELYS TE VERSPREI

Woonstel 7
Jac Kotze koshuis
Hoërskool Erasmus
BRONKHORSTSPRUIT
1020

20 February 2005

District Manager
Gauteng-North
Department of Education

Dear Mr. Jordaan

PERMISSION TO CIRCULATE A QUESTIONNAIRE

I here by ask for permission to circulate a questionnaire in certain schools in District D1. The aim of the questionnaire is to obtain information and determine what the level of knowledge regarding their duty of care towards the learners in their care is. I am currently enrolled at the University of North-West where I am reasearching this topic for my M.Ed. degree.

Your approval will be much appreciated.

Yours truly,

L.S. HERSELMAN

BYLAAG 4

TOESTEMMING OM VRAELYS TE VERSPREI

Date:	22 June 2005
Name of Researcher:	Herselman Stephanus
Address of Researcher:	Jac Kotze Koshuis
	Hoerskool Erasmus
	Bronkorspruit
Telephone Number:	(013) 9320195
Fax Number:	(013) 9323083
Research Topic:	N oderwysregtelike perspektief op die sorgsame toesighoudingsplig van die Suid-Afrikaanse gevoeder
Number and type of schools:	49 Primary, 7 Secondary & 3 LSEN Schools
District/s/HO	Gauteng North

Re: Approval in Respect of Request to Conduct Research

This letter serves to indicate that approval is hereby granted to the above-mentioned researcher to proceed with research in respect of the study indicated above. The onus rests with the researcher to negotiate appropriate and relevant time schedules with the school/s and/or offices involved to conduct the research. A separate copy of this letter must be presented to both the School (both Principal and SGB) and the District/Head Office Senior Manager confirming that permission has been granted for the research to be conducted.

Permission has been granted to proceed with the above study subject to the conditions listed below being met, and may be withdrawn should any of these conditions be flouted:

1. *The District/Head Office Senior Manager/s concerned must be presented with a copy of this letter that would indicate that the said researcher/s has/have been granted permission from the Gauteng Department of Education to conduct the research study.*
2. *The District/Head Office Senior Manager/s must be approached separately, and in writing, for permission to involve District/Head Office Officials in the project.*
3. *A copy of this letter must be forwarded to the school principal and the chairperson of the School Governing Body (SGB) that would indicate that the researcher/s have been granted permission from the Gauteng Department of Education to conduct the research study.*

A letter / document that outlines the purpose of the research and the anticipated outcomes of such research must be made available to the principals, SGBs and District/Head Office Senior Managers of the schools and districts/offices concerned, respectively.

The Researcher will make every effort obtain the goodwill and co-operation of all the GDE officials, principals, chairpersons of the SGBs, teachers and learners involved. Persons who offer their co-operation will not receive additional remuneration from the Department while those that opt not to participate will not be penalised in any way.

Research may only be conducted after school hours so that the normal school programme is not interrupted. The Principal (if at a school) and/or Senior Manager (if at a district/head office) must be consulted about an appropriate time when the researcher/s may carry out their research at the sites that they manage.

Research may only commence from the second week of February and must be concluded before the beginning of the last quarter of the academic year.

Items 6 and 7 will not apply to any research effort being undertaken on behalf of the GDE. Such research will have been commissioned and be paid for by the Gauteng Department of Education.

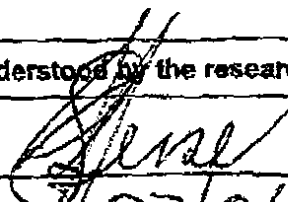
It is the researcher's responsibility to obtain written parental consent of all learners that are expected to participate in the study.

1. The researcher is responsible for supplying and utilising his/her own research resources, such as stationery, photocopies, transport, faxes and telephones and should not depend on the goodwill of the institutions and/or the offices visited for supplying such resources.
2. The names of the GDE officials, schools, principals, parents, teachers and learners that participate in the study may not appear in the research report without the written consent of each of these individuals and/or organisations.
3. On completion of the study the researcher must supply the Senior Manager, Strategic Policy Development, Management & Research Coordination with one Hard Cover bound and one Ring bound copy of the final, approved research report. The researcher would also provide the said manager with an electronic copy of the research abstract/summary and/or annotation.
4. The researcher may be expected to provide short presentations on the purpose, findings and recommendations of his/her research to both GDE officials and the schools concerned.
5. Should the researcher have been involved with research at a school and/or a district/head office level, the Senior Manager concerned must also be supplied with a brief summary of the purpose, findings and recommendations of the research study.

The Gauteng Department of Education wishes you well in this important undertaking and looks forward to examining the findings of your research study.

Kind regards

ALBERT CHANEE
ACTING DIVISIONAL MANAGER: OFSTED

The contents of this letter has been read and understood by the researcher.	
Signature of Researcher:	
Date:	27/06/05